

ОЦІНКА ПОТРЕБ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ПЕРЕНАПРАВЛЕННЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів ОБСЄ в Україні

Андрея Сьолькнер

**ОЦІНКА ПОТРЕБ НАЦІОНАЛЬНОГО
МЕХАНІЗМУ ПЕРЕНАПРАВЛЕННЯ
ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ
ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ**

Звіт дослідження

Київ – 2008

Цей звіт підготовлено у рамках проведення дослідження «Оцінка потреб національного механізму перенаправлення потерпілих від торгівлі людьми в Україні». Звіт було схвалено 3 липня 2008 р. Міжвідомчою радою з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми.

Дослідження проведено групою незалежних консультантів (одним міжнародним і двома національними) на замовлення офісу Координатора проектів ОБСЄ в Україні на прохання Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії у рамках Датської програми з протидії торгівлі людьми у Південно-східній та Східній Європі.

Погляди та судження, наведені у цьому звіті, належать авторам та опитаним експертам/посадовцям і не обов'язково відображають позицію ОБСЄ, інститутів ОБСЄ чи Координатора проектів ОБСЄ в Україні, а також Міністерства закордонних справ Данії та Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.

Автор і національні консультанти висловлюють подяку всім респондентам за те, що вони знайшли час поділитись своїм досвідом, і за висловлені коментарі й зауваження до попередніх висновків, зроблених за результатами проведеного дослідження. Автор також хотіла б особливо подякувати пані Наталці Осташ і панові Глібові Ясницькому за їхні цінні поради й підтримку під час проведення дослідження, а також пані Ользі Пищуліній за її внесок під час виконання першої фази дослідження.

Опубліковано Координатором проектів ОБСЄ в Україні
вул. Стрілецька, 16
Київ, 01034, Україна
www.osce.org/ukraine

© ОБСЄ 2008

Всі права захищені. Зміст цієї публікації може безкоштовно копіюватися та використовуватися для освітніх і інших некомерційних цілей за умови посилання на джерело інформації.

Координатор проектів ОБСЄ в Україні висловлює вдячність Олександру Баканову за згоду використати його картину "Тиша" на обкладинці цієї публікації.

Дизайн: Видавництво "KIM"

Надруковано в Україні: Видавництво "KIM"

Проведення дослідження та публікація цього звіту стала можливою завдяки фінансовій підтримці Міністерства закордонних справ Данії у рамках Датської програми з протидії торгівлі людьми у Південно-східній та Східній Європі.

ОБСЄ, інститути ОБСЄ, Координатор проектів ОБСЄ в Україні, а також Міністерство закордонних справ Данії не несуть відповідальності за зміст та погляди, висловлені експертами або організаціями в цьому матеріалі.

Андрея Сьолькнер

ОЦІНКА ПОТРЕБ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ПЕРЕНАПРАВЛЕННЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Звіт дослідження

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів ОБСЄ в Україні

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	10
РЕЗЮМЕ	11
ВСТУП	17
КОНЦЕПТУАЛЬНА ТА ОПЕРАЦІЙНА СТРУКТУРА ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ	23
ДЕРЖАВНА ПРОГРАМА ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	25
РЕГІОНАЛЬНІ ПРОГРАМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	26
ІНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА ТА КЛЮЧОВІ УРЯДОВІ УСТАНОВИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ	28
Міжвідомча рада з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми	28
Експертна робоча група з питань попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми	29
Регіональні ради	30
Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту	30
Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді	30
Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини	31
Міністерство внутрішніх справ України	31
Служба безпеки України	32
Генеральна прокуратура України	32
Верховний Суд України та судова система	33
Державна служба зайнятості України	34
Навчальні заклади та органи освіти	35
Загальні міркування	35
НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	36
Кримінальний кодекс України	36
Кримінально-процесуальний кодекс України	37
Цивільний кодекс України	39
Закон «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»	40
Закон «Про соціальні послуги»	40
Закон «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю»	41
Кроки з розробки комплексного закону з протидії торгівлі людьми	42
Пропозиції щодо внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України	42
СИТУАЦІЯ, ЩО СКЛАЛАСЬ В УКРАЇНІ, У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	43
ДОПОМОГА ПОТЕРПІЛИМ: ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	45

Ідентифікація	45
Перенаправлення	45
Надання допомоги	45
Взаємодія з правоохоронними органами	46
ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСІБ, ПОТЕРПІЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	46
Дві категорії осіб, потерпілих від торгівлі людьми	46
Моделі ідентифікації потерпілих соціальними службами та НУО	47
<i>Гарячі лінії</i>	47
<i>Консультаційні послуги</i>	48
<i>Інтернет</i>	48
<i>Інформаційно-просвітницькі кампанії</i>	48
<i>Форум-театр</i>	48
<i>Робота з населенням</i>	48
<i>Центри соціальних служб</i>	49
<i>Місцеві центри зайнятості</i>	49
<i>Навчальні заклади</i>	50
<i>Ідентифікація жертв торгівлі людьми серед депортованих осіб, що прибувають в Україну</i>	50
Порядок ідентифікації потерпілих правоохоронними органами	50
Виявлення потерпілих від торгівлі людьми	
у пунктах перетину кордону	51
<i>У морському порту</i>	51
<i>В аеропортах</i>	52
Кількість випадків торгівлі людьми	53
<i>Інформація, отримана від соціальних служб</i>	53
<i>Інформація, отримана від правоохоронних органів</i>	53
<i>Торгівля дітьми</i>	54
<i>Внутрішня торгівля людьми в Україні</i>	55
<i>Статистичні дані</i>	55
Перешкоди на шляху до ефективної ідентифікації	57
СПІВПРАЦЯ	58
Співпраця в межах України	58
<i>На центральному рівні</i>	58
<i>На регіональному рівні</i>	60
<i>Співробітництво між постачальниками соціальних послуг і правоохоронними органами</i>	61
<i>Співробітництво між надавачами соціальних послуг</i>	62

<i>Інші сфери співробітництва</i>	64
<i>Загальні міркування</i>	64
<i>Співробітництво між НУО</i>	65
<i>Співробітництво з міжнародними інституціями</i>	65
Транскордонне співробітництво	66
ПОСЛУГИ З НАДАННЯ ПІДТРИМКИ ТА ЗАХИСТУ	67
Надання допомоги державою	67
Надання допомоги міжнародними організаціями та НУО за фінансової підтримки міжнародних організацій	69
Огляд практики та досвіду надання окремих видів послуг	70
<i>Притулки</i>	71
<i>Правова допомога/підтримка</i>	74
<i>Медична та психологічна допомога</i>	74
<i>Працевлаштування</i>	76
<i>Освіта</i>	78
Жертви торгівлі людьми, які не є громадянами України	78
ПОРЯДОК ПОВЕРНЕННЯ – РЕПАТРІАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РЕІНТЕГРАЦІЯ	79
Повернення жертв торгівлі людьми до України	79
Повернення жертв торгівлі людьми з України до країн походження	80
ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ (У ТОМУ ЧИСЛІ ЗАХИСТ ПОТЕРПІЛИХ/СВІДКІВ ТА КОМПЕНСАЦІЯ)	80
Звільнення жертв від покарання	81
Загальні аспекти, пов'язані з правами жертв	81
Заходи безпеки для осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві	82
Надання захисту по завершенні кримінального судочинства	83
Компенсація	83
ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ	85
Використання та захист відомостей про особу на практиці	86
РЕКОМЕНДАЦІЇ	87
ДОДАТКИ	99

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

БДІПЛ	Бюро демократичних інституцій і прав людини
ДПСУ	Державна прикордонна служба України
ЄС	Європейський Союз
КК	Кримінальний кодекс (України)
КПК	Кримінально-процесуальний кодекс (України)
МЗС	Міністерство закордонних справ України
МОМ	Міжнародна організація з міграції
МОП	Міжнародна організація праці
НМП	національний механізм перенаправлення
НУО	неурядова організація
ОБСЕ	Організація з безпеки та співробітництва в Європі
СБУ	Служба безпеки України
СНД	Співдружність незалежних держав

РЕЗЮМЕ

У цьому Звіті здійснено оцінку ситуації, яка склалась у сфері протидії торгівлі людьми в Україні, зокрема стосовно ідентифікації, перенаправлення, допомоги та захисту прав постраждалих від торгівлі людьми. Проведено огляд заходів, які вживаються урядовими установами та громадськими організаціями для вирішення проблем та забезпечення потреб постраждалих від торгівлі людьми. Тематика звіту не передбачала оцінки превентивних заходів чи практики судового переслідування злочинців. За результатами дослідження, запропоновано рекомендації щодо вдосконалення процедури ідентифікації постраждалих від торгівлі людьми в Україні, покращення захисту їхніх прав і розширення можливостей доступу до заходів підтримки у рамках чинного національного механізму перенаправлення в Україні.

Загальна мета звіту – сприяння Україні в розширенні можливостей систем ідентифікації та перенаправлення осіб, постраждалих від торгівлі людьми, для отримання допомоги, захисту їхніх прав і забезпечення доступу до судочинства. Висновки звіту спираються на інформацію, отриману від ключових національних і регіональних інституцій та від міжнародних організацій, задіяних у боротьбі з торгівлею людьми в Україні. Крім того, проаналізовано інформацію, отриману за результатами відповідних досліджень і оцінок у сфері ідентифікації, перенаправлення, допомоги та захисту прав постраждалих від торгівлі людьми, а також проведено огляд доступного законодавства. У звіті враховано коментарі та зауваження до попередніх висновків і рекомендації, висловлені ключовими інституціями в Україні (в тому числі й міжнародними організаціями), Секретаріатом ОБСЄ у Відні та БДІПЛ ОБСЄ.

Останніми роками Уряд України докладает зусиль для вдосконалення нормативно-правової бази у сфері боротьби з торгівлею людьми та надання допомоги потерпілим. Ухваливши нову Державну програму протидії торгівлі людьми на період до 2010 року, уряд має на меті створити умови для боротьби з торгівлею людьми, підвищити ефективність заходів з виявлення злочинів і вирішити проблеми, пов'язані з реінтеграцією постраждалих. Особлива увага приділяється співробітництву НУО та міжнародних організацій, хоча держава й досі не передбачає безпосереднього фінансування НУО, які працюють з постраждалими від торгівлі людьми. У цілому, Державна програма поки що надто загальна і не містить окремих важливих елементів, зокрема, показників ефективності. Це стосується і регіональних програм.

Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, на яке в рамках Державної програми покладено роль координатора, докладает всіх зусиль, аби сприяти розробці дієвого національного механізму перенаправлення. Органи, які координують діяльність по боротьбі з торгівлею людьми, створено на національному та регіональному рівнях. Поки що не вистачає досвіду роботи з нещодавно створеною Міжвідомчою радою, яка повинна займатись не тільки проблемами торгівлі людьми, але й питаннями сім'ї, гендерної рівності та демографічного розвитку. Втім, Експертна робоча група з питань попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми – це дорадчий орган з

добре налагодженою роботою. Він повинен сприяти – у рамках своїх повноважень – розвиткові національного механізму перенаправлення. На обласному рівні координаційні органи діють ще не в повну силу.

За відсутності єдиного національного положення про методи роботи, якість та функціонування механізмів взаємодії на регіональному рівні відрізняються в кожній області. Аналогічно рівень залучення державних установ до існуючих схем співробітництва на національному та регіональному рівнях відрізняється залежно від інституції. У багатьох випадках партнерство залежить від особистих стосунків.

І хоча національні, регіональні й місцеві органи влади відіграють ключову роль у боротьбі з торгівлею людьми, нерідко вони не до кінця усвідомлюють свої обов'язки щодо ідентифікації та підтримки постраждалих від цього злочину. Окремі респонденти стверджують, що такі завдання не входять до сфери їхньої компетенції. Інші посилаються на обмежені ресурси і недостатній досвід у таких справах. Тому в рамках національного механізму перенаправлення необхідно підвищити рівень залучення органів влади і посилити міжгалузеву співпрацю і координацію. В окремих випадках для вирішення цієї проблеми докладалося або докладається чимало зусиль. Так, Міністерство внутрішніх справ України створило відділи по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми на центральному і обласному рівнях, і налагодило ефективне співробітництво з НУО, які протидіють торгівлі людьми, що дозволяє здійснювати перенаправлення постраждалих для отримання допомоги. Насамперед, це НУО, які працюють за сприяння МОМ і надають допомогу потерпілим від торгівлі людьми на підставі угод про співробітництво з МОМ. Соціальні служби переважно не беруть безпосередньої участі в цьому процесі, навіть в областях, де немає НУО, які протидіють торгівлі людьми, оскільки у таких випадках міліція зазвичай доправляє потерпілих безпосередньо до МОМ. Державна служба зайнятості зараз намагається зорієнтувати працівників центрів зайнятості на потреби постраждалих від торгівлі людьми, надати їм відповідну підготовку і розширити співпрацю з НУО, які протидіють торгівлі людьми.

Переважну більшість потерпілих від торгівлі людьми виявляє міліція, яка ідентифікує їх як жертв злочину, або постачальники соціальних послуг, особливо НУО. За отриманими даними основна маса випадків стосується сексуальної експлуатації. Досвід у справах, які стосуються трудової чи інших форм експлуатації, тільки-но з'являється. Існує також дуже мало інформації щодо внутрішньої торгівлі людьми, а також щодо кількості та категорій постраждалих від торгівлі людьми, які не є громадянами України.

Не вироблено спеціальних процедур для швидкого виявлення дітей, які постраждали від торгівлі людьми, а працівники соціальних установ, які займаються дітьми, включаючи освітні заклади, переважно не мають досвіду для участі у процесі ідентифікації. Через це не вдалося виявити жодної спеціальної національної реабілітаційної програми для дітей, які постраждали внаслідок торгівлі людьми.

Не існує єдиної статистики щодо кількості та категорій постраждалих від торгівлі людьми в Україні. Правоохоронні відомства ведуть власну офіційну статистику зареєстрованих осіб. НУО та МОМ користуються своїми базами даних з інформацією про осіб, яким вони надавали допомогу.

У багатьох регіонах соціальні установи налагоджують контакти з потерпілими від торгівлі людьми, але з низки причин – чи то через невміння активно долучатися до процесу ідентифікації, чи через обмежені повноваження тощо – вони зазвичай не ідентифікують осіб як постраждалих від торгівлі людьми, а тому і не мають власної статистики таких випадків.

За даними МОМ, майже 95% усіх програм допомоги потерпілим від торгівлі людьми фінансуються МОМ. Більшість НУО, які на сьогодні протидіють торгівлі людьми, розвинулися завдяки іноземному/міжнародному фінансуванню, а зараз багато з них налагодили партнерські стосунки з національними органами влади і є важливими постачальниками послуг для осіб, постраждалих унаслідок торгівлі людьми. У шістьох областях НУО керують реабілітаційними центрами, які пропонують постраждалим від торгівлі людьми широкий набір послуг і притулок. Хоча лівова частка фінансування цих центрів надходить від МОМ чи інших донорів, уряд іноді надає приміщення й субсидії на їх утримання та натуральну допомогу. Тому підтримання рівня цих послуг нині здебільшого залежить від міжнародної спільноти.

За ініціативою Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту в регіонах було створено 20 антикризових центрів для забезпечення потреб сімей у кризових ситуаціях, а в 14 регіонах окрім цих центрів було відкрито ще й притулки. Хоча ці центри та притулки можна використовувати для осіб, постраждалих від торгівлі людьми, на сьогодні, за звітними матеріалами, зареєстровано лише кілька таких випадків. Подібні звіти надійшли також від інших постачальників послуг, таких як заклади охорони здоров'я. Головна проблема соціальних установ полягає в тому, що держава виділяє обмежені фінансові ресурси на відшкодування витрат, необхідних для надання належної допомоги. Ще одна причина недостатнього використання цих послуг, можливо, пов'язана з відсутністю навичок і досвіду, які необхідні працівникам соціальних служб для виявлення постраждалих від торгівлі людьми і забезпечення їхніх потреб. Це, знову ж таки, може пояснюватися відсутністю конкретних положень про надання підтримки й допомоги особам, потерпілим у результаті торгівлі людьми.

Нині не існує окремого закону про торгівлю людьми. Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту за сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні ініціювало процес підготовки комплексного закону про боротьбу з торгівлею людьми, який повинен урахувати всі аспекти торгівлі людьми і гарантувати, що постраждалі від цього злочину особи матимуть можливість отримання допомоги й захисту.

Більшість повернень в Україну організує МОМ. «Ла Страда-Україна» також допомагає постраждалим від торгівлі людьми повернутись, а іноді до процедур повернення

долучаються місцеві НУО. Українські дипломатичні представництва за кордоном беруть участь у цьому процесі головним чином у зв'язку з оформленням проїзних документів на повернення.

Для негромадян України, які постраждали від торгівлі людьми, не існує жодних спеціальних законодавчих положень, наприклад, забезпечення „періоду на роздуми», тому до них застосовується звичайний міграційний режим. Повернення до країн походження переважно організують НУО через мережу МОМ або через організацію «Ла Страда-Україна», а держава поки що не бере на себе відповідальність за проведення належної оцінки ризику.

Низка чинників і досі знищує у потерпілих бажання розповідати про свій досвід органам влади, наприклад, відсутність концепції звільнення жертв від покарання, наявність адміністративної відповідальності за проституцію, чи зневага/неналежне ставлення до принципів конфіденційності.

Особа, визнана жертвою злочину, має всі права сторони-учасниці судочинства і може скористатися правом на захист. Однак судочинство – це, як правило, тривалий процес, процедура отримання компенсації за збитки складна, а безкоштовна юридична допомога не є автоматичною послугою, що надається і/або оплачується державою. Сьогодні вживаються деякі заходи, спрямовані на вирішення окремих проблем, а тому треба зачекати, щоб побачити, чи стануть реальністю пропозиції щодо розширеного доступу до правосуддя, забезпечення компенсації та надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми.

ВСТУП

Комплексний підхід до боротьби з торгівлею людьми передбачає попередження торгівлі людьми, переслідування осіб, які вчиняють цей злочин або сприяють його вчиненню, а також зміцнення і захист прав осіб, постраждалих від торгівлі людьми.¹

Торгівля людьми є не лише кримінальним злочином, але й має серйозні гуманітарні наслідки як для жертв торгівлі, так і для державних установ і неурядових організацій, що діють у галузі прав людини. Тому створення ефективного національного механізму перенаправлення (далі – НМП) – це надзвичайно важливий крок у забезпеченні захисту прав людей, що постраждали від торгівлі людьми. НМП розглядається як «механізм співпраці, у межах якого державні установи виконують свої зобов'язання щодо забезпечення та захисту прав людини осіб, що постраждали від торгівлі людьми, а також координують зусилля у стратегічному партнерстві з громадянським суспільством».² Концепція НМП спирається на визначення торгівлі людьми, яке міститься в Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, і передбачає створення ефективних механізмів і структур для протидії торгівлі людьми та допомоги жертвам. У контексті НМП термін «перенаправлення» означає передання постраждалих від торгівлі людьми або надання їм доступу до закладів і служб підтримки. План дій ОБСЄ, який допомагає країнам-учасникам на практиці реалізувати свої зобов'язання щодо боротьби з торгівлею людьми, містить низку рекомендацій стосовно створення НМП. Ці рекомендації, зокрема, стосуються налагодження партнерства з громадянським суспільством та іншими інституціями, задіяними у цій сфері, настанов щодо належного виявлення постраждалих від торгівлі людьми та створення міжвідомчих і міжгалузевих груп для розробки й моніторингу політики, спрямованої на протидію торгівлі людьми.³ Крім того, НМП повинен відповідати рекомендаціям Плану дій ОБСЄ, які мають першочергове значення для надання захисту й допомоги, зокрема:

- Жертви торгівлі людьми не підлягають кримінальному переслідуванню через те, що стали об'єктом торгівлі людьми.⁴
- Державам слід вживати заходів для забезпечення ефективного захисту свідків кримінального судочинства та їхніх родичів чи інших близьких від потенційної помсти чи залякування.⁵

¹ Див. Рішення №557/Ред. 1 Постійної Ради ОБСЄ, План дій з протидії торгівлі людьми, 2005 (PC.DEC/557/Rev.1).

² ОБСЄ/БДИПЧ, Механізми перенаправлення жертв торгівлі людьми на національному рівні: Об'єднання зусиль по захисту прав жертв торгівлі людьми. Практичне керівництво, 2004.

³ План дій ОБСЄ, Розділ V, 3.

⁴ План дій ОБСЄ, Розділ III, 1.8.

⁵ План дій ОБСЄ, Розділ III, 4.1.

- Державам слід забезпечувати захист даних і право жертви на недоторканість особистого життя, в тому числі під час збору й аналізу даних.⁶
- Державам слід надавати жертвам юридичні консультації на етапі, коли вони вирішують, чи виступати свідками в суді.⁷
- Державам слід дозволяти НУО надавати підтримку жертвам під час судових засідань.⁸
- Державам слід організувати «гарячі» телефонні лінії, які виступатимуть незалежним джерелом порад і консультацій та першою інстанцією для перенаправлення, а також забезпечуватимуть анонімність звернень.⁹
- Державам слід прийняти законодавство, яке створює законодавчу базу для надання допомоги й захисту.¹⁰
- Державам слід організувати притулки, які б забезпечували потреби постраждалих від торгівлі людьми, а доступ до притулків слід надавати всім жертвам, незалежно від їхньої готовності співпрацювати з органами влади при проведенні розслідування.¹¹
- Державам слід розробити програми соціальної допомоги та інтеграції, які передбачатимуть юридичні консультації, медичну та психологічну допомогу і доступ до системи охорони здоров'я.¹²
- Державам слід надавати жертвам допомогу в добровільному поверненні на батьківщину з належним урахуванням їхньої власної безпеки та безпеки їхніх родин.¹³
- Державам слід надавати період на роздуми і дозволи на тимчасове або постійне проживання.¹⁴
- Державам слід забезпечити використання конфіскованих доходів від торгівлі людьми на користь жертв торгівлі і розглянути можливість створення компенсаційного фонду для постраждалих від торгівлі людьми.¹⁵

Практичний посібник БДІПЛ ОБСЄ з питань НМП пропонує дієві настанови щодо розвитку і запровадження усталених механізмів та структур для протидії торгівлі людьми та щодо моніторингу та розвитку необхідних можливостей.

⁶ План дій ОБСЄ, Розділ III, 4.3.

⁷ План дій ОБСЄ, Розділ III, 4.5.

⁸ План дій ОБСЄ, Розділ III, 4.6.

⁹ План дій ОБСЄ, Розділ IV, 4.11.

¹⁰ План дій ОБСЄ, Розділ V, 2.1.

¹¹ План дій ОБСЄ, Розділ V, 4.

¹² План дій ОБСЄ, Розділ V, 6.

¹³ План дій ОБСЄ, Розділ V, 7.1.

¹⁴ План дій ОБСЄ, Розділ V, 8.

¹⁵ План дій ОБСЄ, Розділ III, 1.5.

Першим кроком на шляху до створення ефективного НМП в Україні повинно бути ґрунтовне розуміння функцій, обов'язків та роботи національних інституцій, задіяних у різних аспектах протидії торгівлі людьми, та усвідомлення контексту й умов, у яких їм доведеться діяти. Цей звіт було підготовлено на замовлення Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Він може допомогти структурувати надзвичайно необхідне співробітництво й координацію зусиль усіх зацікавлених сторін, а також сприяти усуненню наявних недоліків у протидії торгівлі людьми в Україні.

З огляду на сказане вище, проведену оцінку передусім спрямовано на сприяння Україні в розбудові можливостей систем ідентифікації, перенаправлення, надання допомоги й захисту прав осіб, що постраждали від торгівлі людьми. За результатами проведеної оцінки у звіті запропоновано рекомендації щодо вдосконалення порядку ідентифікації жертв торгівлі людьми в Україні, надання їм допомоги, захисту їхніх прав і сприяння в отриманні доступу до правосуддя в рамках ефективного НМП. Тому до завдань звіту не входить оцінка превентивних заходів чи практика розслідування і судового переслідування. Отже, рекомендації звіту не торкаються ані попередження торгівлі людьми, ані переслідування злочинців.

Структура цього звіту відображає основні компоненти, які розглядаються у рамках НМП, а саме: інституційну основу протидії торгівлі людьми, ідентифікацію постраждалих, співпрацю між залученими сторонами, послуги із захисту та допомоги потерпілим, їх репатріацію та соціальну реінтеграцію. Окрему увагу приділено питанням забезпечення доступу до правосуддя та захисту особистих даних жертв торгівлі людьми. У деяких випадках (залежно від наявності інформації) наведено конкретні приклади поточної практики. Це зроблено не для того, щоб продемонструвати позитивну чи незадовільну практику, а радше для відображення ситуації, що існує. У цьому контексті окремі області згадуються частіше за інші, передусім через те, що вони більше потерпають від певних обставин.¹⁶

Методика оцінювання передбачає аналіз національної нормативно-правової бази та іншої дотичної документації в галузі протидії торгівлі людьми в Україні, проведення співбесід із представниками залучених державних установ і неурядових організацій на центральному та регіональному рівнях у Києві та восьми областях України. З цією метою експерти здійснили візити до Донецької, Львівської, Одеської, Харківської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької та Чернігівської областей. Вибір областей зумовлений бажанням отримати збалансоване уявлення про географічні та соціально-економічні чинники, спроможності установ протидіяти торгівлі людьми та інтенсивність міграційних потоків. З представниками міжнародних організацій, причетних до боротьби з торгівлею

¹⁶ Зокрема, це стосується Одеської області, яка є транзитним регіоном для багатьох громадян і негромадян України.

людьми, проведено низку індивідуальних співбесід. В цілому, понад 100 представників різних установ і організацій люб'язно погодились взяти участь у співбесідах, що відбулися у другій половині жовтня і на початку листопада 2007 року. Окрім того, з метою отримання детальнішої інформації для працівників правоохоронних/судових органів і соціальних служб було розроблено анкети і розповсюджено серед респондентів після проведення співбесід. Попередні висновки і запропоновані рекомендації було надано основним зацікавленим сторонам в Україні (включаючи міжнародні організації), Секретаріату ОБСЄ у Відні та БДІПЛ для обговорення та отримання відгуків і зауважень. Отримані коментарі та зауваження враховано у звіті. Отже, в основу цього звіту покладено інформацію, отриману від представників ключових задіяних установ і організацій.

**КОНЦЕПТУАЛЬНА ТА ОПЕРАЦІЙНА СТРУКТУРА ПРОТИДІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ**

ДЕРЖАВНА ПРОГРАМА ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

У березні 2007 року Кабінет Міністрів України ухвалив Державну програму протидії торгівлі людьми на період до 2010 року¹⁷ (далі – Державна програма). Попередня програма завершилась у 2005 році¹⁸.

Загальною метою Державної програми є створення умов для протидії торгівлі людьми та пов'язаній із нею злочинній діяльності, підвищення ефективності роботи з виявлення таких злочинів та осіб, що їх учиняють, і вирішення питання щодо реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Державну програму також спрямовано на удосконалення механізму нормативно-правового регулювання питань протидії торгівлі людьми, підтримку осіб, що постраждали від торгівлі людьми, вдосконалення діяльності реабілітаційних центрів, які надають допомогу жертвам торгівлі людьми, співробітництво з громадськими та міжнародними організаціями, застосування міжнародного досвіду для попередження торгівлі людьми і боротьби з нею та захисту прав осіб, які постраждали від цього злочину. Двічі на рік центральні та місцеві органи влади, визначені відповідальними за виконання Державної програми, повинні подавати до Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту звіти про хід виконання Державної програми, а Міністерство, у свою чергу, раз на рік звітує перед Кабінетом Міністрів України. До Державної програми додається План заходів щодо протидії торгівлі людьми на період до 2010 року, який передбачає конкретні заходи на виконання Державної програми та визначає відповідальних за їх здійснення.

Та все ж Державній програмі бракує конкретності. Консолідований підхід, передбачений Державною програмою щодо залучення всіх ключових гравців, у тому числі НУО та міжнародних організацій, може стати підґрунтям для становлення ефективного НМП. Позитивним чинником є й те, що як на центральні, так і на місцеві органи влади покладено відповідальність за використання коштів, виділених з державного та місцевих бюджетів на виконання Державної програми. Утім обсяги й джерела фінансування заходів, здійснюваних у рамках Державної програми відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 106 від 31 січня 2007 року¹⁹, якою визначаються процедури розроблення й виконання державних програм, не прописано. На жаль, державний та місцеві бюджети не передбачають прямого фінансування діяльності НУО, що спеціалізуються на протидії торгівлі людьми. В цілому ж, головною проблемою залишається недостатність бюджетних коштів, що виділяються на реалізацію Державної програми.

Так само, деякі аспекти, передбачені Постановою Кабінету Міністрів України № 106 від 31 січня 2007 року, вимагають додаткових уточнень. Зокрема, кількісні та якісні показники ефективності виконання програми не мають чіткого визначення.

¹⁷ Постанова Кабінету Міністрів України № 410 від 7 березня 2007 року «Про затвердження Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року».

¹⁸ Постанова Кабінету Міністрів України № 766 від 5 червня 2002 року «Про затвердження Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки».

¹⁹ Постанова Кабінету Міністрів України № 106 від 31 січня 2007 року «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм».

Переглядаючи очікувані результати Державної програми, привертає увагу те, що одним із них є включення питань протидії торгівлі людьми до навчальних програм освітніх закладів для дітей та юнацтва, особливо шкіл-інтернатів та дитячих будинків. У ході співбесід, проведених експертами з оцінювання, склалося враження, що окремі навчальні заклади не беруть на себе достатньо відповідальності за розв'язання цієї проблеми, оскільки це виходить за межі їхньої компетенції. Незважаючи на те, що певні превентивні заходи все ж проводяться, за невеликими винятками, мало що робиться для підготовки насамперед вчителів і шкільних психологів та їх орієнтації на проблеми торгівлі людьми, що допомогло б цим категоріям працівників набути навичок виявлення дітей, постраждалих від торгівлі людьми.

За умови сталого функціонування, Державна програма справді може підвищити професійну компетентність та знання державних посадовців і представників НУО, які протидіють торгівлі людьми на центральному та місцевому рівнях. Наразі навіть навчальні програми для фахівців не дають очікуваних результатів через високу плинність кадрів.

Передбачені Державною програмою заходи, спрямовані на поліпшення співпраці між правоохоронними органами в Україні та за кордоном, а також з неурядовими організаціями та міжнародними інституціями, безумовно, будуть корисними для роботи всіх залучених установ. Для ефективного НМП надзвичайно важливе значення мають дієві структури взаємодії, особливо між урядовими установами і організаціями громадянського суспільства. Така співпраця, зокрема, може передбачати негайне перенаправлення постраждалих від торгівлі людьми до служб надання підтримки й допомоги.

Щодо надання допомоги жертвам торгівлі людьми, то Державна програма націлена, в першу чергу, на громадян України. При цьому відсутні будь-які спеціальні положення про порядок репатріації та соціальної реінтеграції постраждалих від торгівлі людьми з інших країн, чи забезпечення їхніх потреб у захисті та допомозі під час перебування в Україні. Втім існують свідчення, що Україна перетворюється на країну призначення, хоча кількісні показники ще доволі низькі²⁰. Цей аспект необхідно додатково вивчити, щоб усунути невідповідності та забезпечити належний захист прав усіх постраждалих від торгівлі людьми в Україні.

РЕГІОНАЛЬНІ ПРОГРАМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

З ухваленням Державної програми до областей надійшли розпорядження розробити/переглянути регіональні програми протидії торгівлі людьми (далі – регіональні програми).

²⁰ Див. також: Управління ООН з наркотиків та злочинності. Торгівля людьми: глобальні схеми. – Квітень 2006, де зазначено, що Україна займає середні позиції в рейтингу країн призначення. Останні статистичні дані МОМ свідчать, що Україна вже перетворилася на країну призначення. Див. також Управління ООН з наркотиків та злочинності. Оцінка практики перенаправлення для надання допомоги особам, постраждалим від торгівлі людьми, й захисту їхніх прав у Молдові. – Лютий 2007. – С. 17, де зазначається, що більшість жертв депортується з Туреччини й України.

Респондент від Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту зазначав, що наразі вже ухвалено близько 20 регіональних програм²¹.

Відзначається, що в деяких областях програми ще не розроблено, наприклад, через відсутність потенційного фінансування на виконання таких програм. Ухвалені програми зазвичай містять тільки загальні положення, за якими місцеві бюджети повинні виділяти кошти на здійснення заходів програми. Наразі незрозуміло, чи зможуть виділені з бюджету кошти адекватно забезпечити усі потреби.

У багатьох сферах регіональні програми недостатньо конкретизовані. Скажімо, координаційний орган переважно визначається регіональною програмою. В окремих випадках на цей орган покладаються обов'язки моніторингу. Проте ролі та обов'язки такого органу здебільшого визначаються недостатньо чітко, тому багато що залежить від особистого ентузіазму окремих співробітників. Та навіть у тих випадках, коли функції моніторингу передбачених заходів визначено документально, показники успіху чи невдачі в цілому відсутні.

Або, приміром, більшість регіональних програм передбачає регулярне звітування про стан виконання програми. Формальні вимоги до подання звітів (такі, як строки подання та кому їх слід адресувати) переважно визначені, але конкретні настанови щодо змісту практично відсутні, тому не до кінця зрозуміло, яку саме інформацію необхідно подавати.

Аналогічно, регіональні програми зазвичай торкаються питань взаємодії та координації між урядовими відомствами та організаціями громадянського суспільства і міжнародними організаціями. Але у переважній кількості випадків спосіб взаємодії не визначено, хоча більшість регіональних програм заохочують залучення міжнародних організацій і НУО до виконання проектів та використання міжнародного досвіду в галузі попередження торгівлі людьми й захисту осіб, постраждалих від цього злочину.

У більшості програм також ідеться про важливість підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, педагогів та інших співробітників, причетних до протидії торгівлі людьми, але знову ж таки, конкретна форма підготовки визначається лише зрідка.

Усі програми окреслюють ряд заходів, спрямованих на попередження торгівлі людьми та надання захисту й підтримки постраждалим. Іноді вони недвозначно передбачають участь міжнародних та/або громадських організацій. Стосовно надання захисту і

²¹ Наприклад, у Чернігівській області регіональну програму було ухвалено 28 серпня 2007 р. У Черкаській області – 31 серпня 2007 р. Київська міська рада прийняла регіональну програму 16 серпня 2007 р., а регіональну програму Львівської області було ухвалено 17 вересня 2007 р. В Одеській області регіональну програму було вперше прийнято в 2002 р. та доопрацьовано в 2007 р. Незабаром очікується прийняття регіональної програми у Криму.

підтримки постраждалим регіональні програми переважно згадують про необхідність забезпечувати конкретні медичні, психологічні та правові потреби і докладати спільних зусиль для покращення реабілітації постраждалих від торгівлі людьми та їхньої (ре)інтеграції на ринку праці. Частково регіональні програми пропонують обґрунтування таких заходів, особливо коли йдеться про розвиток програм і механізмів для соціальної та психологічної реабілітації дітей, що постраждали від торгівлі людьми.

Регіональні програми можуть проторувати шлях для розвитку дієвих регіональних механізмів перенаправлення у сфері протидії торгівлі людьми, з яких складатиметься національний механізм перенаправлення, якщо з'явиться краще розуміння ролей, обов'язків та можливостей ключових інституцій та якщо питання моніторингу і оцінки заходів, а також структури для координації та співробітництва між державними установами та інституціями громадянського суспільства будуть визначені чіткіше.

І хоча урядова Постанова № 106 від 31 січня 2007 р. безпосередньо не призначалась для регіональних програм, вона все ж може слугувати моделлю для їх розроблення, виконання та моніторингу.

ІНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА ТА КЛЮЧОВІ УРЯДОВІ УСТАНОВИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Органи, які протидіють торгівлі людьми, створено на національному та регіональному рівнях. До їх числа входять різні установи, і хоча більшість міністерств і відомств не мають спеціальних відділів боротьби з торгівлею людьми, вони протидіють цьому злочину в межах своїх повноважень.

Міжвідомча рада з питань сім'ї, ґендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми

5 вересня 2007 року Кабінет Міністрів України ухвалив створення Міжвідомчої ради з питань сім'ї, ґендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми (далі – Міжвідомча рада).²² Цією ж постановою уряду було припинено діяльність попередньої Міжвідомчої координаційної ради з протидії торгівлі людьми, утвореної Кабінетом Міністрів України у грудні 2002 року. Нова Рада, очолювана Міністром у справах сім'ї, молоді та спорту, має бути постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України. Постановою уряду затверджено склад Міжвідомчої ради і передбачено, що Міжвідомча рада може також залучати до роботи провідних науковців, фахівців-практиків, представників підприємств, державних установ і неурядових організацій, різноманітних фондів, у тому числі міжнародних.

²² Постанова Кабінету Міністрів України № 1087 від 5 вересня 2007 року «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, ґендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми».

Серед головних завдань Міжвідомчої ради є, зокрема, проведення аналізу проєктів державних цільових програм та інших нормативно-правових актів стосовно реалізації державної політики, а також розробка стратегій та рекомендацій у зазначених галузях. Рекомендації Міжвідомчої ради можуть бути реалізовані шляхом прийняття відповідних актів Кабінету Міністрів України або надання доручень Прем'єр-міністром України. Міжвідомча рада також ініціює проведення моніторингу виконання відповідних державних цільових програм, їх впливу на ситуацію як у регіонах, так і в країні у цілому. За необхідності Міжвідомча рада уповноважена створювати експертні та робочі групи із залученням представників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових установ та громадських організацій для підготовки пропозицій щодо ефективної реалізації державної політики.

Рада має проводити засідання не рідше ніж один раз на три місяці. За необхідності скликаються позачергові сесії. Міжвідомча рада може запрошувати до участі у засіданнях посадових осіб органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності. Оскільки перше засідання відбулося лише у грудні 2007 року, наразі немає інформації щодо її діяльності.

Експертна робоча група з питань попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми

Експертна робоча група з питань попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми (далі – Експертна робоча група), очолювана Заступником Міністра України у справах сім'ї, молоді та спорту, є міжвідомчим консультативно-дорадчим органом, утвореним при Міжвідомчій координаційній раді з питань протидії торгівлі людьми (а з вересня 2007 р. – при Міжвідомчій раді з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми). Вона складається з представників міністерств і відомств, організацій громадянського суспільства, міжнародних організацій та науково-дослідних установ, що беруть участь у реалізації заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми та запобігання насильству в сім'ї. Експертну робочу групу було сформовано з метою оперативного узгодження діяльності, націленої на запобігання насильству в сім'ї та торгівлі людьми. Основні завдання Експертної групи включають, зокрема, координацію відповідних заходів, розв'язання проблем, визначених у Державній програмі, підготовку пропозицій щодо поліпшення роботи центральних та місцевих органів виконавчої влади, співпрацю з неурядовими та міжнародними організаціями, участь у моніторингу, взаємодію в наданні допомоги жертвам насильства, у тому числі торгівлі людьми, їх реабілітації та суспільній реінтеграції.²³

²³ Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту № 2546 від 16 липня 2007 року «Про створення Експертної робочої групи з питань попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми».

Регіональні ради

Починаючи з 2002 року, відповідно до Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки, в рамках реалізації регіональних програм в усіх 27 регіонах України було створено регіональні дорадчі органи (далі – регіональні ради). Хоча регіональні ради не проводили своєї діяльності в усіх областях, в деяких (наприклад, у Чернігівській²⁴) вони досі активно діють або нещодавно поновили свою діяльність (наприклад, в Одеській²⁵). Згідно з новою Державною програмою, роль тих міжвідомчих органів, які залишались пасивними, буде переглянуто.

Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту²⁶

Згідно з Державною програмою, Міністерству України у справах сім'ї, молоді та спорту належить координаційна роль, яка головним чином виконується Департаментом сімейної, гендерної політики та демографічного розвитку. Департамент налічує 21 працівника, які відповідають за п'ять напрямків роботи: соціальну підтримку сім'ї, демографічний розвиток, гендерну політику, протидію торгівлі людьми та насильству в сім'ї. У ході співбесід зазначалося, що у Департаменті не вистачає співробітників, щоб охопити всі напрямки роботи, але на регіональному рівні²⁷ їх ще менше, а головною проблемою залишається фінансування. У межах Департаменту створено відділ попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми, який відповідає за всі аспекти, пов'язані з торгівлею людьми, в тому числі виконує координаційні функції, передбачені Державною програмою.

Міністерству України у справах сім'ї, молоді та спорту також доручено надавати Міжвідомчій раді організаційно-технічну підтримку.

Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді

До сфери діяльності Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді зокрема належать соціальний супровід, реабілітація та адаптація сімей з дітьми, які опинились у складних життєвих обставинах, прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу,

²⁴ У Чернігівській області регіональна рада виступає форумом для обміну інформації, звітування про поточну діяльність та розробки рекомендацій. У форумі також беруть участь НУО. Рада збирається на засідання раз на квартал.

²⁵ В Одеській області до складу ради входять представники СБУ, Державної прикордонної служби, Одеського обласного підрозділу з протидії торгівлі людьми МВС України, місцеві НУО тощо.

²⁶ Розподіл обов'язків на міністерському, обласному, регіональному та муніципальному рівнях наведено у таблиці, створеній Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту, яка міститься в додатку.

²⁷ Наприклад, у Чернівецькій області особа, відповідальна за протидію торгівлі людьми, також опікується шістьма іншими напрямками роботи відділу у справах сім'ї та молоді.

випускників шкіл-інтернатів (які складають ядро цільової групи Державної соціальної служби) та надання їм соціальної допомоги й підтримки. Національну мережу Державної соціальної служби, яка складається з більш як 1 600 Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та понад 3 700 спеціалізованих підрозділів, було створено для проведення соціальної роботи з уразливими категоріями населення по всій Україні. До переліку здійснюваних заходів входить, зокрема, надання соціальних послуг (наприклад, юридичних, психологічних, соціально-медичних, соціально-педагогічних, соціально-економічних та інформаційних), соціальний супровід та соціальна реабілітація²⁸.

Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини

Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини бере участь у формуванні та реалізації державної політики з питань дітей та сім'ї. Державний департамент координує діяльність органів і служб у справах дітей, пов'язану з усиновленням дітей, опікою, піклуванням, їх влаштуванням у дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї. До завдань Державного департаменту також входить сприяння виконанню Україною зобов'язань, передбачених Конвенцією ООН про права дитини та іншими міжнародними договорами України з питань захисту прав дитини, усиновлення, опіки і піклування. Нарешті, Державний департамент відповідає за узагальнення практики застосування законодавства з питань усиновлення дітей, опіки і піклування, влаштування їх у дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, захисту прав, свобод та інтересів дітей, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення.²⁹ У регіонах Служби у справах неповнолітніх / Служби у справах дітей слідкують за дотриманням прав та інтересів дітей.

Міністерство внутрішніх справ України

У 2000 році у складі Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС) було створено спеціальний підрозділ із протидії торгівлі людьми, а у 2005 році³⁰ – окремий Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Нині відповідні підрозділи існують в усіх областях. Зараз зазначений Департамент МВС України налічує 23 особи.³¹ Завданням Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України та його регіональних підрозділів є попередження та виявлення фактів торгівлі людьми, протидія

²⁸ http://dss.visti.net/ua_work_summary.phtml   http://dss.visti.net/ua_index.phtml.

Детальніше див. <http://www.dcssm.gov.ua>

²⁹ http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/category?cat_id=50693.

³⁰ Наказом МВС України № 931 від 20.10.2005 затверджено Положення про Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України та Примірне положення про управління (відділ) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях та місті Севастополі.

³¹ До складу Департаменту входять чоловіки та жінки, які регулярно беруть участь у навчальних заходах у сфері боротьби зі злочинністю.

незаконній міграції, злочинам у сфері суспільної моралі, незаконним діям щодо усиновлення (удочеріння), порушенню встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, виготовленню та розповсюдженню дитячої порнографії в мережі Інтернет, контроль за діяльністю суб'єктів підприємницької діяльності у сфері надання послуг з працевлаштування на роботу за кордоном, суб'єктів туристичної діяльності, шлюбних та модельних агенцій та, у відповідних випадках, агентствами з працевлаштування моряків. На підрозділи покладено відповідальність за виявлення осіб, постраждалих від торгівлі людьми, припинення діяльності національних та транснаціональних злочинних мереж та переслідування злочинців.

Чимало представників обласних підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, зазначали, що недостатнє фінансування перешкоджає успішному здійсненню оперативно-розшукової діяльності. Іноді обласні підрозділи навіть не мають достатньо пального для транспортування потерпілих. Крім того, було зауважено, що в деяких регіонах з інтенсивною транснаціональною діяльністю існує потреба у спеціалізованих співробітниках, які б володіли іноземними мовами.

Співробітники обласних підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, брали участь у різних навчальних заходах, організованих за сприяння МОМ, «Ла Страда-Україна» та ОБСЄ. Крім того, вони регулярно беруть участь у підготовчих курсах Міжнародної правоохоронної академії та інших навчальних закладів за кордоном.

Служба безпеки України

У Службі безпеки України відповідальність за питання, пов'язані з торгівлею людьми, покладено на Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю. Служба безпеки передусім розслідує злочини, скоєні організованими кримінальними угрупованнями.³²

Європейська комісія наразі проводить для працівників Служби безпеки навчальні курси з питань протидії торгівлі людьми, у тому числі з виявлення жертв і злочинців. Служба безпеки не повідомляє про проведення власних навчальних заходів у цій сфері.

Генеральна прокуратура України

Відповідно до розпорядження Генерального прокурора України № 26 від 21 березня 2007 року, нагляд за додержанням законів органами, відповідальними за боротьбу з торгівлею людьми та іншими пов'язаними злочинами, а також розслідування таких злочинів, вжиття заходів для захисту прав громадян, потерпілих від злочинів, та покарання винних є одним із

³² Так, наприклад, Управління СБУ в Одеській області має одного співробітника, відповідального виключно за питання протидії торгівлі людьми. Добре налагоджені стосунки із зарубіжними службами безпеки дозволяють проводити спільні операції з протидії транскордонним злочинам за участю організованих кримінальних угруповань.

пріоритетних напрямків роботи органів прокуратури. Для забезпечення належного виконання цієї функції було призначено спеціальних прокурорів в обласних прокуратурах та структурних підрозділах апарату Генеральної прокуратури України. Цим прокурорам доручено систематично проводити аналітичні дослідження і координувати діяльність правоохоронних відомств у сфері попередження торгівлі людьми.³³

Крім того, за результатами роботи першої половини 2007 р. Генеральна прокуратура України надіслала листи до регіональних прокурорів з метою зміцнення їхніх наглядових функцій щодо дотримання законодавства в певних областях. Також, спираючись на власний досвід роботи, Генеральна прокуратура України розробила рекомендації стосовно виявлення, розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. Після схвалення науково-методичною радою ці рекомендації було надіслано для виконання на місцях.

Генеральна прокуратура України також брала участь у розробці різних регіональних програм (зокрема в СНД), спрямованих на протидію торгівлі людьми. Навчання для прокурорсько-слідчих працівників проводились на базі Національної академії прокуратури України за участю наукових співробітників, фахівців правоохоронних органів, судових і контролюючих органів, які протидіють торгівлі людьми.

Верховний Суд України та судова система

Стаття 55 Конституції України гарантує захист судом прав і свобод людини. Функціонування судової системи в Україні визначається Законом «Про судоустрій України» (№ 3018-III від 7 лютого 2002 року). У статті 2 Закону зазначено, що завдання суду полягає у забезпеченні захисту прав і свобод людини, а статтею 6 усім суб'єктам правовідносин гарантується захист їх прав, свобод і законних інтересів.³⁴ Судочинство у справах про торгівлю людьми за статтею 149 Кримінального кодексу України здійснюється судами загальної юрисдикції. Закон України «Про судоустрій» передбачає можливість запровадження спеціалізації суддів судів різних юрисдикцій для розгляду конкретних категорій справ.

Апеляційні суди та Верховний Суд України, окрім виконання інших функцій, вивчають та узагальнюють судову практику і дають місцевим судам роз'яснення з питань застосування

³³ Щодо наглядової ролі Генеральної прокуратури див. також статті 5, 29 і 30 Закону України «Про прокуратуру» та накази Генерального прокурора України № 4гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство» та № 4/1гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність» від 19 вересня 2005 р. Щодо координаційної функції див. також статтю 10 Закону України «Про прокуратуру» та п. 23 Наказу Генерального прокурора України № 1 «Про організацію роботи і управління в органах прокуратури України» від 19 вересня 2005 року.

³⁴ У статті 6 Закону «Про судоустрій України» також зазначається, що іноземці та особи без громадянства користуються в Україні правом на судовий захист нарівні з громадянами України.

законодавства. Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Пленум Верховного Суду України є колегіальним органом, до якого входять усі судді Верховного Суду України, голови вищих спеціалізованих судів, їх перші заступники, голова Касаційного суду України та голова Апеляційного суду України.³⁵ Пленум дає судам роз'яснення з питань застосування законодавства на основі узагальнення судової практики та аналізу судової статистики. Постанови Пленуму Верховного Суду України важливі для забезпечення єдиного застосування правових норм у межах судової системи всієї країни, вони також є орієнтиром для правоохоронних і судових органів на досудовому та судовому етапах розслідування кримінальних справ.³⁶

Державна служба зайнятості України

Державна служба зайнятості України, яка є функціональним підрозділом Міністерства праці та соціальної політики України, має у штаті працівників (чоловіків та жінок), посадові обов'язки яких передбачають, серед іншого, здійснення заходів із запобігання нерегульованій трудовій міграції та торгівлі людьми. Зараз в усіх областях випробовується проект «Єдиної технології надання соціальних послуг населенню». Після цього планується затвердження цієї технології Державною службою зайнятості та Міністерством праці та соціальної політики України. Для співробітників Державної служби зайнятості на центральному, обласному та місцевому рівнях Єдина технологія слугуватиме керівництвом у сприянні та підвищенні рівня зайнятості населення. Нею визначаються процедури, які повинні застосовуватися центрами зайнятості, і ставиться за мету запровадження координованого підходу. Значну увагу приділено особливим потребам інвалідів, молоді, неповнолітніх та приватних підприємців, які отримали допомогу на відкриття власної справи або мають намір її започаткувати. Окремий розділ Єдиної технології присвячено заходам, які необхідно вживати для попередження нерегульованої трудової міграції та боротьби з торгівлею людьми. До останніх належить, зокрема, надання послуг соціально-економічної інтеграції та працевлаштування для потерпілих від торгівлі людьми, а також направлення до державних установ і громадських організацій для отримання додаткових послуг.

Досвід центрів зайнятості увійшов до розділу Єдиної технології, присвяченого попередженню нерегульованої зовнішньої трудової міграції та боротьбі з торгівлею

³⁵ Стаття 55 Закону «Про судоустрій України».

³⁶ Кілька рішень, ухвалених Пленумом Верховного Суду України, стосуються питань, безпосередньо пов'язаних із розглядом судами справ про торгівлю людьми, зокрема: Постанова № 13 від 2.07.2004 р. «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів», Постанова № 3 від 31.03.1989 «Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна», Постанова № 4 від 31.03.1995 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди».

людьми. Крім того, посібник «Діяльність Державного центру зайнятості у контексті попередження нерегульованої міграції, протидії торгівлі людьми і викорінення дитячої праці», підготовлений Міжнародною організацією праці та Міжнародною організацією з міграції, було поширено серед усіх центрів зайнятості та планується розмістити на веб-сторінці Державної служби зайнятості.

Навчальні заклади та органи освіти

Основна діяльність навчальних закладів та органів освіти з протидії торгівлі людьми є превентивною. Вони, зокрема, пропонують семінари та курси для молоді, проводять лекції або кампанії з підвищення обізнаності населення про ризики торгівлі людьми. Такі заходи часто здійснюються у тісній взаємодії з громадськими організаціями чи іншими інституціями, які протидіють торгівлі людьми. У школах та професійно-технічних навчальних закладах працюють психологи та соціальні педагоги, які надають допомогу уразливим групам дітей та молоді. Однак спеціальних програм для осіб, постраждалих від торгівлі людьми, наразі не передбачено.

Загальні міркування

На цьому етапі неможливо оцінити роботу Міжвідомчої ради, оскільки перше засідання відбулося тільки в грудні 2007 року. Враховуючи, що цей орган повинен працювати за чотирма напрямками, невідомо, яку частку від загального обсягу роботи складатимуть питання торгівлі людьми.

Експертна робоча група – це міжвідомчий консультативно-дорадчий орган, який також діє в межах Міжвідомчої ради. Створення цієї групи вже повністю завершено. Завдяки своїй міжгалузевості, Експертна робоча група є важливим форумом, який може долучитися до створення дієвого НМП. Департамент сімейної, гендерної політики та демографічного розвитку Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту активно сприяє цьому процесу на національному та регіональному рівнях, намагаючись пов'язати діяльність різних його учасників зі структурами перенаправлення. Але ресурсів на подолання всіх труднощів не вистачає ні у Департаменті Міністерства, ні в регіонах.

На сьогодні ролі, обов'язки та можливості кожної зацікавленої сторони, яка бере участь у різних аспектах протидії торгівлі людьми, часто не до кінця зрозумілі. У багатьох сферах відповідні державні органи не визнають свою відповідальність за участь в ідентифікації та підтримці постраждалих від торгівлі людьми, не в останню чергу через те, що така діяльність не прописана серед повноважень у їхніх положеннях. Водночас, кілька надавачів соціальних послуг висловили занепокоєння через обмеженість своїх можливостей, що не дозволяє їм реагувати на особливі потреби жертв торгівлі людьми. Проте в окремих випадках, скажімо, у секторі працевлаштування, докладаються зусилля для вирішення деяких проблем постраждалих від торгівлі людьми.

Створення Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України та його регіональних підрозділів можна, поза сумнівом, розглядати як поліпшення. Це дозволяє проводити спеціалізацію в області боротьби з торгівлею людьми і сприяє долученню міліції до роботи структур перенаправлення. Незважаючи на обмеженість ресурсів у деяких сферах, умови роботи, зазвичай, добрі.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ³⁷

4 лютого 2004 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють».³⁸

Кримінальний кодекс України³⁹

Положення про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми було включено до Кримінального кодексу (далі – КК) України ще в 1998 році.⁴⁰ У нині чинній статті 149 КК України зазначається, що «торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи, караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років». У другій частині цієї статті йдеться про той самий злочин, але вчинений «щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства». Такі дії караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з

³⁷ Детальніше див. ЮНІСЕФ, ОБСЄ, АМР США, Британська Рада «Торгівля людьми в Україні: Оцінка заходів, спрямованих на протидію». – Київ, 2005. – С. 23-39; та Маріан Вієрс і Рулоф Хавеман (Marjan Wijers & Roelof Haveman), «Рекомендації з питань протидії торгівлі людьми для системи кримінальної юстиції в Україні». – Червень 2006.

³⁸ Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря)», № 1433-IV від 4 лютого 2004 р. Додаткову інформацію про ратифікацію інших відповідних міжнародних інструментів див. http://www.un.org/documents/instruments/docs_en.asp; <http://www.ilo.org/ilolex/english/newratframeE.htm>; <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=annot>; про угоди Ради Європи, підписані та ратифіковані Україною, або до яких Україна приєдналася, див. <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?PO=U&MA=999&SI=2&DF=&CM=3&CL=ENG>

³⁹ Кримінальний кодекс України, Закон № 2341-III від 5 квітня 2001 р.

⁴⁰ Україна стала третьою країною в Європі (разом з Бельгією та Німеччиною), яка встановила кримінальну відповідальність за торгівлю людьми.

конфіскацією майна або без такої. У третій частині зазначеної статті йдеться про дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або «поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки». Такі злочини караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. В останній редакції статті 149 (2006 року) внутрішня торгівля людьми чітко визначається як злочин.

Низка інших статей, які стосуються інших тяжких злочинів, також мають важливе значення у контексті торгівлі людьми. Серед них, зокрема, стаття 146 (Незаконне позбавлення волі або викрадення людини), стаття 150 (Експлуатація дітей), стаття 152 (Зґвалтування), стаття 153 (Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом), стаття 154 (Примушування до вступу в статевий зв'язок), стаття 155 (Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості), стаття 302 (Створення або утримання місць розпусти і звідництва), стаття 303 (Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією), стаття 304 (Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність). У редакції КК України від 2006 року проституція більше не розглядається як кримінальний злочин за статтею 303. Ці зміни посилили відповідальність за втягнення або примушування особи до заняття проституцією.⁴¹ Перегляд закону було здійснено, щоб забезпечити жертвам захист від шантажу та від погроз з боку обвинувачених, якщо потерпілі погоджуються свідчити у справі. З тієї ж причини було вилучено статтю 331 КК України (Незаконне перетинання державного кордону).⁴²

Відповідно до КК України злочином вважається несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації (стаття 361-2), а також відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (стаття 385). Проте, в останньому випадку за законом не підлягає кримінальній відповідальності особа за відмову давати показання під час провадження дізнання, досудового слідства або в суді щодо себе, а також членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Кримінально-процесуальний кодекс України⁴³

Кримінально-процесуальний кодекс (далі – КПК) України проводить розмежування між потерпілими, цивільними позивачами та свідками. У КПК України описано, зокрема,

⁴¹ Див. Закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією», № 3316-IV від 12 січня 2006 р.

⁴² Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перетинання державного кордону України», № 1723-IV від 18 травня 2004 р.

⁴³ Кримінально-процесуальний кодекс України, Закон № 1001-05 від 28 грудня 1960 р.

процедуру визнання особи потерпілим та надання правового статусу, а також права і обов'язки потерпілих (наприклад, право на компенсацію, безпеку). КПК України не виокремлює конкретно потерпілих від торгівлі людьми, натомість загалом «потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду». У статті 49 КПК України зазначається, що про визнання громадянина потерпілим чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий і суддя виносять постанову, а суд – ухвалу. Офіційне визнання особи потерпілим можливе, тільки якщо слідчим винесено рішення (з санкції прокурора) про порушення кримінальної справи. Це відбувається після офіційного звернення потерпілого або після того, як міліція передає справу слідчому. Очевидно, що надавати ті самі докази, що й для винесення рішення про передачу справи до суду, немає потреби.

Відповідно до статті 99 КПК України потерпілий може оскаржити постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. Так само, потерпілий може оскаржити постанову про закриття кримінальної справи (стаття 215 КПК України).

Слідчий, визнавши особу потерпілою від злочину, роз'яснює такій особі її права. У випадках, коли злочином завдана майнова шкода громадянину, слідчий роз'яснює потерпілому і його представникові право заявляти цивільний позов (стаття 122 КПК України).

Відповідно до статті 52 КПК України представниками потерпілого і цивільного позивача можуть бути адвокати або інші особи на вибір потерпілого, при цьому всі вони користуються процесуальними правами осіб, інтереси яких вони представляють.

Основні права пов'язані з визнанням особи потерпілим. Відповідно до статті 16 КПК України потерпілий (а також цивільний позивач та їх представники) беруть участь у судовому засіданні як сторони і користуються рівними правами та свободою у наданні доказів, їх дослідженні та доведенні їх переконливості перед судом. У статті 49 перелічено права потерпілого, які також мають його близькі родичі у разі смерті потерпілого. Зокрема, йдеться про право подавати докази; заявляти клопотання; знайомитися з усіма матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, а у справах, в яких досудове слідство не провадилося, – після призначення справи до судового розгляду; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок або ухвали суду і постанови народного судді, а за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки. У випадках, визначених КПК України, потерпілий має право під час судового розгляду підтримувати обвинувачення. Крім того, потерпілий може брати участь у судових дебатах.

У статті 52-1 КПК України чітко зазначається, що особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у разі наявності «реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну», мають право на забезпечення безпеки (також див. Закон «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»). Стаття 52-2 КПК України регулює права і

обов'язки осіб, щодо яких здійснюються заходи безпеки, а у статті 52-3 КПК України йдеться про нерозголошення відомостей про особу, щодо якої здійснюються заходи безпеки, тому їхні реальні імена будуть відомі тільки прокурору і суду.

Загалом, розгляд справ у всіх судах відкритий. Але за певних обставин суддя може винести рішення про проведення закритого судового слухання. Відповідно до статті 20 КПК України закритий судовий розгляд допускається у справах про злочини осіб, які не досягли шістнадцятирічного віку, у справах про статеві злочини, а також в інших справах з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі, та у разі, коли цього потребують інтереси безпеки осіб, узятих під захист. Це положення не має автоматичного застосування у справах про торгівлю людьми, оскільки такі випадки безпосередньо не згадуються в законі.

КПК України містить низку положень щодо статусу свідка і цивільного позивача, включаючи їхні права та обов'язки. За статтею 50 КПК України цивільним позивачем визнається фізична чи юридична особа, яка зазнала матеріальної шкоди від злочину і пред'явила вимогу про відшкодування збитків відповідно до статті 28 цього Кодексу (цивільний позов у кримінальному судочинстві). Особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову про визнання цивільним позивачем, а суд – ухвалу. Відповідно до статті 50 КПК України цивільний позивач, зокрема, має право брати участь у судовому процесі та право на захист. За статтею 28 особа, яка не пред'явила цивільного позову в кримінальній справі, а також особа, цивільний позов якої залишився без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства. У цьому разі слідчий повинен винести вмотивоване рішення щодо визнання особи цивільним позивачем (див. статтю 127 КПК України).

У КПК України йдеться переважно про відшкодування матеріальних збитків, утім стаття 49 КПК України включає також і заподіяння моральної шкоди як один з ідентифікуючих факторів потерпілого від злочину.

Зрештою, за статтею 29 КПК України орган дізнання, слідчий, прокурор і суд під час судового провадження кримінальної справи зобов'язані вжити заходів для гарантування компенсації за збитки, завдані злочином, та для забезпечення можливої конфіскації майна обвинуваченого.

Цивільний кодекс України⁴⁴

Цивільний кодекс України передбачає право особи на відшкодування завданих збитків, у тому числі матеріальних і моральних. Положення про компенсацію завданої майнової (матеріальної) та моральної шкоди зафіксовано в статті 11. Стаття 16 Цивільного кодексу надає право звернутися до суду по відшкодування збитків майнової або немайнової

⁴⁴ Цивільний кодекс України, Закон № 435-IV від 16 січня 2003 р.

(моральної) шкоди. Принципи компенсації визначаються у статтях 22 (матеріальні збитки) та 23 (моральні збитки). Крім того, в статті 23 зазначається, що моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування. Слід відзначити, що термін «майнові (тобто матеріальні) збитки» стосується як фактичних втрат (наприклад, спричинених шкодою, завданою майну, або витрат на відшкодування збитків), так і втраченої вигоди (наприклад, прибутку, який можна було б отримати за нормальних умов, якби не сталось правопорушення).

Закон «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»⁴⁵

Закон «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» визначає поняття безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, органів, які забезпечують безпеку, та їхні обов'язки. Закон надає потерпілим право на користування заходами безпеки, в тому числі подавати клопотання про вжиття заходів безпеки або про їх скасування; знати про застосування щодо них заходів безпеки; вимагати від органу дізнання, слідчого, прокурора, суду застосування додаткових заходів безпеки або скасування здійснюваних заходів; оскаржувати незаконні рішення чи дії органів, які забезпечують безпеку (стаття 5 Закону). Стаття 7 Закону містить вичерпний перелік заходів забезпечення безпеки, наприклад, особиста охорона, охорона житла і майна; видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; заміна документів та зміна зовнішності; зміна місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; закритий судовий розгляд; забезпечення конфіденційності відомостей про особу, взяту під захист (наприклад, засекречення відомостей про особу в матеріалах перевірки, а також протоколах слідчих дій і судових засідань, заміни прізвища, імені, по батькові в цих документах псевдонімами за постановою органу дізнання, слідчого, прокурора або за ухвалою суду). Детальніше заходи безпеки описано в статтях 8-16 Закону.

Закон «Про соціальні послуги»⁴⁶

Закон «Про соціальні послуги» визначає організаційні та правові засади надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги. У статті 1 Закону наведено визначення «соціальних послуг»⁴⁷, «осіб, що потребують соціальних послуг», «складних життєвих обставин», «соціальних працівників»,

⁴⁵ Закон «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», № 3782-XII від 23 грудня 1993 р.

⁴⁶ Закону «Про соціальні послуги», № 966-IV від 19 червня 2003 р.

«соціальних служб», «волонтерів», «тимчасових притулків для дорослих», «тимчасових притулків для неповнолітніх», «реабілітації» та суб'єктів, що надають соціальні послуги.

Цікаво відзначити, що цей Закон визнає роль і участь груп громадянського суспільства (зокрема, громадських організацій) та фізичних осіб у наданні соціальних послуг. Крім того, визначення соціальних служб також охоплює всі підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання, а також фізичних осіб. Недержавні суб'єкти, що бажають надавати соціальні послуги на професійній основі, повинні робити це на підставі ліцензії, що викликає суперечки серед постачальників соціальних послуг з числа громадських організацій з приводу того, чи мають існуючі державні суб'єкти достатній досвід надання підтримки потерпілим від торгівлі людьми для оцінки заявок на ліцензію.

І хоча в переліку отримувачів соціальних послуг, наведеному в цьому Законі, потерпілі від торгівлі людьми безпосередньо не згадуються, їх можна віднести до будь-якої відповідної категорії.

Відповідно до цього Закону основні види соціальних послуг передбачають надання матеріальної (грошової чи натуральної) і соціальної допомоги⁴⁸. Окрім процедури отримання соціальних послуг, у статті 10 Закону перелічено основні права отримувачів (наприклад, право на поважливе і гуманне ставлення з боку суб'єктів, що надають соціальні послуги; вибір установи та закладу, а також форми соціального обслуговування; інформацію щодо своїх прав, обов'язків та умов надання соціальних послуг; згоду на соціальні послуги; відмову від соціальних послуг; конфіденційність інформації особистого характеру, що стала відомою суб'єкту, який надає соціальні послуги; захист своїх прав і законних інтересів, у тому числі в судовому порядку).

Законом передбачено співробітництво всіх суб'єктів, що надають соціальні послуги, у тому числі урядових і громадських організацій та фізичних осіб, але не визначено структури взаємодії. Крім того, цей Закон дає можливість громадським організаціям, що надають соціальні послуги, отримувати державні кошти на конкурсній основі. У такому разі передбачено укладення договорів між відповідними органами та громадськими організаціями.⁴⁹

Закон «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю»⁵⁰

Закон «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» визначає організаційні та правові засади соціальної роботи з дітьми та молоддю. У Законі також сформульовано основні принципи здійснення соціальної роботи з дітьми та молоддю. Зокрема, Закон визначає

⁴⁷ Відповідно до Закону «Про соціальні послуги» до них належить комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших послуг.

⁴⁸ Види соціальних послуг детальніше описано у Статті 5 Закону.

⁴⁹ Див. Статтю 13 Закону «Про соціальні послуги».

⁵⁰ Закон «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», № 2558-III від 21 червня 2001 р.

інституційні аспекти соціальної роботи з цією цільовою групою, встановлює основні принципи здійснення такої діяльності та засади державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю. Стаття 11 цього Закону закріплює конкретні заходи у сфері соціальної реабілітації дітей та молоді, до яких, зокрема, входить психологічна реабілітація дітей та молоді, які зазнали жорстокості та насильства.

Кроки з розробки комплексного закону з протидії торгівлі людьми

Нині не існує окремого закону щодо протидії торгівлі людьми. Однак Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні ініціювало розробку проекту комплексного закону про боротьбу з торгівлею людьми з метою створення закону прямої дії, який регулював би всі аспекти протидії торгівлі людьми, в тому числі ідентифікацію постраждалих, надання їм допомоги та підтримки, механізми співпраці тощо. Закон має уповноважити не лише правоохоронні органи, але й інші установи виявляти постраждалих від торгівлі людьми, а визнання особи потерпілою не повинно зумовлюватися участю у кримінальному переслідуванні чи судовому процесі. У Міністерстві вважають, що цим законом зможуть скористатись усі особи, ідентифіковані як жертви торгівлі людьми. Планується розробити і затвердити концепцію законопроекту до середини 2008 року.

Пропозиції щодо внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України

Верховний Суд України підготував проект Закону «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України», яким пропонується удосконалити статус потерпілих. Законопроект передбачає обов'язкову участь представників потерпілого під час досудового слідства та судового розгляду справи. Представника потерпілого обов'язково слід запрошувати або призначати для потерпілого з числа осіб, які мають право займатись адвокатською діяльністю в Україні (тобто професійного адвоката). Послуги адвоката повинні оплачуватися державою. На думку Верховного Суду, це дозволить потерпілому належним чином захистити свої порушені права і отримати кваліфіковану правову допомогу, в тому числі з питань відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем, оскільки професійний адвокат може допомогти у своєчасній підготовці й поданні необхідного позову, а також, за необхідності, в оскарженні ухваленого рішення.

**СИТУАЦІЯ, ЩО СКЛАЛАСЯ В УКРАЇНІ, У СФЕРІ ПРОТИДІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**

ДОПОМОГА ПОТЕРПІЛИМ: ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Зібрані дані щодо ідентифікації і перенаправлення потерпілих від торгівлі людьми та надання їм послуг дозволяють у цілому охарактеризувати зусилля, що докладаються для надання допомоги постраждалим. Після проведення опитування 436 жертв торгівлі людьми, які отримували послуги з реабілітації та реінтеграції через місцеві громадські організації,⁵¹ отримано такі результати.

Ідентифікація

Майже 70% осіб, що постраждали від торгівлі людьми, були ідентифіковані громадськими організаціями і близько 37% – правоохоронними органами, насамперед обласними підрозділами боротьби з торгівлею людьми. Ці цифри також включають випадки, коли потерпілих від торгівлі було спільно виявлено громадськими організаціями та правоохоронними органами – близько 11%. Майже 4% потерпілих від торгівлі людьми було ідентифіковано іншими установами.

Близько 80% потерпілих отримали інформацію про можливість отримання допомоги від НУО, а 8% заявили, що їх поінформувала МОМ. Близько 20% одержали інформацію від правоохоронних органів, і приблизно 5% – з інших джерел. Сюди входять 13%, які повідомили, що отримали таку інформацію з двох або більше названих вище джерел.

Перенаправлення

Близько 30% жертв звертались до відповідних постачальників послуг у супроводі представників громадських організацій. 30% одержали інформацію про процедури перенаправлення, а 12% не виявили бажання скористатися механізмом перенаправлення. Щодо інших 28% інформація відсутня.

Надання допомоги

Більшість потерпілих заявили, що задоволені допомогою, яку вони отримали. Випадки недостатньої підтримки переважно пов'язані з додатковими медичними послугами, відсутністю адвоката чи відсутністю коштів для започаткування власного бізнесу.

Майже всім потерпілим потрібна була матеріальна підтримка, а більшості необхідно було надати медичну та психологічну допомогу. У половині випадків знадобилися консультаційні послуги, а в 40% від загальної кількості потрібна була правова допомога. Так само, 40% потерпілих потребували сприяння у пошуку місця роботи чи навчання.

⁵¹ Дані було зібрано місцевими НУО, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми, в період з липня до жовтня 2006 р. за результатами співбесід із 436 потерпілими від торгівлі людьми, які закінчили процес реабілітації до кінця 2005 р., і викладено Координатором проектів ОБСЄ в Україні у рамках проекту «Допомога НУО, що надають підтримку постраждалим від торгівлі людьми». Співбесіди проводились у п'яти областях України: Вінницькій, Донецькій, Одеській, Тернопільській та Чернівецькій.

Майже в усіх випадках жертви торгівлі людьми заявляли, що отримали допомогу від громадської організації або/та МОМ. Менше 20% стверджували, що також отримували допомогу від соціальних служб, зокрема медичних установ (тільки п'ятеро заявили, що отримали допомогу від Управління у справах сім'ї, молоді та спорту чи Управління захисту прав дітей). У Чернівецькій області кількість осіб, які отримали допомогу в центрах зайнятості, була досить високою.

Взаємодія з правоохоронними органами

Менше половини опитаних не бажали мати справу з правоохоронними органами, але причини, з яких вони відмовились співпрацювати, не сповіщаються. Більшість із тих, хто погодився на співпрацю з правоохоронними органами, заявили, що їм також надавали допомогу під час судового розгляду. Таку допомогу переважно надавали громадські організації, включаючи безпосередню допомогу адвоката/психолога. 20% заявили, що отримували допомогу від правоохоронних органів. В окремих випадках допомогу надавала МОМ напямую.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСІБ, ПОТЕРПІЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Ідентифікація жертв торгівлі людьми – це основа будь-якого НМП, а складний характер злочину зумовлює значну тривалість цього процесу.

В Україні потерпілих від торгівлі людьми ідентифікують правоохоронні органи та постачальники соціальних послуг, у тому числі НУО⁵².

Дві категорії осіб, потерпілих від торгівлі людьми

Сьогодні в Україні існує дві категорії осіб, ідентифікованих як жертви торгівлі людьми. Одна – це особи, визнані потерпілими від злочину, а інша – це ті, кого виявили постачальники соціальних послуг.

Правоохоронні органи можуть офіційно визнати особу потерпілою від злочину відповідно до вимог законодавства (стаття 49 КПК України), проте постачальники соціальних послуг не мають таких повноважень. Особливий юридичний статус надається на основі свідчень особи, а відповідне рішення виноситься лише після порушення кримінальної справи. Якщо кримінальну справу не порушено, то потерпілий від торгівлі людьми не може отримати такого статусу.⁵³ Представники правоохоронних органів підкреслили, що потерпілими від злочину можуть бути визнані й громадяни інших країн. Однак не існує жодних спеціальних положень про надання «періоду на

⁵² У Чернівцях, приміром, лише 5-7% жертв торгівлі людьми, ідентифікованих неурядовими організаціями, звертаються до правоохоронних органів.

⁵³ Детальніше про надання такого статусу див. розділ «Нормативно-правова база у сфері протидії торгівлі людьми» вище.

роздуми» або коротко- чи довгострокового дозволу на проживання жертвам торгівлі людьми, які не мають легального статусу.

Представники НУО зазначали, що для того, щоб розглядати особу як постраждалу від торгівлі людьми, їм достатньо звернення жертви. У бесідах неодноразово наголошувалося, що офіційне визнання особи потерпілою з боку правоохоронних органів не є передумовою отримання допомоги від постачальників соціальних послуг.

З юридичної точки зору надання допомоги потерпілій особі може не залежати від її офіційного визнання жертвою злочину. Незважаючи на це, було зафіксовано різні процедури перенаправлення потерпілих від торгівлі людьми до постачальників соціальних послуг. Хоча у більшості випадків зазначалося, що правоохоронні органи перенаправляють усіх потерпілих від торгівлі людьми (незалежно від їх правового статусу) до постачальників соціальних послуг, було зафіксовано кілька випадків перенаправлення тільки тих осіб, яких було визнано жертвами злочину. Отже, на шляху потерпілих від торгівлі людьми до соціальних послуг можуть зустрічатися перешкоди.

Моделі ідентифікації потерпілих соціальними службами та НУО

Контакт із потерпілими встановлюється під час проведення низки заходів, а постачальники соціальних служб успішно користуються різними моделями ідентифікації. Втім деякі заходи ще не застосовуються для ідентифікації потерпілих від торгівлі людьми, хоча їх доцільно використовувати для отримання кращих результатів, за умови, що ці заходи будуть розвиватись у межах системи надання підтримки, а співробітники матимуть відповідні навички ідентифікації жертв.

Деякі організації використовують анкети під час співбесід із потерпілими від торгівлі людьми⁵⁴, а інші не занотуюють подробиці звернень.

Гарячі лінії

По всій території України діє низка телефонних гарячих ліній для жертв злочинів, у тому числі й торгівлі людьми⁵⁵. Як правило, гарячі лінії є ефективним засобом виявлення

⁵⁴ Наприклад, «Ла Страда-Україна», МОМ, НУО, які отримують фінансування від МОМ.

⁵⁵ Детальніше див. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна», «Робота гарячих ліній із запобігання торгівлі людьми». – Київ, 2006; див. також <http://www.un.org.ua/ua/news/2008-02-13-2/> та Інформаційний бюлетень МОМ у Білорусі, Молдові та Україні. – Вип. 16. – 2007, в якому йдеться про запровадження МОМ та трьома провідними мобільними операторами в Україні в квітні 2007 р. безкоштовного короткого номеру «527» для питань з протидії торгівлі людьми. Цей короткий номер «спрямовує всі дзвінки до безкоштовної національної інформаційної служби МОМ, що надає інформацію про сучасні реалії виїзду за кордон та небезпеки, які можуть спіткати українських мігрантів, включаючи торгівлю людьми й наслідки нелегального в'їзду і перебування в іншій країні». Від початку роботи цього номера гаряча лінія МОМ вже отримала близько 7 000 дзвінків через номер «527».

постраждалих. За даними Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна», найбільша кількість звернень по допомогу надходить на гарячі лінії від самих жертв, їхніх родичів або друзів.

Консультаційні послуги

Жертви торгівлі людьми або імовірні постраждали можуть звертатися безпосередньо або направлятися до НУО, що працюють у сфері протидії торгівлі людьми, і пропонують консультаційні послуги та притулок. Так само, соціальні служби, особливо в областях, де немає таких НУО, можуть надавати консультаційні послуги імовірним жертвам торгівлі людьми. У деяких регіонах організовано денні центри для надання консультаційних послуг імовірним потерпілим від торгівлі людьми або направлення їх на отримання послуг.

Інтернет

Переважна більшість жертв, їхніх родичів або друзів звертаються по допомогу до «Ла Страда-Україна» через гарячу лінію, але працівники цієї НУО відзначають дедалі більшу кількість людей, які з цією метою користуються веб-сторінкою організації.⁵⁶

Інформаційно-просвітницькі кампанії

Представник НУО «Школа рівних можливостей» зазначив, що нерідко постраждалих можна виявити під час проведення інтерактивних кампаній. Родичі та знайомі імовірних жертв торгівлі людьми також повідомляють НУО про зникнення своїх близьких. Цю інформацію потім передають до структур перенаправлення МОМ.

Форум-театр

На думку представників НУО «Школа рівних можливостей», модель форум-театру⁵⁷ можна успішно застосовувати як інструмент самовиявлення жертв торгівлі людьми. Форум-театр тісно співпрацює з юристами, лікарями, психологами, які можуть допомогти жертвам під час цього процесу.

Робота з населенням

Представники Служби у справах дітей зазначають, що робота з населенням допомагає виявляти вуличних і безпритульних дітей, налагоджувати з ними контакт, здобувати їхню

⁵⁶ Детальніше див. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна», Звіт за 2006 рік.

⁵⁷ Головною метою форум-театру є надання інформації та набуття навичок вирішення існуючої проблеми певною людиною з використанням досвіду інших людей та з підключенням можливостей власного емоційного інтелекту. Детальніше див. Школа рівних можливостей/Британська рада в Україні. Форум театр: Знаряддя пошуку рішень у кризових ситуаціях. – Київ, 2007.

довіру, інформувати їх про можливості отримання послуг допомоги і підтримки, заохочувати їх до соціальної реінтеграції. Водночас за браком навичок Служби у справах дітей не користуються спеціальними процедурами виявлення неповнолітніх жертв. Тому на сьогодні соціальним службам вдалося виявити надзвичайно малу кількість постраждалих дітей. Наразі Служба у справах дітей зазвичай інформує Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, якщо неповнолітню особу ідентифіковано як жертву торгівлі людьми.

Центри соціальних служб

У деяких областях потерпілі можуть звертатися до Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді по допомогу безпосередньо чи за направленням інших постачальників послуг. Однак Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді не проводять ідентифікацію, а тому не можуть виявити, чи стала людина жертвою торгівлі людьми. Особу, що звертається по допомогу, просто запитують про її проблеми, а якщо є будь-які ознаки того, що ця особа зазнала насильства, її визнають жертвою насильства. Досвід свідчить, що перш, ніж особа буде готова відверто розповідати про свою проблему, необхідно здобути її довіру, а це переважно забирає багато часу. Зараз набагато більше людей звертається по допомогу, особливо після трансляції місцевим каналом телебачення інформаційних відеороликів про торгівлю людьми.

Місцеві центри зайнятості

У Чернівецькій області успішно впроваджується пілотний проект МОП з розвитку взаємодії між центрами зайнятості, НУО, навчальними та фінансовими установами у наданні жінкам, які є фактичними чи потенційними жертвами торгівлі людьми, можливостей професійного навчання, працевлаштування та започаткування власного малого бізнесу. Ідентифікацією бенефіціантів цього проекту (тобто жінок, що є фактичними чи потенційними жертвами торгівлі людьми) спільно займалися місцева НУО «Сучасник» та Обласний центр зайнятості. Працівники центру зайнятості отримали спеціальну підготовку щодо потреб цільової групи та методів роботи з нею. В рамках проекту було запроваджено спеціальні механізми співпраці та перенаправлення між задіяними установами. Очікується, що аналогічні механізми буде створено в усіх регіонах. Загальна мета проекту полягає у запобіганні та скороченні масштабів торгівлі жінками в Україні. В інших областях, зокрема у Хмельницькій області, працівники Обласного центру зайнятості відвідали тренінг з питань протидії торгівлі людьми та методики роботи з потерпілими. Досвід різних областей став основою для розробки розділу, присвяченого заходам з протидії торгівлі людьми, який входить до «Єдиної технології надання соціальних послуг населенню».

Навчальні заклади

У деяких випадках потерпілих від торгівлі людьми можуть ідентифікувати психологи, які працюють у школах та професійно-технічних навчальних закладах, якщо вони мають відповідну підготовку. Слід інтенсивніше залучати таких фахівців до участі у процесі ідентифікації.

Ідентифікація жертв торгівлі людьми серед депортованих осіб, що прибувають в Україну

Багато постраждалих від торгівлі людьми повертаються в Україну після депортації з країни призначення, де їх не ідентифікували як жертв торгівлі людьми. До Одеси, яка є морським портом, прибуває чимало депортованих українців і громадян інших країн. Державна прикордонна служба зазвичай отримує списки осіб, депортованих зі Стамбулу до Одеси морем. Вони передають примірник списку до обласного підрозділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, до Управління у справах сім'ї та молоді, а також до НУО Громадський рух «Віра, Надія, Любов». Правоохоронні органи направляють потерпілих від торгівлі людьми до НУО, які проводять перші співбесіди з ними безпосередньо в порту⁵⁸. У ході співбесід потерпілі від торгівлі людьми отримують інформацію про діяльність НУО, про послуги реінтеграції в Україні та про гарячу лінію за номером «157» для жертв торгівлі людьми у Туреччині, щоб депортована особа могла повідомити цей номер своїм знайомим, які залишились у Туреччині та, можливо, потребують захисту й допомоги.

Представник НУО приїздить до порту двічі на тиждень, коли прибувають пороми з Туреччини. Спочатку депортованих було надто багато, аби виявляти всіх жертв торгівлі людьми. Але з часом їхня кількість скоротилася.

Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в Одеській області зв'язується з депортованими українцями у них вдома або за телефоном та з'ясовує, чи не бажають вони взяти участь у соціальних програмах Центру. Для цього розроблено спеціальні анкети.

Порядок ідентифікації потерпілих правоохоронними органами

Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України та його обласні підрозділи можуть виявляти жертв торгівлі людьми в ході рейдів міліції, співбесід з депортованими особами чи у процесі оперативно-розшукової діяльності. Міліція також отримує інформацію про імовірних жертв торгівлі людьми від Служби безпеки України, Державної прикордонної служби, соціальних служб, дипломатичних

⁵⁸ Відділення міліції Одеського морського порту надає НУО приміщення в порту для проведення бесід. Детальніше про процедуру перенаправлення див. розділ «Виявлення потерпілих від торгівлі людьми у пунктах перетину кордону» нижче.

місій України за кордоном, НУО та за телефоном гарячої лінії МВС⁵⁹, яка працює кожного понеділка та п'ятниці з 17:00 до 20:00. Цю гарячу лінію було запроваджено у березні 2006 року для жертв торгівлі людьми та будь-яких інших осіб, що бажають поділитися інформацією про ймовірних жертв, а також для того, щоб давати поради людям, які планують шукати роботу за кордоном або потребують негайної допомоги. Представники різних правоохоронних органів також обмінюються даними про ймовірних жертв під час особистих контактів. Виявленню жертв торгівлі людьми сприяє також аналіз рекламних оголошень та моніторинг Інтернет-публікацій.

Порядок ідентифікації жертв правоохоронними органами базується на положеннях статті 149 Кримінального кодексу України. Завдяки змінам, внесеним до Кримінального кодексу в 2006 році, кримінальним злочином тепер вважається як транскордонна, так і внутрішня торгівля людьми. Водночас кілька представників правоохоронних органів поскаржилися на недостатньо чітке формулювання положень статті 149 КК України, оскільки вони залишають відкритими кілька питань, а офіційні тлумачення цих положень на сьогодні відсутні.⁶⁰

Як зазначив Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України, рішення про визнання особи потерпілою відповідно до статті 49 КПК України приймають працівники слідчих підрозділів на підставі свідчень цієї особи. Тому подання скарги вважається важливим елементом у порушенні справи, а отже і для офіційного визнання особи потерпілою від злочину.

За словами представників Управління СБУ в Одеській області, всі жертви торгівлі людьми, що не є громадянами України, як правило, перенаправляються до місцевих НУО, а у випадках, коли вони розкривають імена торговців людьми, інформація передається до органів безпеки країни походження цих осіб.⁶¹

Виявлення потерпілих від торгівлі людьми у пунктах перетину кордону

У морському порту

Правоохоронні органи Одеси, як правило, отримують списки осіб, депортованих із Туреччини, заздалегідь. Турецькі органи влади виділяють імена жінок, депортованих за проституцію. Працівник Управління СБУ зустрічається і проводить співбесіди з депортованими особами.

⁵⁹ За даними Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, інформація про гарячу лінію регулярно подається у ЗМІ та на веб-сторінці МВС.

⁶⁰ Див. також Інна Шваб. Питання досудового та судового розслідування справ з торгівлі людьми: Аналіз вибраних справ. – Київ, 2007. – С. 38, що в деяких випадках стосується нової редакції Статті 149 Кримінального кодексу України.

⁶¹ Детальніше про подальші дії див. розділ «Порядок повернення – репатріація та соціальна реінтеграція».

Імовірних жертв торгівлі людьми направляють до обласного підрозділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Якщо СБУ та міліція погоджуються, що особа стала жертвою торгівлі людьми, вони направляють її до НУО Громадський рух «Віра, Надія, Любов». Наступного дня ця НУО повідомляє міліції, чи готова особа спілкуватися з правоохоронними органами. Більшість жертв не мають реєстрації в Одесі. Однак, якщо вони готові давати свідчення, інформація про це надходить до відповідного обласного Управління СБУ. Серед депортованих зустрічаються особи, яких визволили в Туреччині, проте офіційно турецька влада не ідентифікувала їх як жертв.

В аеропортах

Державна прикордонна служба, як правило, направляє імовірних жертв торгівлі людьми до відповідного обласного підрозділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. У деяких випадках прикордонники також передають відповідну інформацію надавачам соціальних послуг. Наприклад, співробітники Південного регіонального управління Державної прикордонної служби першими встановлюють контакт із депортованими. Імовірних жертв торгівлі людьми направляють до обласного підрозділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, для проходження співбесіди. За згодою постраждалої особи, інформація щодо її готовності свідчити та щодо злочинців передається до правоохоронних органів за місцем проживання цієї особи. Це дозволяє правоохоронним органам виявити інших жертв. Якщо жертва торгівлі людьми не є громадянином України, інформація про неї передається до правоохоронних органів країни походження. Загалом Державна прикордонна служба документує всі кримінальні правопорушення, виявлені її співробітниками, та інформує про них міліцію. Також вона завжди направляє до міліції імовірних жертв торгівлі людьми. Якщо зв'язатися з міліцією не вдається, потерпілих зазвичай направляють до громадських організацій, які протидіють торгівлі людьми, якщо в області є такі НУО. Представники ДПСУ стверджують, що важливими невербальними ознаками для виявлення імовірних жертв торгівлі людьми на кордоні є одяг і поведінка жертв.

Представник Південного регіонального управління ДПСУ зазначив, що прикордонники, як правило, помічають, хто з від'їжджаючих з України є потенційними жертвами, але переконати цих осіб повідомити будь-яку інформацію практично неможливо. Навіть якщо особа бажає розповісти про свої обставини, порушити кримінальну справу неможливо, оскільки свідчень потенційної жертви для цього недостатньо.

Респондент із Державної прикордонної служби навів приклад: прикордонники змогли ідентифікувати жінку-торговця людьми, яка привернула їхню увагу частими подорожами за кордон у супроводі молодих дівчат. Прикордонники змогли виявити жертв цієї жінки на основі її власного зізнання й аналізу списків пасажирів.

Західне регіональне управління ДПСУ тісно співпрацює з іншими правоохоронними органами, а інколи й із соціальними службами. Так, приміром, у Львівській області імовірних жертв торгівлі людьми направляють до обласного підрозділу боротьби зі

злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. До цього підрозділу також надходить інформація про імовірні випадки торгівлі дітьми. У Закарпатській області ДПСУ повідомляє про підозрілі випадки, що можуть бути пов'язані з торгівлею дітьми, як обласному підрозділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, так і обласному Управлінню у справах сім'ї, молоді та спорту.

Кількість випадків торгівлі людьми

Більшість представників установ, залучених до протидії торгівлі людьми, особливо державних установ, посилаються на випадки торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Складається враження, що досі недостатньо уваги приділяється випадкам, пов'язаним з трудовою та іншими формами експлуатації, а також випадкам торгівлі дітьми, хоча за статистикою їхня кількість зростає.⁶²

Інформація, отримана від соціальних служб

Більшість задіяних організацій підтвердила, що випадки торгівлі людьми переважно стосуються сексуальної експлуатації жінок. Осіб, які зазнали трудової експлуатації, виявляють рідко, хоча, за деякими даними, їхня кількість теж зростає. Те саме стосується і чоловіків, які постраждали від торгівлі людьми. Служби у справах дітей сповіщають про дуже низьку кількість виявлених неповнолітніх жертв. Соціальні служби повідомляють, що потерпілих зазвичай ідентифікують не як жертв торгівлі людьми, а як осіб, що зазнали (сексуального) насильства. Це одна з причин відсутності на національному рівні офіційної статистики випадків торгівлі людьми, крім тієї, що ведеться МВС.

Працівники Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в Одеській області відзначили, що переважна більшість жінок, депортованих до України, піддавалася сексуальній експлуатації. У деяких випадках вони працювали за кордоном нелегально за дуже низьку платню.

Жодна з депортованих осіб, яких місцева громадська організація в Одесі ідентифікувала як постраждалих від торгівлі людьми, попередньо не визнавалася жертвами в Туреччині (країні призначення).

Інформація, отримана від правоохоронних органів

Якщо до 2007 року майже всі випадки торгівлі людьми були пов'язані із сексуальною експлуатацією, то нині проблема торгівлі людьми з метою трудової експлуатації набуває

⁶² За даними МОМ, кількість жертв трудової експлуатації зростає. Так, у 2005 р. МОМ надала допомогу 232 жертвам трудової експлуатації, у 2006 р. ця цифра зросла до 319 осіб, а за перше півріччя 2007 р. допомогу отримало вже 200 потерпілих. Статистика МОМ щодо торгівлі дітьми свідчить, що за перші шість місяців 2007 р. допомогу МОМ отримала вже 41 дитина-жертва торгівлі, тоді як у 2005 р. таких неповнолітніх було 39, а в 2006 р. – 50 осіб.

актуальності в більшості областей. Представники правоохоронних органів сповіщають, що на сьогодні лише кілька справ щодо торгівлі людьми з метою трудової експлуатації було передано до суду і вони завершилися обвинувальними вироками. Вони стверджують, що місцевим судам бракує досвіду роботи зі справами, пов'язаними з такою формою експлуатації. В цілому можна згадати лише дуже незначну кількість справ щодо торгівлі дітьми чи чоловіками.

В Одеській області респонденти посилаються на один випадок торгівлі людьми з метою трудової експлуатації із залученням одного чоловіка та шістьох дівчат. Вони навчалися у танцювальній школі в Україні та в'їхали до Туреччини за туристичною візою, де танцювали стриптиз на кораблі. Коли вони відмовились надавати сексуальні послуги, їх примусили безоплатно працювати консьєржами вдень та танцівниками у стриптиз-барі вночі. Не маючи посвідчень моряка, вони не могли зійти з корабля. Одній з танцівниць вдалося втекти та звернутися до поліції. Поліція конфіскувала судно і почала розслідування в Туреччині. Після того, як вони дали свідчення турецьким правоохоронним органам, потерпілі повернулися з Туреччини в Україну.

Серед депортованих, які в'їжджають в Україну, виявлено дуже мало осіб, потерпілих від торгівлі людьми, які не є громадянами України. У тих випадках, які були зафіксовані, вони, як правило, походили з Молдови й Узбекистану.

Співробітники підрозділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, в Чернігові виявили одну жінку з Росії. Її продали до Об'єднаних Арабських Еміратів, потім – до Туреччини, звідки її було депортовано до України. Перш ніж повернути жертву торгівлі людьми до Росії, міліція надала їй необхідну допомогу.

Заданими Державної прикордонної служби, громадяни Молдови часто приїздять до України працювати на будівництвах (без належного дозволу на роботу). Часто торгівці людьми не платять їм і забирають їхні документи. Згодом самі ж злочинці викликають правоохоронні органи, а в подальшому цих людей депортують. Таким чином, робітники так і не отримують заробітної плати. За браком доказів такі справи ніколи не доходили до суду.

За останні три роки виявлено декілька випадків повторного потрапляння осіб у ситуації торгівлі людьми.

Торгівля дітьми⁶³

Кілька респондентів висловили занепокоєння зростанням кількості випадками торгівлі дітьми в Україні. Це вже понад 10% від загальної кількості випадків торгівлі людьми, оскільки жертви стають дедалі молодшими. Проблема полягає в тому, що діти, які стали жертвами торгівлі людьми, зазвичай, не можуть ідентифікувати себе як потерпілі. Надавачі соціальних послуг

⁶³ У рамках цього Звіту дитиною визнається будь-яка особа віком до 18 років.

підтверджують, що саме сироти або діти, які залишилися без опіки батьків (наприклад, коли обоє батьків працюють за кордоном), наражаються на найбільшу небезпеку експлуатації та торгівлі людьми. Якби співробітники навчальних закладів (наприклад, учителі, шкільні психологи) приділяли більше уваги питанню торгівлі людьми та отримали необхідну підготовку, вони могли б долучитися до виявлення потерпілих серед дітей. Наразі ж вони не причетні до ідентифікації жертв. Працівники Служб у справах неповнолітніх / Служб у справах дітей також практично не ідентифікують дітей, потерпілих від торгівлі людьми. Вони переважно не мають достатніх навичок для участі у процедурах ідентифікації.⁶⁴ Більше того, не запроваджено спеціального порядку швидкої ідентифікації дітей, що постраждали від торгівлі людьми, а також ефективного механізму перенаправлення дітей-жертв торгівлі людьми. Час від часу застосовуються тимчасові рішення. Враховуючи ці недоліки, наразі практично неможливо забезпечити особливі потреби дітей, що постраждали від торгівлі людьми.

На противагу цьому представник СБУ зазначив, що законодавство захищає дітей від транскордонної торгівлі людьми, оскільки неповнолітня дитина не може виїхати за межі України без письмової згоди обох батьків. Відповідний документ необхідно нотаріально засвідчити та пред'явити на кордоні.

Окремі представники залучених організацій наводили неофіційні дані, згідно з якими деякі діти, всиновлені в Україні іноземними громадянами, так і не перетинають кордон України. Однак чинне законодавство не забезпечує відстеження їхньої подальшої долі після всиновлення.

Внутрішня торгівля людьми в Україні

Декілька представників установ, залучених до протидії торгівлі людьми, висловили занепокоєння через зростання кількості випадків внутрішньої торгівлі людьми⁶⁵. Вочевидь, навіть незважаючи на нещодавні законодавчі зміни, на практиці проблемі внутрішньої торгівлі людьми приділяється недостатньо уваги. Урядові структури не мають досвіду в цій сфері. Крім того, важко оцінити масштаби проблеми через брак інформації.

Статистичні дані

В Україні немає єдиної, консолідованої статистичної бази даних про кількість та категорії жертв торгівлі людьми. Правоохоронні органи мають офіційні дані про кількість потерпілих, яких вони реєструють у ході розслідування злочинів, проте ці дані не

⁶⁴ Так, представники Одеської Служби у справах дітей посилаються на один конкретний випадок, який стався у 2005 р. з п'ятьма сиротами (дівчатами віком 16-17 років), яких взяв на роботу інший сирота у школі-інтернаті з метою їх сексуальної експлуатації в Молдові.

⁶⁵ За даними МОМ у 2006 р. було надано допомогу 17 особам, а за перші дев'ять місяців 2007 р. – вже 29 особам. У 2006 р. жертвами торгівлі дітьми стало 6 неповнолітніх, а за перші дев'ять місяців 2007 р. ця цифра збільшилася до 12.

включають випадків, що не були задокументовані. МОМ та національні надавачі соціальних послуг ведуть власну (окрему) статистику щодо осіб, яким вони надають допомогу, але оскільки критерії та цілі збору інформації відрізняються, то не всі вони реєструються за статистикою МВС.

За даними Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України, у 2005 році було виявлено та повернено до України 446 жертв торгівлі людьми, в тому числі 39 дітей. У 2006 році цей показник становив 393 жертви, з яких 52 дитини, а за перші дев'ять місяців 2007 року було виявлено та повернено до України 337 жертв торгівлі людьми, в тому числі 52 дитини. Статистика свідчить про зростання кількості дітей серед виявлених осіб, що постраждали від торгівлі людьми.

Станом на жовтень 2007 року Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, та його обласні підрозділи розслідували 600 справ. Починаючи з 1998 року українські правоохоронні органи зареєстрували близько 2000 злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

Статистика МОМ щодо надання допомоги жертвам торгівлі людьми свідчить, що основними країнами призначення є Росія⁶⁶, Туреччина⁶⁷, Польща⁶⁸, Чехія⁶⁹, Італія⁷⁰ та Об'єднані Арабські Емірати⁷¹. Загалом, допомогу було надано 937 особам у 2006 році та 847 особам за перші дев'ять місяців 2007 року. У 2006 році було повернуто на батьківщину 50 вивезених дітей, а за перші дев'ять місяців 2007 року – 41 дитину, переважно з Росії, Туреччини та Об'єднаних Арабських Еміратів.

У період з 2001 року по жовтень 2007 року співробітники НУО Громадський рух «Віра, Надія, Любов» в Одесі виявили 725 жертв торгівлі людьми, з яких 275 осіб походили з України, 382 – з Молдови, 22 – з Киргизстану, 7 – з Казахстану, 19 – з Узбекистану, 16 – з Росії, 3 – з Білорусі та 1 – з Грузії. У 2005 році було виявлено 148 осіб, а в 2006 році – 94 жертви торгівлі людьми (в тому числі 4 дитини). За перші десять місяців 2007 року було виявлено 69 потерпілих від торгівлі людьми. Ця статистика переважно стосується потерпілих від торгівлі людьми, виявлених серед депортованих, які поверталися в Україну.⁷²

⁶⁶ 293 особи у 2006 р. і 277 осіб за перші дев'ять місяців 2007 р.

⁶⁷ 154 особи у 2006 р. і 95 осіб за перші дев'ять місяців 2007 р.

⁶⁸ 175 осіб у 2006 р. і 123 особи за перші дев'ять місяців 2007 р.

⁶⁹ 72 особи у 2006 р. і 91 особа за перші дев'ять місяців 2007 р.

⁷⁰ 27 осіб у 2006 р. і 29 осіб за перші дев'ять місяців 2007 р.

⁷¹ 75 осіб у 2006 р. і 76 осіб за перші дев'ять місяців 2007 р.

⁷² Статистика по депортованих, які повертаються в Україну, доступна лише частково. За даними обласного Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, за перші шість місяців 2006 р. до України було депортовано 656 осіб, з яких 119 жінок і 4 чоловіки з України, 399 жінок і 100 чоловіків з Молдови, 15 жінок і 1 чоловік з Росії, 3 жінки і 1 чоловік з Білорусі, 7 жінок і 1 чоловік з Узбекистану та 6 жінок з Киргизстану. Статистика на 2007 р., очевидно, дуже подібна.

Перешкоди на шляху до ефективної ідентифікації

Представники установ та організацій, які протидіють торгівлі людьми, пов'язують проблеми виявлення потерпілих з тим, що жертви часто не бажають розкривати обставини свого життя через страх перед помстою злочинців, недовіру до правоохоронних та судових органів або з остраху стигматизації після повернення до рідного села чи міста, якщо їхня справа набуде розголосу. Інколи причина полягає у зневазі чи непослідовному дотриманні принципу конфіденційності, наприклад, під час судового розгляду чи надання соціальних послуг відповідними державними установами⁷³. Крім того, жертви часто не знають власних прав або вважають, що не матимуть жодних переваг у разі ідентифікації. Надавачі соціальних послуг також стверджують, що потерпілі від торгівлі людьми, особливо діти, часто не ідентифікують або не можуть ідентифікувати себе як жертву торгівлі людьми. Поки що для вирішення цієї проблеми зроблено дуже мало.

Представник Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України зазначив, що міліція розрізняє три види проституції: добровільну проституцію, примусову проституцію та торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації.

І хоча після внесення поправок до Кримінального кодексу України у 2006 році⁷⁴ проституція більше не вважається кримінальним злочином, адміністративна відповідальність за проституцію і досі передбачена, тому жертви торгівлі людьми, які стали об'єктом сексуальної експлуатації, можуть боятися застосування проти них зазначених положень, якщо вони звернуться зі своїм випадком до органів влади.

Ще одним чинником, що заважає ідентифікації цільової групи, є нестача кваліфікованих фахівців у даній галузі. Іноді міжнародні організації організують навчальні заходи з проблем торгівлі людьми. Однак персонал, що безпосередньо працює з імовірними жертвами, в рамках своїх відомств отримує недостатню або не отримує жодної підготовки з питань протидії торгівлі людьми⁷⁵. Це стосується, в першу чергу, працівників державних установ, як правоохоронних, так і соціальних, зокрема центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрів зайнятості, відділів освіти та науки, управлінь праці та соціального захисту населення, служб у справах дітей на обласному та місцевому рівнях. Наприклад, державні інспектори праці мають обов'язок здійснювати нагляд за

⁷³ Цю проблему зауважили, зокрема, працівники Управління у справах сім'ї та молоді в Одесі.

⁷⁴ Див. Закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією», № 3316-IV від 12 січня 2006 р.

⁷⁵ Див. також Інна Шваб. Питання досудового та судового розслідування справ з торгівлі людьми: Аналіз вибраних справ. – Київ 2007. – С. 45-46.

дотриманням Кодексу законів про працю. Якби вони мали спеціальну підготовку, то за родом своєї діяльності також могли б ідентифікувати потерпілих від торгівлі людьми. Іншим аспектом цієї проблеми є висока плінність кадрів серед співробітників різних державних відомств на всіх рівнях.

Деякі посадовці навіть стверджували, що їхні посадові обов'язки не передбачають участі у процедурі ідентифікації потерпілих.

СПІВПРАЦЯ

Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 року визнає, що органам державної влади на центральному і місцевому рівнях, а також громадським і міжнародним організаціям слід консолідувати зусилля, спрямовані на протидію торгівлі людьми.⁷⁶

На регіональному рівні часто зазначалося, що регіональні програми закладають підґрунтя співпраці, тому немає потреби в «додаткових» офіційних угодах. У цілому регіональні програми пропонують уживати заходів для розширення та розвитку співробітництва.

Співпраця в межах України

На центральному рівні

Завданнями Міжвідомчої ради з питань сім'ї, ґендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми, створеної у вересні 2007 року, є розгляд питань, які потребують міжгалузевої узгодженої співпраці щодо протидії торгівлі людьми, зокрема розшуку, повернення та реабілітації жертв такої торгівлі⁷⁷. Міністерству України у справах сім'ї, молоді та спорту доручено виконувати координаційну роль у галузі протидії торгівлі людьми, тому воно взаємодіє з основними учасниками цього процесу. Експертну робочу групу, що діє під егідою Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, створено, зокрема, щоб узгоджувати здійснення заходів, визначених Державною програмою.

⁷⁶ Одним із завдань Державної програми є «співробітництво з громадськими та міжнародними організаціями і фондами, що провадять діяльність, пов'язану з протидією торгівлі людьми». Стосовно очікуваних результатів передбачається, що виконання Державної програми дасть змогу «підвищити кваліфікацію фахівців центральних та місцевих органів виконавчої влади, що беруть участь у здійсненні заходів із протидії торгівлі людьми, а також у боротьбі з нею шляхом організації навчання державних службовців і представників громадських організацій».

⁷⁷ Постанова Кабінету Міністрів України № 1087 від 5 вересня 2007 року «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, ґендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми».

Міністерство закордонних справ України (далі – МЗС) тісно співпрацює з НУО, в тому числі з Національною жіночою спілкою України, Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда-Україна» та «Карітас», а на міжнародному рівні – з МОМ, ОБСЄ, Радою Європи, Європолем і Радою Балтійських держав⁷⁸ тощо. У 2005 році Міністерство закордонних справ України та Міжнародна організація з міграції підписали угоду про співпрацю у сфері протидії торгівлі людьми.

Основними партнерами Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України на національному рівні є НУО, Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерство закордонних справ України. За словами представників Департаменту, потерпілі від торгівлі людьми направляються до МОМ та НУО, які провадять діяльність із протидії торгівлі людьми. Співпраця з МЗС базується на договорі про співпрацю щодо виявлення потерпілих, згідно з яким МЗС інформує МВС про громадян України, які стали об'єктом транскордонної торгівлі людьми. Крім того, у сфері протидії торгівлі людьми також існує взаємодія між Міністерством праці та соціальної політики України, Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Службою безпеки України, Генеральною прокуратурою України та Верховним Судом України.

Служба безпеки України не має офіційних письмових угод про співпрацю в галузі протидії торгівлі людьми. Однак вона особливо тісно взаємодіє з такими організаціями, як «Ла Страда-Україна» та МОМ⁷⁹.

«Ла Страда-Україна» уклала угоди з Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту і Міністерством освіти та науки про співпрацю в запобіганні торгівлі людьми. Наразі ведуться переговори щодо змісту угоди з МВС про боротьбу з торгівлею дітьми. У сфері надання підтримки й допомоги постраждалим від торгівлі людьми «Ла Страда-Україна» тісно взаємодіє з Департаментом боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, та з державними і недержавними постачальниками соціальних послуг. Також практикується тісне співробітництво з міжнародними організаціями.

Міністерство праці та соціальної політики України та Державний центр зайнятості підтримують плідні контакти з міжнародними організаціями та українськими НУО. Зокрема, вони проводять консультаційні заходи з питань трудової міграції та розвивають механізми співпраці обласних центрів зайнятості з НУО, навчальними й фінансовими установами.⁸⁰

⁷⁸ Україна має статус спостерігача.

⁷⁹ Респонденти повідомили, що МОМ швидко реагує на запити про надання інформації щодо осіб, які потрапили в ситуації, «подібні до рабства». Така оперативність високо цінується правоохоронними органами.

⁸⁰ Див., приміром, проект МОП з розширення можливостей у сфері професійного навчання, зайнятості та малого бізнесу для фактичних і потенційних жертв торгівлі людьми; див. також тристоронню Генеральну угоду між профспілками, об'єднаннями роботодавців та Кабінетом Міністрів України.

На регіональному рівні

У принципі, співпраця між зацікавленими сторонами на регіональному рівні відбувається, зокрема, в рамках регіональних рад з протидії торгівлі людьми. Як і на центральному рівні, обласні Управління у справах сім'ї, молоді та спорту мають завдання забезпечувати узгоджену діяльність, спрямовану на протидію торгівлі людьми, на обласному рівні. З цією метою було створено регіональні ради.

За відсутності єдиного національного положення про методи роботи, якість та функціонування механізмів взаємодії відрізняються в кожній області. Те саме можна сказати і про склад регіональних рад. Та й працюють ці міжвідомчі органи не в усіх областях. У результаті цього в регіонах розвинулися різні партнерські зв'язки і, як наслідок, різні механізми партнерства.

Офіційні угоди про співробітництво, в яких би визначалася роль головних українських організацій щодо роботи з потерпілими від торгівлі людьми і структури співробітництва між урядовими і неурядовими організаціями, часто відсутні. Існують певні угоди між НУО та соціальними службами про надання окремих послуг, але переважно вони стосуються не винятково чи конкретно роботи з постраждалими від торгівлі людьми, а радше превентивних заходів або в цілому охоплюють потреби вразливих категорій осіб, які опинились у складних життєвих обставинах, а тому жертви торгівлі людьми можуть відноситися до цих категорій.⁸¹

Щодо механізмів співпраці між державними установами обласного рівня, то їх представники повідомили, що нерідко соціальні служби і правоохоронні органи тісно

⁸¹ Так, наприклад, існують угоди між Центрами соціально-психологічної допомоги та НУО, як, приміром, у Чернігівській області, де обласний Центр соціально-психологічної допомоги підписав угоду про співробітництво з НУО «Аратта». У Харківській області НУО «Жіноча громада» уклала партнерські угоди з обласним Центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, «Ла Страда-Україна», Управлінням у справах сім'ї та молоді й Управлінням освіти та науки. У Львівській області Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді уклав угоду про співробітництво з НУО «Салюс» та «Жіночі перспективи». Так само в Чернівцях Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді співпрацює з місцевою громадською організацією на підставі письмової угоди. У якості ще одного прикладу можна навести Донецьку область, де Управління у справах сім'ї та молоді підписало угоду про співробітництво з НУО «Ліга ділових і професійних жінок». Дуже позитивні робочі відносини склалися між Центром соціально-психологічної допомоги у Хмельницькій області і організацією «Карітас». На підставі угоди про співробітництво з Центром, «Карітас» направляє всіх клієнтів до Центру. У Києві Міська державна адміністрація підписала угоду про співробітництво з «Ла Страда-Україна». А в Чернігівській області Жіноча спілка України направляє потерпілих від торгівлі людьми до обласного Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді на підставі Меморандуму про взаєморозуміння між цими двома інституціями, який передбачає положення щодо виділення коштів на підготовку волонтерів, які беруть активну участь у превентивних заходах і працюють з безробітними жінками.

співпрацюють всередині своїх мереж та один з одним на підставі офіційних угод або внутрішніх розпоряджень⁸², а часом на рівні особистих звернень. Що ж до співпраці між постачальниками соціальних послуг, то їх представники сповістили, що соціальні служби за необхідності надсилають своїм колегам з інших відомств листи з проханням надати підтримку.

Співробітництво між постачальниками соціальних послуг і правоохоронними органами

В областях, де працюють НУО, що протидіють торгівлі людьми, органи влади, як правило, тісно з ними взаємодіють. Зокрема, у галузі співробітництва між правоохоронними органами і НУО, які діють під егідою МОМ, дедалі більше запроваджується чіткий порядок перенаправлення, що забезпечує потерпілим від торгівлі людьми доступ до отримання послуг. В Одесі, наприклад, правоохоронні органи направляють усіх постраждалих до НУО Громадський рух «Віра, Надія, Любов»⁸³. У Чернівецькій області правоохоронні органи так само направляють жертв торгівлі людьми до НУО «Сучасник». У Львові всі зацікавлені сторони направляють потерпілих до НУО «Жіночі перспективи». Після ідентифікації в НУО таких осіб розміщують у притулках цієї громадської організації. У Донецькій області підрозділ боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, зазвичай направляє потерпілих до НУО «Ліга ділових і професійних жінок», яка, в свою чергу, може доправити їх до притулку. У Хмельницькій області підрозділ боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, та Центр зайнятості направляють потерпілих до «Карітас».

У деяких областях підрозділи боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, направляють потерпілих безпосередньо до МОМ.⁸⁴

Попри те, що направлення потерпілих від торгівлі людьми до МОМ здійснюється на підставі угод між МВС та МОМ, нам не вдалося встановити наявності офіційних домовленостей, які б впорядковували зазначені процедури, між підрозділами боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, та НУО в жодній області, яка була об'єктом цього дослідження. В окремих випадках висловлювалася думка, що підґрунтям для таких зв'язків з боку НУО, які є партнерами-виконавцями МОМ, опосередковано є

⁸² Так, представники ДПСУ сповіщають про наявність офіційно оформленого співробітництва з обласним підрозділом боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, в Одесі. Їхня співпраця, яка передбачає розроблення спільних оперативних планів, очевидно спирається на розпорядження, видані на центральному рівні МВС та ДПСУ для боротьби з торгівлею людьми. Зазначена домовленість щорічно переглядається.

⁸³ Після першої співбесіди потерпілих від торгівлі людьми без зволікань направляють до служби підтримки, якою керує НУО Громадський рух «Віра, Надія, Любов». Після цього НУО сповіщає міліцію, коли жертва торгівлі людьми буде готова до вичерпної співбесіди.

⁸⁴ Наприклад, у Чернігівській області міліція направляє потерпілих від торгівлі людьми безпосередньо до медично-реабілітаційного центру МОМ у Києві.

письмова угода між НУО та МОМ, адже МОМ, у свою чергу, має угоду з МВС про ті самі сфери співробітництва.

Потерпілих від торгівлі людьми, які хочуть подати заяву, направляють до міліції. Іноді соціальні служби інформують правоохоронні органи про будь-які підозри щодо випадків торгівлі людьми чи насильства.

У деяких областях співробітництво між правоохоронними органами та соціальними службами відбувається на регулярній основі. Так, наприклад, стосовно торгівлі дітьми існує співробітництво між Службами у справах неповнолітніх/Службами у справах дітей та підрозділами МВС, а в Одесі правоохоронні органи надсилають списки депортованих до України не тільки до місцевих НУО, але й до Управління у справах сім'ї та молоді. Окремі види партнерства не обов'язково спрямовані конкретно на потерпілих від торгівлі людьми, але все одно залишаються доречними у цьому контексті. Так, приміром, обласне Управління праці та соціальної політики тісно взаємодіє з регіональним підрозділом боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, особливо в рамках діяльності комісії з моніторингу ліцензованих компаній. Ще один приклад: у Чернігівській області між Центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і Управлінням МВС було підписано угоду про роботу з сім'ями у кризових ситуаціях.

Співробітництво між надавачами соціальних послуг

Масштаб і якість співпраці між постачальниками соціальних служб у кожній області та сфері діяльності різні. У багатьох випадках соціальні служби та громадські організації направляють постраждалих від торгівлі людьми до інших державних установ для отримання спеціалізованих послуг.⁸⁵ Однак те, що особа була об'єктом торгівлі людьми, часто не розголошується або про це ніхто не знає, тому що соціальні служби, як правило, ідентифікують особу не як жертву торгівлі людьми, а радше як особу, якій потрібна допомога. Та й самі потерпілі часто не бажають розповідати органам влади про пережите. Тому загальний підхід до співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми часто не є чітко вираженим.

У галузі медичної та психологічної допомоги потерпілим від торгівлі людьми НУО часто взаємодіють з обласними Управліннями охорони здоров'я та підпорядкованими їм закладами охорони здоров'я⁸⁶, Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

⁸⁵ Так, приміром, Управління охорони здоров'я у Хмельницькій області направляє жертв торгівлі до обласного Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У Чернігівській області Жіноча спілка України направляє потерпілих від торгівлі людьми до Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; Управління у справах сім'ї та молоді Київської міськдержадміністрації і НУО направляють постраждалих до Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

⁸⁶ Респонденти часто стверджували, що взаємодія із закладами охорони здоров'я нерідко викликає проблеми через недостатнє фінансування.

або/і з «Ла Страда-Україна», хоча багатьох осіб направляють до реабілітаційного центру МОМ. У деяких випадках існують підписані угоди з місцевими інституціями.⁸⁷

Обласні Управління у справах сім'ї, молоді та спорту, Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і Центри соціально-психологічної допомоги загалом взаємодіють з обласними Управліннями охорони здоров'я та підпорядкованими їм закладами.

Служби у справах неповнолітніх/Служби у справах дітей, хоч і не безпосередньо за питаннями торгівлі людьми, а в цілому, тісно співпрацюють з обласними Управліннями освіти і навчальними закладами, з обласними Управліннями охорони здоров'я та з НУО.⁸⁸ У деяких областях існують угоди між Центром соціально-психологічної допомоги та Управлінням освіти і його закладами.

У більшості областей НУО та соціальні служби взаємодіють з обласними Центрами зайнятості. Так, у Чернігівській області обласний Центр соціально-психологічної допомоги та обласний Центр зайнятості уклали між собою офіційну угоду. Інші заклади співпрацюють з Центрами зайнятості на підставі внутрішніх розпоряджень (наприклад, деякі обласні центри Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді). Різні респонденти, зокрема, співробітники обласних Управлінь у справах сім'ї та молоді стверджують, що їхня співпраця з відповідними обласними Центрами зайнятості спирається на особисті запити.

У низці областей співробітництво між НУО та Центрами зайнятості розвивається у напрямку перенаправлення потерпілих від торгівлі людьми для отримання послуг, що надаються Центрами зайнятості. Приміром, у Чернівецькій області проводиться пілотний проект МОП, метою якого є перевірка механізму взаємодії обласного Центру зайнятості, НУО «Сучасник» та навчальних і фінансових установ. У Львівській області співробітництво у сфері працевлаштування спирається на міжорганізаційну угоду «Партнерство сприяння зайнятості» між обласним Центром зайнятості, Асоціацією роботодавців, НУО та іншими організаціями. У Хмельницькій області Центр зайнятості виконує спільний проект з «Карітас» під назвою «Консультативний центр по запобіганню торгівлі людьми».

Через те, що на обласному рівні тільки кілька організацій можуть долучитись до процедур повернення, співробітництво у цій галузі досить обмежене. У цій сфері НУО переважно

⁸⁷ Наприклад, у Львівській області благодійний фонд «Салюс» уклав угоду про співробітництво зі Львівським медичним центром «Астар» – приватним науковим медично-діагностичним центром – на отримання медично-діагностичних послуг.

⁸⁸ В Одесі, приміром, Служба у справах дітей тісно взаємодіє з НУО «Дорога до дому» та НУО «Маяк». Остання організувала антикризовий притулок для дітей. Або, приміром, у Хмельницькій області Служба у справах дітей підписала угоди з НУО, насамперед з «Карітас», «Віфанія» та з НУО «Спілка опікунів дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки».

співпрацюють з МОМ, «Ла Страда-Україна», особливо у питаннях повернення негромадян України, які постраждали від торгівлі людьми, до їхніх країн походження. Іноді домовленості стосуються конкретних питань, як у випадку співробітництва між НУО Громадський рух «Віра, Надія, Любов» в Одесі та німецькою організацією «Ядвіга» щодо повернення потерпілих від торгівлі людьми з Німеччини до України.

Інші сфери співробітництва

З приводу навчальних заходів багато респондентів з регіональних органів влади відповіли, що тісно співпрацюють з міжнародними організаціями та «Ла Страда-Україна», а також певною мірою з місцевими НУО.

У сфері запобігання торгівлі людьми також існують різні механізми взаємодії. Для прикладу можна назвати співпрацю між Чернігівським обласним підрозділом боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, та постачальниками соціальних послуг, передусім у питаннях запобігання.⁸⁹ У Донецькій області для запобігання торгівлі людьми передбачається створити Коаліцію НУО за участю 23-х НУО Донецького регіону. А в Хмельницькій області Управління у справах сім'ї, молоді та спорту взаємодіє з правоохоронними органами, «Карітас» та НУО «Асоціація жінок у бізнесі», передусім у питаннях попередження торгівлі людьми.

У питаннях фінансування Управління у справах сім'ї та молоді співпрацюють з Головними фінансовими управліннями.

Загальні міркування

Як Державна програма, так і регіональні програми створюють підґрунтя для будь-яких угод про співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми. Вони надають достатню гнучкість для провадження діяльності з перенаправлення.

Респонденти з Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту підтвердили, що наразі не створено офіційного механізму перенаправлення на національному рівні. Міжгалузева співпраця між різними урядовими і неурядовими організаціями, особливо стосовно потерпілих від торгівлі людьми, переважно спирається на неформальні домовленості або відбувається в рамках загальних угод, які не обов'язково виділяють торгівлю людьми, і залежить від особистих контактів. Угоди про співробітництво між державними і недержавними учасниками, які регулюють порядок перенаправлення потерпілих від торгівлі людьми для забезпечення негайного піклування про жертв, значною мірою неофіційні. Тим не менше, в областях, де працюють НУО, які протидіють торгівлі людьми, порядок перенаправлення між правоохоронними органами та НУО зазвичай достатньо дієвий, не в останню чергу через особисту відданість співробітників обох сторін.

⁸⁹ Підрозділ не направляє потерпілих від торгівлі людьми до притулків соціальних служб.

Співробітництво між урядовими та неурядовими організаціями повинно базуватися на чіткому розподілі обов'язків, ролей і можливостей у рамках НМП та на прозорості.⁹⁰ Цього можна досягти, зокрема, шляхом укладання угод про співробітництво.

Для забезпечення тривалого і сталого функціонування важливо поступово залучати національні інституції. Такий підхід є ключем для поступового згортання діяльності міжнародних організацій. Враховуючи це, офіційні угоди між державними установами та міжнародними організаціями не можуть замінити угод компетентних національних/регіональних установ між собою.

Співробітництво між НУО

Співпраця між НУО, залученими до різних аспектів протидії торгівлі людьми, відбувається в межах добре розвинутої мережі, що дозволяє їм регулярно обмінюватись інформацією та досвідом між собою. Мережу НУО серйозно підтримують міжнародні організації, зокрема МОМ, ОБСЄ та «Ла Страда-Україна»⁹¹. Водночас, оскільки мережа є неформальною, вона не має офіційного координаційного органу.

Співробітництво з міжнародними інституціями

Діяльність міжнародних організацій в Україні, як правило, базується на офіційних угодах, підписаних з Урядом України⁹². Міжнародні організації співпрацюють з українськими партнерами в багатьох галузях, пов'язаних з протидією торгівлі людьми (наприклад, запобігання, навчання фахівців, забезпечення матеріалами, надання підтримки та допомоги жертвам, розвиток мережі НУО). Наприклад, угода між МВС та МОМ, підписана у 2005 році, стосується низки питань, включаючи попередження і боротьбу з торгівлею людьми, особливо жінками і дітьми; управління міграційними процесами; сприяння добровільному поверненню громадян України, які стали жертвами торгівлі людьми, з-за кордону; збір, використання і поширення інформації щодо міграції; спільну організацію конференцій, семінарів та інших технічних заходів взаємодії у сфері міграції; навчання з питань протидії торгівлі людьми та нелегальної міграції для посадовців і для тих, хто проходить навчання за програмою установ

⁹⁰ ОБСЄ/БДИПЧ. Механізми перенаправлення жертв торгівлі людьми на національному рівні: Об'єднання зусиль по захисті прав жертв торгівлі людьми: Практичне керівництво. – Варшава, 2004. – С. 28 (щодо принципів і кращої практики впровадження НМП).

⁹¹ Наприклад, з ініціативи «La Strada-International», у 2006 р. в Києві було організовано дискусійну платформу за участі НУО з України та сусідніх країн.

⁹² Наприклад, ОБСЄ керується «рамковим» «Меморандумом про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) щодо створення нової форми співробітництва», на підставі якого діє Координатор проєктів ОБСЄ в Україні. Так само МОМ уклала угоди з Кабінетом Міністрів України, що є важливим з точки зору присутності і діяльності МОМ в Україні.

внутрішніх справ⁹³. Угода між Адміністрацією Державної прикордонної служби та МОМ від 2005 року стосується попередження і боротьби з нелегальною міграцією та торгівлею людьми, особливо жінками і дітьми, та боротьби з транснаціональною організованою злочинністю.

Такі угоди можна укласти з відповідними зацікавленими сторонами про надання фінансування чи матеріальної підтримки, передачі матеріалів/забезпечення матеріалами тощо. Наприклад, тренінги та інші навчальні заходи, організовані ОБСЄ, зазвичай передбачають обмін офіційними листами з відповідною державною установою.⁹⁴ Крім того, представники міжнародних організацій беруть участь у діяльності Експертної робочої групи з питань попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми. Міжнародні організації також співпрацюють між собою в різних сферах діяльності⁹⁵, хоча деякі представники заявляють про необхідність покращити узгодженість такої роботи.

Транскордонне співробітництво

З-поміж усіх українських інституцій найактивніше до транскордонного співробітництва залучені правоохоронні органи, МЗС та «Ла Страда-Україна». Дуже мало НУО місцевого рівня мають зв'язки із закордонними партнерами з протидії торгівлі людьми, оскільки сьогодні вони не відіграють важливої ролі у процесі повернення. Це стосується і ролі Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту у транскордонному співробітництві.

МВС і особливо Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, добре взаємодіють з Інтерполом, Регіональним центром Південно-Східної Європейської ініціативи співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю (SECI), Європолом, Міжнародною правоохоронною ініціативою в рамках ГУАМ, правоохоронними органами країн призначення. Співпраця також стосується двосторонніх та багатосторонніх слідчих дій та перекриття каналів торгівлі людьми.

⁹³ Взаємодія з МОМ відбувається в рамках проекту МОМ з надання технічної допомоги. МОМ надає підтримку й допомогу, в тому числі у сфері судового переслідування і підтримки свідків. Проект МОМ «Зеро» з чеськими правоохоронними органами передбачає спільні розслідування, боротьбу з каналами торгівлі людьми і доведення до кінця незавершених справ.

⁹⁴ МВС співпрацює з ОБСЄ, приміром, у рамках проекту надання послуг із перекладу матеріалів розслідування, які надходять до МВС від правоохоронних органів інших держав, за справами, що стосуються торгівлі людьми. ОБСЄ також організовує цілу низку тренінгів для прокурорів, суддів, міліції, інших державних установ і відомств та НУО.

⁹⁵ Наприклад спільні семінари МОП та МОМ, тренінги МОП та ОБСЄ (превентивна робота у школах-інтернатах та дитячих будинках, формування навичок пошуку роботи).

Укладено спеціальні угоди⁹⁶ про співпрацю з низкою країн⁹⁷. Якщо злочинці перебувають за кордоном, досудове слідство з метою забезпечення допустимих доказів проводиться на основі цих юридичних угод.⁹⁸ Представники правоохоронних органів стверджують, що тривалість процедури отримання інформації від правоохоронних органів інших країн з використанням офіційних механізмів та встановлені у національному законодавстві часові рамки для виконання всіх дій змушують їх користуватись і неофіційними каналами отримання інформації⁹⁹. У цьому контексті надзвичайно корисною виявилася співпраця з МОМ, яка має представництва в багатьох країнах і, як правило, швидко відповідає на запити.

Служба безпеки України також співпрацює з іноземними спецслужбами та іншими правоохоронними органами, а також з Інтерполом та окремими країнами¹⁰⁰, хоча в багатьох сферах співпрацю можна було б поліпшити.

Важливими партнерами «Ла Страда-Україна» в її роботі з пошуку та повернення жертв торгівлі людьми до України чи до відповідних країн походження є МЗС, дипломатичні представництва України за кордоном та НУО країн призначення і країн походження. «Ла Страда-Україна» також є членом Глобального альянсу проти торгівлі жінками.

ПОСЛУГИ З НАДАННЯ ПІДТРИМКИ ТА ЗАХИСТУ

Надання допомоги державою

Надання спеціалізованої допомоги та соціальних послуг потерпілим від торгівлі людьми відбувається практично без залучення соціальних служб. Оскільки постраждалих від торгівлі

⁹⁶ За даними Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Україна підписала угоди про співпрацю у протидії торгівлі людьми з понад 20 країнами.

⁹⁷ Наприклад, у випадку з Туреччиною в 2005 р. Міністри внутрішніх справ двох країн підписали Додатковий протокол на виконання Статті 1 Угоди про співпрацю в боротьбі зі злочинністю між Урядом Турецької Республіки та Урядом України. Ця співпраця допоможе двом державам створити національні правові інфраструктури та вжити необхідних адміністративних та інституційних заходів для боротьби з торгівлею людьми. Вона також сприятиме наданню гуманітарної, психологічної та медичної допомоги жертвам торгівлі людьми і забезпечить захист потерпілих і притягнення злочинців до відповідальності.

⁹⁸ У період з 2004 р. по 2008 р. українські органи надіслали до інших країн 56 запитів про надання правової допомоги у зв'язку зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. 15 із них надіслано до Туреччини, але на сьогодні лише за сімома було проведено якусь роботу. У Генеральній прокуратурі України сповіщають, що турецьким правоохоронним органам потрібно від 4 місяців до 2 років, щоб опрацювати запит про надання правової допомоги від українських слідчих органів, що негативно впливає не тільки на розслідування, але й на судочинство в Україні.

⁹⁹ Наприклад, Стаття 120 Кримінально-процесуального кодексу передбачає два місяці на завершення досудового слідства у кримінальних справах.

¹⁰⁰ Тіснішу співпрацю налагоджено з країнами СНД та ЄС (наприклад, між Одеською областю та Люксембургом і Бельгією).

людьми не виділено в окрему категорію бенефіціарів, то представники соціальних служб, які проходили співбесіди в межах цього дослідження, могли пригадати лише нечисленні випадки, коли жертви торгівлі людьми користалися їхніми послугами. Попри це, представники обласних Управлінь у справах сім'ї та молоді та Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді підкреслювали, що у принципі жертви торгівлі людьми можуть скористатися їхніми послугами (наприклад, соціальною допомогою, юридичними і психологічними консультаціями), в тому числі спеціальними програмами. Багато таких програм проводяться на засадах анонімності, тому потерпілим, якщо вони захочуть взяти в них участь, не потрібно отримувати від правоохоронних органів офіційне визнання статусу жертви злочину і брати при цьому участь у кримінальному судочинстві.

Зрідка соціальні служби пропонують спеціалізовані послуги для потерпілих від торгівлі людьми. Так, приміром, Київський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в кожному районі має денні центри, в яких надаються консультаційні послуги імовірним жертвам торгівлі людьми. Їх співробітників навіть спеціально готують до роботи з потерпілими від торгівлі людьми. Однак у 2007 р. інші заклади нікого до них не направляли, оскільки не було жодного потерпілого, який би розповів про свої обставини. Так само Служби у справах неповнолітніх / Служби у справах дітей практично не натрапляли на дітей, ідентифікованих як жертви торгівлі людьми, хоча допускають, що такі є серед дітей вулиці та дітей групи ризику.¹⁰¹

Головна проблема соціальних служб полягає в тому, що держава виділяє обмежені фінансові ресурси на відшкодування коштів, необхідних для надання належної допомоги. Працівники соціальних служб визнають, що через брак коштів вони не можуть задовольнити потреби уразливих цільових груп у цілому та жертв торгівлі людьми зокрема. Уряд не виділяє коштів на утримання притулків, медичну та психологічну допомогу безпосередньо для жертв торгівлі людьми, проте підтримує НУО, надаючи приміщення та натуральну допомогу, субсидуючи комунальні послуги¹⁰². За чинним законодавством, НУО не можуть напряму звертатися з проханням про фінансування з державного бюджету.

Іншою причиною неспроможності соціальних служб адекватно реагувати на потреби жертв торгівлі людьми є висока плінність кадрів у державних установах, тому необхідно

¹⁰¹ У 2006 р. у Чернігівській області було створено денний центр для безпритульних дітей та дітей з групи ризику. Це пілотний проект, фінансований Всесвітнім дитячим фондом World Childhood Foundation та впроваджуваний НУО «Лікарі світу» спільно з Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту і Службою у справах дітей. Проект триватиме до 2009 р., після чого фінансуватиметься з місцевого бюджету. На початку проекту було проведено навчання для персоналу. З дня відкриття Центру у квітні 2007 р. його послугами скористалися понад 100 дітей, з яких лише двоє потребували тимчасового помешкання і були направлені до дитячого притулку. Але на сьогодні немає даних про випадки виявлених дітей, що постраждали від торгівлі людьми.

¹⁰² Наприклад, у Чернівецькій області Миська рада надала приміщення для реабілітаційного центру для жертв торгівлі людьми, яким опікується НУО «Сучасник».

активізувати роботу з навчання персоналу для підтримання та підвищення його професійної кваліфікації.

З ініціативи Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту в регіонах було створено 20 антикризових центрів для родин у кризовому стані, але багато з них не працюють на повну потужність. У 14 областях, окрім антикризових центрів, засновано притулки. Центри та притулки можна використовувати для обслуговування жертв торгівлі людьми, однак, за словами представників Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, досі до цих установ направлялось дуже мало таких постраждалих.¹⁰³

Однією з причин невикористання цих послуг може бути недостатня підготовленість персоналу соціальних служб на обласному та місцевому рівнях, невміння ідентифікувати жертв торгівлі людьми та оцінити їхні потреби.

Закон «Про соціальні послуги» не містить положень щодо надання спеціалізованої допомоги жертвам торгівлі людьми, а робота з протидії торгівлі не є складовою офіційно затверджених повноважень державних установ з надання соціальних послуг, тому ці установи не можуть вирізнити жертв торгівлі людьми з-поміж інших своїх клієнтів та задовольнити їхні особливі потреби.

Крім того, респонденти підкреслювали, що постраждалі від торгівлі людьми часто не бажають отримувати соціальні послуги від місцевих соціальних служб, оскільки бояться, що їх ідентифікація як потерпілих запламує їх в очах людей у рідному місті чи селі.¹⁰⁴ Респонденти стверджують, що у тих областях, де існують НУО, які протидіють торгівлі людьми, потерпілі надають перевагу допомозі від НУО, бо вважають їхні послуги більш конфіденційними.

Надання допомоги міжнародними організаціями та НУО за фінансової підтримки міжнародних організацій

Чинна система надання допомоги жертвам торгівлі людьми в Україні в основному фінансується міжнародною спільнотою, зокрема, МОМ. За даними МОМ, майже 95% усіх програм допомоги потерпілим від торгівлі людьми в Україні фінансуються МОМ¹⁰⁵. МОМ підтримує близько 80 громадських та релігійних організацій і безпосередньо

¹⁰³ Наприклад, у Чернігівській області підрозділ боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, зареєстрував десять випадків торгівлі людьми, але жодна жертва не звернулась до Центру по соціальну допомогу.

¹⁰⁴ Див. також Анет Бруновскіс та Ребека Суртес, «Залишити минуле позаду? Коли жертви торгівлі людьми відмовляються від допомоги» [Anette Brunovskis & Rebecca Surtees, *Leaving the past behind? When victims of trafficking decline assistance*], *Fafo-report*, 2007:40.

¹⁰⁵ З 2000 по 2007 роки понад 4000 осіб отримали допомогу безпосередньо від представництва МОМ в Україні (напряму або через партнерські НУО). У 2001 р. близько 65% жертв отримали необхідні послуги, у 2006 р. у такий спосіб було успішно забезпечено потреби майже 90% виявлених жертв. За інформацією МОМ, лише 0,4 % потерпілих стають жертвами торгівлі людьми знову.

фінансує 27 з них. Таким чином, можна стверджувати, що в Україні існує добре розвинена мережа НУО, які надають допомогу та підтримку жертвам торгівлі людьми, включаючи, зокрема, професійно-технічне навчання, консультації та допомогу із соціальних, психосоціальних, медичних, правових питань, підтримку в спілкуванні з органами влади. У деяких областях НУО також керують реабілітаційними центрами для потерпілих від торгівлі людьми, де пропонують їм притулок. Очевидно, що НУО, які протидіють торгівлі людьми, відіграють ключову роль у наданні підтримки й послуг захисту потерпілим, хоча окремі представники НУО стверджують, що без фінансової підтримки МОМ вони не змогли б підтримувати такий рівень і перелік послуг. Отже, стабільність їхньої роботи значною мірою залежить від міжнародних організацій, насамперед МОМ та інших донорів, оскільки наразі більша частина фінансування цих послуг надходить саме звідти.

Важко переоцінити значення Київського медико-реабілітаційного центру для жертв торгівлі людьми, заснованого і фінансованого МОМ. Його унікальність дозволяє приймати клієнтів з усіх областей України.

Багато зроблено для забезпечення належного рівня підготовки працівників та консультантів НУО, які працюють із жертвами торгівлі людьми. «Ла Страда-Україна» відіграє надзвичайно важливу роль в організації навчальних програм та поширенні інформаційних матеріалів на національному рівні.

Працівники правоохоронних органів відзначають, що направляють жертв торгівлі людьми до медико-реабілітаційного центру МОМ в Києві або до одного з шести обласних реабілітаційних центрів для потерпілих від торгівлі людьми, що їх утримують НУО.¹⁰⁶ Отже, існує механізм перенаправлення між правоохоронними органами і описаною системою надання допомоги, при цьому державні соціальні служби беруть у ньому незначну участь, або й взагалі непричетні до цього механізму.

За результатами співбесід з представниками органів внутрішніх справ можна зробити висновок, що міліція застосовує різні критерії, приймаючи рішення про перенаправлення. Деякі співробітники зазначали, що особу може бути направлено до притулку лише за умови її офіційного звернення із заявою, інші стверджували, що перенаправляють усіх імовірних жертв торгівлі людьми.

Огляд практики та досвіду надання окремих видів послуг

Більшість постачальників послуг не зосереджуються на окремих обставинах різних категорій жертв, тому практика, описана нижче, стосується потерпілих від торгівлі людьми в цілому, за винятком окремо обумовлених випадків. Оскільки соціальні служби, як правило, не ведуть статистику осіб, постраждалих від торгівлі людьми, єдині дані з цього приводу знаходимо у МОМ, де відображається надання допомоги в рамках програм МОМ.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Детальніше див. розділ «Притулки» нижче.

Притулки

Спеціалізовані притулки для потерпілих від торгівлі людьми

У червні 2003 р. Уряд України затвердив Типове положення про центри реабілітації для осіб, які постраждали від торгівлі людьми.¹⁰⁸ У ньому встановлено порядок створення таких центрів регіональними органами влади. Постановою визначено, зокрема, функції центру (організовує надання психологічних і юридичних послуг; організовує проведення первинного медичного огляду з метою визначення потреби у медичній допомозі; забезпечує проживання та харчування постраждалих осіб у центрі, але не довше ніж три місяці; розробляє програми реабілітації; проводить заходи щодо реінтеграції постраждалих осіб; інформує населення про діяльність центру), порядок призначення і обов'язки директора центру та порядок залучення фахівців (юристів, психологів, лікарів). У Положенні визначається важливість взаємодії з відповідними закладами, установами, організаціями та можливі джерела фінансування центру.

Типове положення передбачає можливість утворення реабілітаційних центрів для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, органами державної влади відповідно до соціальних потреб регіону і дозволяє виділяти державні кошти на забезпечення його потреб. Однак документ не передбачає центрального фінансування з державного бюджету і не зобов'язує органи влади (будь-якого рівня) створювати такі центри.

Реабілітаційні центри для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, створено у Волинській, Житомирській, Львівській, Одеській, Херсонській та Чернівецькій областях. Незабаром планується відкриття такого центру в Луганську. Центри перебувають під управлінням НУО, які протидіють торгівлі людьми.¹⁰⁹ МОМ та інші донори надають цим центрам лівову частку їх фінансування, а місцеві органи влади зазвичай виділяють належні приміщення. В окремих випадках вони також можуть забезпечувати якусь частку операційних коштів.

НУО, які керують притулками, пропонують низку послуг, у тому числі соціальні, медичні, психологічні та юридичні консультації та допомогу, професійно-технічне навчання, допомогу в пошуку місця роботи. В Одесі, наприклад, НУО Громадський рух «Віра, Надія,

¹⁰⁷ Наприклад, за першу половину 2007 р. 200 жертв трудової експлуатації (103 жінки та 97 чоловіків) отримали допомогу за програмою МОМ.

¹⁰⁸ Кабінет Міністрів України, Постанова № 987 від 27 червня 2003 р. «Про затвердження Типового положення про центри реабілітації для осіб, які постраждали від торгівлі людьми».

¹⁰⁹ У Луцьку реабілітаційним центром «Софія» керує НУО «Волинські перспективи». У Житомирі НУО «Жіночий інформаційно-консультативний центр» керує центром реінтеграції «Євгенія». У Херсоні НУО «Успішна жінка» керує транзитним та реінтеграційним центром, а в Чернівцях НУО «Сучасник» керує центром реінтеграції «Надія». Інформацію про центри в Одесі та Львові див. нижче.

Любов» керує двома притулками¹¹⁰, один з яких призначено для осіб, що постраждали від торгівлі людьми і повернулися в Україну. Одночасно у ньому може перебувати до восьми осіб. Інший притулок – це транзитний центр для негромадян України, які постраждали від торгівлі людьми. У Львові центр адаптації та захисту «Оаза», яким керує НУО «Жіночі перспективи», може надати притулок шістьом жінкам і одній дитині. За необхідності НУО може винаймати помешкання для жертв-чоловіків коштом МОМ.

Медико-реабілітаційний центр для жертв торгівлі людьми МОМ у Києві – це медичний заклад, який надає комплексне і спеціалізоване медичне обслуговування, в тому числі психологічну допомогу на конфіденційних засадах. Центр було відкрито в 2002 році і переобладнано для розміщення також і неповнолітніх.

Притулки для осіб у кризових ситуаціях

Центри соціально-психологічної допомоги розміщують осіб, які опинились у складних життєвих обставинах, тому їх також можна використовувати для осіб, що постраждали від торгівлі людьми. Такі центри, як правило, надають консультації та допомогу з психологічних, правових та соціальних питань, забезпечують безпеку, організовують освітні і професійно-технічні навчальні заходи, допомагають у пошуку роботи, надають підтримку в спілкуванні з органами влади і отриманні необхідних документів. Потерпілі можуть залишатись у притулку на період до трьох місяців. Очікується, що за цей проміжок часу процес реабілітації повинен завершитися. Усе зводиться по суті до пошуку роботи й житла. Як виняток, термін перебування може бути подовжено. У кожному притулку є внутрішній розпорядок, який визначає права і обов'язки його клієнтів. У багатьох випадках клієнти, які бажають перебувати у притулку, повинні підписати угоду з центром, що визначає обов'язки обох сторін.

¹¹⁰ Центр «Ассоль» частково фінансується за рахунок МОМ та надає переважно першу допомогу жертвам торгівлі людьми, що повернулися на батьківщину, але допомогу можуть отримати і ті постраждалі особи, які звертаються до Центру безпосередньо. Приміщення для центру «Ассоль» надала Одеська міська рада. У 2003 р. за сприяння МОМ було відкрито транзитний центр, що надає тимчасовий притулок іноземним громадянам. Приміщення для транзитного центру також надала Одеська міська рада. До нас дійшла інформація, що транзитний центр невдовзі закриють, тоді «Ассоль» також буде використано для надання притулку іноземцям. Наразі за допомогою Німецького федерального агентства міжнародного співробітництва «GTZ» споруджується новий центр, який зможе замінити «Ассоль» і транзитний центр для іноземців. Там можна буде розмістити 20 осіб на період до трьох місяців. Центр надаватиме послуги лише жінкам. Рішення про розміщення жінки у притулку прийматиме НУО разом з МОМ. У разі необхідності, винайматимуться квартири для чоловіків. Кожна особа, що перебуватиме в центрі, повинна буде підписати контракт, що визначає права й обов'язки сторін та правила внутрішнього розпорядку центру. Питання фінансування центру ще остаточно не з'ясовано, оскільки GTZ надає кошти лише на ремонт приміщень, тому багато питань, таких як заходи безпеки, залишаються відкритими.

Такі притулки переважно фінансуються з обласного бюджету. Їхня місткість у різних областях різна, але часто їх не використовують. У більшості областей у таких притулках на сьогодні було розміщено лише кілька осіб, що постраждали від торгівлі людьми. Так, наприклад, у Чернігівській області у притулку можуть перебувати до 15 жінок і чоловіків, які стали жертвами насильства, у віці від 18 до 35 років. Але поки що жодних жертв торгівлі людьми до центру не направляли, і самостійно вони також не звертались. Центр в Одеській області може забезпечити місцем для проживання 24 особи у віці від 18 до 35 років. Проте, жодна з виявлених жертв торгівлі людьми не перебувала у притулку, хоча серед клієнтів центру цілком могли бути такі особи. Статистика, яку веде центр, не виділяє потерпілих від торгівлі людьми, а враховує надану допомогу тільки особам у кризових ситуаціях. У Києві Центр соціально-медичної реабілітації прикріплено до Київського міського центру соціально-психологічної допомоги, який може прийняти до 30 жінок і дітей з Києва. Однак серед клієнтів Центру поки що не виявлено постраждалих від торгівлі людьми. У Чернівецькій області лише одна чи дві особи, які постраждали від торгівлі людьми, були розміщені у притулку. У Львівській області до Центру соціально-психологічної допомоги можуть потрапити тільки ті особи, які мають реєстрацію у Львові чи Львівській області. На сьогодні там було розміщено одну потерпілу особу. Виняткові зусилля для допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, докладаються в Центрі соціально-психологічної допомоги в Хмельницькій області. Центр може розмістити до 10 жінок і дітей і пропонує потерпілим низку послуг, серед яких допомога в отриманні необхідних документів та соціального статусу, підтримка при спілкуванні з органами влади, сприяння в пошуку роботи, правова та психологічна допомога. Жертви торгівлі людьми зазвичай отримують інформацію про цей Центр від районних, міських, селищних та сільських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центральних органів виконавчої влади, місцевих органів самоврядування, організацій «Карітас» і «Милосердя» та інших.

Також особи, які постраждали від торгівлі людьми, можуть скористатися послугами Центрів матері та дитини, призначених для жінок у період, починаючи з сьомого місяця вагітності, та матерів з дітьми віком до 18 місяців.

Притулки для неповнолітніх

Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту також створило національну мережу притулків для неповнолітніх, які надають соціальний захист та можливість тимчасового проживання. Однак немає інформації про те, яку частку клієнтів таких притулків складають діти, постраждалі від торгівлі людьми, оскільки у більшості випадків їх не ідентифікують як жертв торгівлі дітьми.

Респонденти в цілому підтвердили, що діти, які постраждали від торгівлі людьми, можуть отримати направлення до спеціалізованих закладів або звернутися до них із

власної ініціативи. Але серед опитаних ніхто не міг пригадати жодного такого випадку. Притулки для неповнолітніх надають дітям тимчасове проживання на період до трьох місяців, а також пропонують різні послуги, серед яких медична, психологічна, правова допомога (включаючи допомогу в отриманні соціального статусу), соціальні послуги тощо. У Центрах соціально-психологічної реабілітації неповнолітні діти можуть залишатись на період до дев'яти місяців. Але, враховуючи важливість взаємодії соціального працівника, дитини і її батьків для повернення дитини до нормального життя, тимчасове проживання надається тільки за згодою батьків. Якщо дитина зареєстрована в іншій області, то намагаються встановити зв'язок з представниками державних органів відповідної області. Якщо дитина не є громадянином України, то інформація передається до МЗС.

Правова допомога/підтримка

У тих областях, де є НУО, що протидіють торгівлі людьми, адвокати, які співпрацюють з НУО, як правило, надають послуги юридичної консультації і підтримку під час судового провадження. Консультаційні послуги зазвичай включають інформацію про права потерпілого від торгівлі людьми. Постраждалих інформують про обов'язок НУО забезпечувати конфіденційність заяв, зроблених жертвою. Для здобуття довіри адвокати часто працюють разом із психологами. Адвокат може супроводжувати жертв торгівлі людьми на слуханнях у суді¹¹¹. Українське законодавство також дозволяє адвокату надавати правову і моральну підтримку постраждалим під час їх співбесід із працівниками правоохоронних органів. Тому на прохання жертви на співбесіді, як правило, можуть бути присутні адвокат і психолог НУО. Проте в окремих випадках правоохоронні органи можуть заборонити адвокатам або будь-якій довіреній особі бути присутніми на співбесіді з жертвою, оскільки, на їхню думку, на це мають право тільки офіційно призначені адвокати.

У деяких областях, де немає НУО, що протидіють торгівлі людьми, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді можуть поінформувати потерпілого про можливість заявити про свій випадок у міліції, а юридичні консультанти центрів можуть надавати правову допомогу і підтримку жертвам торгівлі людьми у судах.

Медична та психологічна допомога

Багато жертв торгівлі людьми користуються послугами медико-реабілітаційного центру МОМ у Києві, а НУО допомагають їм отримати медичну та/або психологічну допомогу і лікування. НУО часто працюють з лікарями напряму для належного забезпечення

---

¹¹¹ У разі необхідності, МОМ може оплатити послуги адвокатів, які представлятимуть потерпілу особу в суді.

медичних потреб постраждалих від торгівлі людьми. Інколи НУО мають спеціалізованих психологів і пропонують спеціалізовані медичні послуги.¹¹²

Якщо НУО не можуть забезпечити потреби потерпілих, то по медичну та психологічну допомогу можна звернутися до «Ла Страда-Україна»¹¹³ чи МОМ¹¹⁴. Перш ніж надати допомогу, як МОМ, так і «Ла Страда-Україна» оцінює випадок.

Тільки незначна частка потерпілих звертаються безпосередньо до медичних закладів по допомогу, хоча органи охорони здоров'я не ведуть облік жертв торгівлі людьми, які пройшли медичне лікування. Респонденти також вважають, що велика кількість жертв не розкриває свої обставини органам влади. Загалом можна сказати, що офіційного перенаправлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, до медичних закладів не існує. У звіті вже зазначалося, що наразі допомога потерпілим від торгівлі людьми надається на загальних підставах, як і будь-кому іншому, хто належить до категорії уразливих осіб, і, в принципі, будь-хто має право на отримання безкоштовних медичних послуг.¹¹⁵ Під час співбесіди представник однієї з регіональних установ охорони здоров'я наголосив, що через обмежене фінансування більша частина коштів лягає на плечі пацієнта. Крім того, деякі респонденти притримуються думки, що, крім фінансових обмежень, одним з найбільших недоліків громадської системи охорони здоров'я є переважна відсутність психологічної допомоги.

Лікарі в лікарнях часто змушені направляти своїх пацієнтів до антикризових центрів або до центрів соціально-психологічної допомоги, оскільки самостійно не можуть слідкувати за їхнім здоров'ям по завершенні лікування. Хоча реабілітаційні центри надають медичну і психологічну допомогу, у більшості областей підтримка такого характеру надається тільки у психіатричних установах. Респондент з Міністерства охорони здоров'я України також підтвердив, що часто з цих причин потерпілі від торгівлі людьми, зрозуміло, неохоче користаються цими послугами.

У травні 2007 р. Міністерство охорони здоров'я України своїм Наказом № 238 затвердило перелік заходів, необхідних для виконання нової Державної програми. Але ці заходи стосуються тільки тієї діяльності, описаної в додатку до Державної програми, яка безпосередньо

¹¹² Так, наприклад, Благодійний фонд «Салюс» у Львівській області в межах програми кризового центру, надає медико-діагностичну та психологічну допомогу жертвам торгівлі людьми. Спеціальні картки для направлення до центру «Салюс» можна отримати в НУО («Жіночі перспективи», «Жінка-жінці» та «Карітас»), у державних установах, наприклад, Центрі соціальних служб та в міліції. Послуги медико-діагностичного центру при фонді «Салюс» надаються лише жінкам і дітям.

¹¹³ «Ла Страда-Україна» відшкодовує витрати на ліки або сама закуповує і постачає їх.

¹¹⁴ Потерпілих також можуть направити до медико-реабілітаційного центру МОМ у Києві.

¹¹⁵ Див. Статтю 149 Конституції України.

передбачає участь Міністерства охорони здоров'я.¹¹⁶ У наказі не названо жодних заходів чи конкретних настанов щодо надання медичних послуг особам, що постраждали від торгівлі людьми. На основі Наказу Міністерства охорони здоров'я відповідні директиви було видано на обласному рівні¹¹⁷. Ці накази містять чимало важливих елементів, особливо щодо надання медичної допомоги і направлення до спеціалізованих служб, медичного нагляду за дітьми, особливо з групи ризику, а також щодо відповідних установ, а в окремих випадках накази містять посилання на взаємодію з іншими установами, в тому числі з метою обміну інформацією про підозри щодо можливої діяльності з торгівлі людьми. Проте не вдалося отримати інформацію щодо виконання цих наказів чи моніторингу й оцінки передбачених заходів.

Працевлаштування

У багатьох випадках витрати на професійне навчання постраждалих від торгівлі людьми покриває МОМ (безпосередньо чи через виконавчих партнерів). Частково такі витрати

¹¹⁶ Міністерство охорони здоров'я України, Наказ № 238 від 11 травня 2007 р. «Про затвердження заходів МОЗ України щодо реалізації Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року». Заходами передбачено здійснити аналіз законодавчих актів з питань протидії торгівлі людьми та, у разі потреби, надати пропозиції Мінсім'ямолодьспорту та Українському інституту громадського здоров'я МОЗ України щодо внесення відповідних змін та доповнень; здійснювати моніторинг актів національного законодавства щодо їх відповідності нормам міжнародного права з питань протидії торгівлі людьми та подавати пропозиції щодо внесення до них змін; інформувати Міжвідомчу координаційну раду про заходи, спрямовані на протидію торгівлі людьми, здійснені МОЗ України та відповідними обласними закладами/управліннями охорони здоров'я. Крім того, наказ передбачає розробку та ухвалення відповідних регіональних заходів і зобов'язання надавати до Українського інституту громадського здоров'я МОЗ України інформацію щодо стану цих заходів двічі на рік. Забезпечення організації та своєчасного виконання цих заходів, а також інформування Українського інституту громадського здоров'я МОЗ України двічі на рік покладено на голів структурних підрозділів Міністерства охорони здоров'я, директорів Українського інституту громадського здоров'я МОЗ України та Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України. Директор Українського інституту громадського здоров'я МОЗ України зобов'язаний двічі на рік здійснювати узагальнення інформації та надавати узагальнену інформацію до Департаменту розвитку медичної допомоги. Контроль за виконанням наказу покладено на заступника Міністра.

¹¹⁷ Див. Наказ № 224 від 6.06.2007 р. «Про затвердження заходів Головного управління охорони здоров'я Чернівецької обласної державної адміністрації щодо реалізації Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року»; або Наказ № 185/1 від 14.06.2007 р. Управління охорони здоров'я Хмельницької обласної державної адміністрації «Про затвердження регіональних заходів щодо реалізації Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року», відповідно до якого повинно гарантуватися надання медичної допомоги, в тому числі перенаправлення до медичних психологів і психотерапевтів, а, за необхідності, до психіатрів, з метою надання психологічної допомоги та забезпечуватись суворе дотримання вимог Закону України «Про психіатричну допомогу». На Управління також покладається обов'язок здійснювати медичний нагляд за дітьми, особливо з незабезпечених сімей.

компенсує «Ла Страда-Україна». НУО, що протидіють торгівлі людьми, зазвичай надають освітні послуги і організують професійне навчання, а також допомагають жертвам працевлаштуватися.

Жертви торгівлі людьми з віддалених районів часто неохоче повертаються до своїх сіл через відсутність можливості знайти там роботу. Тому НУО допомагають їм отримати професійну підготовку в притулку і знайти роботу.

Загально визнано, що Центри зайнятості можуть відігравати провідну роль не лише в запобіганні торгівлі людьми, а й у реінтеграції жертв.

Пілотний проект МОП «Сприяння професійному навчанню, працевлаштуванню та розвитку підприємницької діяльності жінок, що є дійсними чи потенційними жертвами торгівлі людьми» спрямований на становлення та тестування механізмів співпраці між Чернівецьким обласним Центром зайнятості, НУО «Сучасник», місцевими навчальними закладами та фінансовими установами¹¹⁸. У рамках проекту працівники Центрів зайнятості отримали підготовку з питань запобігання торгівлі людьми, особливих потреб жертв торгівлі та методики роботи з ними. Було розроблено спеціальний навчальний модуль, а отриманий досвід покладено в основу відповідного розділу «Єдиної технології надання соціальних послуг населенню». Очікується поширення проекту на інші області України.

Досвід та функції обласних Центрів зайнятості у сфері забезпечення потреб постраждалих від торгівлі людьми суттєво відрізняються. У низці Центрів зайнятості докладено значних зусиль для ознайомлення співробітників з аспектами торгівлі людьми. У Хмельницькій області, наприклад, усі співробітники Центру зайнятості взяли участь у навчальних заходах, метою яких є ефективніше забезпечення потреб осіб, що постраждали від торгівлі людьми. Фахівці-консультанти (з питань профорієнтації), які працюють у Центрі зайнятості, також отримали належну підготовку в цій сфері. Так само, співробітники Чернівецького Центру зайнятості пройшли відповідну підготовку для роботи з жертвами торгівлі людьми. Представники Донецького та Львівського Центрів зайнятості відзначили, що й для них було організовано навчальні заходи з питань протидії торгівлі людьми. Працівники деяких Центрів зайнятості наголошують, що в певних галузях ефективність їхньої роботи знижується через недоліки у законодавстві. Зокрема, йдеться про обсяги й сутність послуг, які Державна служба зайнятості надає особам, молодшим за 18 років, і тим, хто не робив відрахувань до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Деякі представники Центрів зайнятості не вважали за потрібне пропонувати якісь спеціальні послуги чи програми для постраждалих від торгівлі людьми. Такі твердження

¹¹⁸ Офіційними партнерами проекту були обласний Центр зайнятості, НУО «Сучасник», Бізнес центр та ПриватБанк.

висувалися на тій підставі, що будь-хто має доступ до послуг, тобто будь-яка особа, у якої виникають певні труднощі з пошуком роботи, може взяти участь у семінарах з розвитку власних навичок і можливостей. Крім того, всі шукачі роботи можуть переглянути перелік вакансій і, якщо виникає необхідність, проконсультуватися зі спеціалістом. Тоді як загальні консультації можна отримати будь-де, доступ до навчальних програм надається тільки за місцем реєстрації, а отже застосовується система реєстрації за місцем проживання.

Освіта

Наразі обласні Управління освіти та науки не проводять спеціальних програм для жертв торгівлі людьми. За необхідності, шкільні психологи можуть допомогти дітям, але системи допомоги дітям, постраждалим від торгівлі людьми, не існує. Нездатність виявити дітей, постраждалих від торгівлі людьми, і надати їм допомогу також пов'язана з нестачею психологів, які спеціалізуються у сфері торгівлі людьми, та бюджетними обмеженнями. У більшості відвіданих областей опитані зазначали, що діяльність, спрямована на протидію торгівлі людьми, переважно обмежується запобіжними заходами. Вони, як правило, проводяться у формі шкільних факультативних курсів і семінарів.¹¹⁹

Жертви торгівлі людьми, які не є громадянами України

У випадку з іноземцями, які в'їжджають до України або перебувають в Україні як мігранти на законних підставах, українське законодавство передбачає для них рівні з громадянами України умови доступу до послуг.¹²⁰ Водночас в українському імміграційному та кримінально-процесуальному законодавстві немає спеціальних положень, які передбачали б особливе ставлення до іноземців, постраждалих від торгівлі людьми, порівняно з іншими іноземними громадянами, які перебувають в Україні у статусі нелегальних мігрантів. Оскільки нинішнє законодавство не передбачає окремого порядку для негромадян України, які постраждали від торгівлі людьми, то вони розглядаються на загальних підставах, як і всі інші іноземці.

Представники НУО Громадський рух «Віра, Надія, Любов» в Одесі зазначають, що лише кілька осіб не забажали повернутися до своєї країни походження. У таких випадках МОМ мусить вдаватися до альтернативних рішень. Співробітники Управління у справах сім'ї та молоді Одеської області підтвердили, що осіб, які не є громадянами України, направляють до транзитного центру МОМ. Якщо особа не бажає повертатися на батьківщину, відповідальність за неї перебирає на себе Державна міграційна служба. Підкреслювалося, що негромадяни України, які не мають юридичних підстав перебувати на її території, не мають доступу до державних соціальних програм.

¹¹⁹ Наприклад, у Донецькій, Львівській, Одеській, Черкаській та Чернівецькій областях.

¹²⁰ Див., напр., статтю 6 Закону «Про соціальні послуги».

Представники Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді наголошують, що ситуація довкола дітей нічим не відрізняється, і що вони не мають законних підстав надавати свої послуги дітям, які не є громадянами України.

ПОРЯДОК ПОВЕРНЕННЯ – РЕПАТРІАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РЕІНТЕГРАЦІЯ

Повернення жертв торгівлі людьми до України

За даними МЗС, у 2006 році 272 особи, що постраждали від торгівлі людьми, отримали допомогу при поверненні до України. У деяких випадках дипломатичні представництва України за кордоном надають фінансову підтримку особам у поверненні, хоча такі ресурси дуже обмежені. Їхня участь полягає переважно в оформленні документів/посвідчень, необхідних для повернення. Зазначені послуги надаються не лише постраждалим від торгівлі людьми, а й усім українським громадянам, які потребують допомоги. Зазвичай, у дипломатичних представництвах немає фахівців для роботи з жертвами торгівлі людьми. У разі виявлення випадку торгівлі людьми, працівники дипломатичного представництва інформують про це правоохоронні органи в Україні.

«Ла Страда-Україна»¹²¹ та МОМ¹²² дуже активно сприяють поверненню осіб, постраждалих від торгівлі людьми, і допомагають розшукувати зниклих без вісти за кордоном. МОМ і «Ла Страда-Україна» у тісному співробітництві з правоохоронними органами¹²³ та дипломатичними представництвами України за кордоном допомагають виявленим жертвам торгівлі людьми повернутися до України. Така допомога може включати кошти на проїзд, негайне медичне обслуговування і тимчасове проживання після повернення на Україну і до моменту направлення для участі у програмах реінтеграції.

Лише декілька НУО, що протидіють торгівлі людьми, активно долучаються до процесів повернення. Іноді громадські організації втручаються на прохання родичів. Така допомога полягає в пошуку постраждалих і забезпеченні квитками коштом МОМ. В інших випадках НУО зустрічають потерпілих від торгівлі людьми на кордоні та привозять їх додому або залучають до процесу реінтеграції, якщо жертва дає на це свою згоду. Соціальні служби, наскільки зрозуміло, не беруть участі у процесах повернення.

¹²¹ «Ла Страда-Україна» налагодила плідне співробітництво з НУО за кордоном у сфері розшуку і повернення потерпілих від торгівлі людьми до України та в наданні відповідної допомоги.

¹²² За статистикою більшість повернень до України організує МОМ у взаємодії з місіями МОМ за кордоном.

¹²³ За словами представників Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України, перш ніж повернути жертву на батьківщину, оперативні співробітники обласних підрозділів та слідчі, які ведуть справи, проводять аналіз ризиків.

Занепокоєння викликають повідомлення про депортацію до України постраждалих від торгівлі людьми навіть у тому разі, якщо у країні призначення їх ідентифіковано як жертв.¹²⁴

Повернення жертв торгівлі людьми з України до країн походження

Українське законодавство не передбачає спеціального порядку повернення та реінтеграції жертв торгівлі людьми, що не є громадянами України, тому компетентні органи не проводять аналізу й оцінки ризиків. Ця категорія постраждалих може отримати допомогу лише від НУО через мережу МОМ або від «Ла Страда-Україна». Державні соціальні служби підключаються до такої роботи дуже рідко.¹²⁵

В Одесі НУО Громадський рух «Віра, Надія, Любов» інформує МОМ про всіх жертв торгівлі людьми, які не є громадянами України. Представництво МОМ у Молдові доправляє жертв торгівлі людьми, які є громадянами Молдови, з України до приймального центру в Молдові. У разі необхідності їх супроводжує лікар або/та психолог (запрошений Представництвом МОМ у Молдові) чи працівник молдовського Представництва МОМ. Якщо жертвою є дитина, то її супроводжує державний службовець з Молдови. Працівники НУО Громадський рух «Віра, Надія, Любов» підкреслюють, що перед поверненням завжди проводиться оцінка ризиків.

Громадян усіх інших країн, окрім Молдови, спочатку розміщують в Одеському транзитному центрі, а потім, за потреби, доправляють до медико-реабілітаційного центру МОМ у Києві. МОМ організовує їх повернення до країн походження.

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ (У ТОМУ ЧИСЛІ ЗАХИСТ ПОТЕРПІЛИХ/ СВІДКІВ ТА КОМПЕНСАЦІЯ)

НМП, зокрема, має передбачати створення відповідних механізмів гармонізації таких аспектів, як надання допомоги жертві, розслідування справи та покарання злочинців.

За даними Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України, з часу запровадження кримінальної відповідальності за торгівлю людьми

¹²⁴ Співробітники регіональних правоохоронних органів переважно посилаються на практику депортації, що її застосовують органи влади Туреччини, висилаючи навіть тих жертв торгівлі людьми, які свідчили в судах за кордоном. Більше того, співробітник правоохоронних органів в Одесі стверджує, що особи, які підлягають депортації з Туреччини, але не мають грошей на квиток, нерідко утримуються під вартою, доки хтось не оплатить їхні транспортні витрати.

¹²⁵ Наприклад, у Чернігівському обласному Центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тимчасово перебувала одна жінка з Молдови, оскільки перш ніж повернутись на батьківщину, їй довелося дочекатися оформлення паспорта.

у березні 1998 року, було виявлено 1990 таких злочинів.¹²⁶ У Генеральній прокуратурі України нам сповістили, що більшість справ передається до суду і що досудове слідство доводиться переривати лише у незначній кількості випадків.

Верховний Суд України проводить збір вироків у справах про торгівлю людьми, які слухались у судах України, з метою аналізу розгляду таких справ. За результатами дослідження зараз готується постанова¹²⁷, яка підіб'є підсумок судової практики і надасть рекомендації для судових і правоохоронних органів (прокурорів і слідчих) щодо проведення процедур, у справах, пов'язаних з торгівлею людьми, та запропонує настанови з тлумачення відповідних положень Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України. Проте в період підготовки цього звіту, проект постанови лише планувався до розгляду Пленумом Верховного Суду України.

Звільнення жертв від покарання

Наразі ні Кримінальний, ні Кримінально-процесуальний кодекси України не містять положень, які б гарантували невідповідність потерпілих від торгівлі людьми за їх причетність до протиправної діяльності, якщо вони діяли з примусу. Через таку ситуацію жертви торгівлі людьми неохоче розповідають про свої обставини органам влади.

Загальні аспекти, пов'язані з правами жертв

З юридичної точки зору, особа, яку офіційно визнано потерпілою від злочину, має високий статус під час здійснення судочинства, оскільки користується всіма правами сторони судового процесу. До того ж потерпілий має право отримати роз'яснення щодо своїх прав¹²⁸ і скористатися правом на забезпечення безпеки.¹²⁹ При визначенні необхідності проведення закритих слухань КПК України не посилається на випадки торгівлі людьми, оскільки покладається на суддю, який повинен оцінити, чи відповідають такі справи визначеним критеріям.

Інша проблема полягає в тому, що особи, потерпілі від торгівлі людьми, не можуть повною мірою скористатись своїми правами через відсутність правової допомоги. І хоча законодавством передбачено можливість мати представника під час розгляду справи, наразі не існує системи надання безкоштовної правової допомоги. Більшість жертв не можуть собі дозволити послуги адвоката і повністю залежать від фінансової допомоги благодійних організацій. По суті, без адвоката жертва практично не має шансів на

¹²⁶ Зокрема: 2 – у 1998 р., 11 – у 1999 р., 42 – у 2000 р., 90 – у 2001 р., 169 – у 2002 р., 289 – у 2003 р., 269 – у 2004 р., 415 – у 2005 р., 376 – у 2006 р., 327 – за останні дев'ять місяців 2007 р.

¹²⁷ Проект Постанови «Про практику застосування судами законодавства про торгівлю людьми та інші незаконні угоди щодо людини».

¹²⁸ Див. статтю 53 КПК України.

¹²⁹ Див. статтю 52-1 КПК України.

повноцінну участь у судочинстві, хоча теоретично закон зобов'язує прокурора захищати інтереси жертви. Тому особливо важливе значення має пропозиція, висунута Верховним Судом України, стосовно обов'язкової участі законного представника потерпілої особи, тобто професійного адвоката, під час досудового слідства і судового розгляду справи коштом держави.

Заходи безпеки для осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві

Закон «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» та статті з 52-1 по 52-5 КПК України створюють правове підґрунтя для забезпечення захисту і застосування заходів безпеки. Закон «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» та стаття 52-1 КПК України визначають осіб, які мають право на забезпечення безпеки. До цієї категорії належить, зокрема, особа, яка заявила до правоохоронного органу про злочин або в іншій формі брала участь у виявленні, запобіганні, припиненні та розкритті злочину; потерпілий або його представник у кримінальній справі; підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники; цивільний позивач та його представники у справі про відшкодування шкоди, завданої злочином; свідок; члени сімей та близькі родичі осіб, перелічених вище, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

На практиці ж цей правовий інструмент, як видається, не застосовується або не часто застосовується у справах про торгівлю людьми. Хоча представники Верховного Суду України в цілому підтвердили, що прохання свідка або жертви про застосування заходів безпеки завжди задовольняється, однак їм не вдалося пригадати жодної конкретної справи про торгівлю людьми, де б вдавалися до таких заходів. Деякі співробітники обласних підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, та прокуратур стверджують, що особи, постраждали від торгівлі людьми, переважно не звертаються з проханнями про забезпечення безпеки під час судочинства. Було сказано, що вони, як правило, почуваються цілком безпечно у притулку. За твердженнями респондентів, інша причина незастосування правового інструменту забезпечення захисту для осіб, що постраждали від торгівлі людьми, пов'язана з тим, що через нестачу фінансування закон ще не застосовується у повному обсязі.¹³⁰ У кількох випадках «Ла Страда-Україна» та регіональні НУО, що протидіють торгівлі людьми, вимушені були надавати спеціальне тимчасове помешкання з міркувань безпеки. МОМ також відшкодовувала кошти на винаймання безпечного помешкання для жертв.

¹³⁰ Такі заяви відповідають висновкам, зробленим за результатами нашої оцінювальної місії. Див., наприклад, Інна Шваб. Питання досудового та судового розслідування справ з торгівлі людьми: Аналіз вибраних справ. – Київ, 2007. – С. 49.

Надання захисту по завершенні кримінального судочинства

На сьогодні не існує законодавчих положень, які б забезпечували захист потерпілих від торгівлі людьми після слухання справи в суді. Тому жертви торгівлі людьми, яким потрібен захист після кримінального судочинства, не мають змоги скористатися державними заходами безпеки. Нині НУО разом з МОМ або «Ла Страда-Україна» часто намагаються забезпечити ці потреби у захисті.

Компенсація

За даними Американської асоціації адвокатів, у першому півріччі 2007 року кількість справ, порушених за статтею 149 КК України скоротилася (252 справ), порівняно з аналогічним періодом 2006 року. Водночас, у 2007 році слідчі органи МВС передали до суду лише 44 справи, порушені проти 100 обвинувачуваних.¹³¹

Стаття 29 КПК України зобов'язує правоохоронні та судові органи вжити заходів щодо забезпечення цивільного позову, якщо злочином завдано матеріальної шкоди. Цією ж статтею передбачено, що правоохоронні органи зобов'язані вжити заходів щодо забезпечення можливої конфіскації майна обвинуваченого при провадженні у кримінальній справі про злочин, за який може бути застосована додаткова міра покарання у вигляді конфіскації майна. При цьому представники правоохоронних органів зазначають, що у більшості випадків торгівці людьми не мають грошей чи власності, зареєстрованої на їхнє ім'я, що робить застосування конфіскації неефективним.

За статтею 28 КПК України, потерпіла чи інша особа, яка зазнала матеріальної шкоди, може подати цивільний позов, який розглядається судом разом із кримінальною справою (особа, яка не пред'явила цивільного позову в кримінальній справі, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства). Після подання клопотання про компенсацію виноситься спеціальне рішення, за яким потерпіла особа визнається цивільним позивачем (стаття 50 КПК України). Таким чином, під час кримінального судочинства особа, яка постраждала від торгівлі людьми, може бути визнана потерпілим і цивільним позивачем. Співробітники правоохоронних органів неодноразово відзначали, що під час досудового слідства постраждалих від торгівлі людьми зазвичай інформують про їхнє право пред'явити цивільний позов на відшкодування збитків (моральних і матеріальних), тоді як респонденти з інших установ стверджували, що в більшості випадків потерпілим не сповіщають про таку можливість. Також надходила інформація про випадки, коли адвокати жертв давали незадовільні поради своїм клієнтам, і схоже, що доступ

¹³¹ Детальніше див. Американська асоціація адвокатів/Ініціатива з верховенства права – Україна, МОМ Україна. «Конфіскація майна як джерело фінансування допомоги жертвам та засіб боротьби з торгівлею людьми в Україні». – Київ, 2007. – С. 75. На час підготовки звіту офіційна статистика не надходила.

потерпілих від торгівлі людьми до безкоштовної юридичної допомоги належного рівня є загальною проблемою.

Загалом, складний порядок відшкодування збитків часто стає на заваді потерпілим від торгівлі людьми під час використання їхнього права на компенсацію.

Було зауважено, що потерпілі не подають позови про відшкодування переважно через те, що рівень юридичної допомоги недостатній або вона зовсім відсутня, імовірність отримання компенсації дуже мала, а жертви бояться злочинців. Ще одна проблема полягає у тривалості судочинства. Нинішнє законодавство не сприяє прискореному розгляду справи і винесенню рішення, хоча останніми роками докладалося зусиль для скорочення терміну розгляду справ. На думку Верховного Суду України, новий проект КПК України повинен і надалі оптимізувати тривалість розгляду справ. Зокрема, термін розгляду судової справи можна суттєво скоротити шляхом внесення поправок до статті 28 КПК України, яка стосується винесення вироку. Найбільше часу забирає підготовка мотиваційної частини. Враховуючи досвід інших країн, представники Верховного Суду України зауважують, що закон повинен обумовлювати необхідність підготовки мотиваційної частини вироків тільки у відповідь на звернення сторін судочинства. Скоротити тривалість судочинства у частині досудового слідства і судового розгляду без порушення прав учасників можна шляхом розгляду справи в суді без проведення досудового слідства, при цьому обвинувачення і захист надають свої докази безпосередньо в суді.

Міністерство юстиції України разом з Верховною Радою України намагалися розробити проект закону про компенсацію, яким пропонувалося створити компенсаційний фонд для жертв насильницьких злочинів і забезпечити, таким чином, державні гарантії отримання компенсацій. Однак жодну з цих ініціатив ще не було доведено до кінця.

Нещодавно завершений спільний проект Американської асоціації адвокатів та МОМ «Конфіскація майна як джерело фінансування допомоги жертвам та засіб боротьби з торгівлею людьми в Україні» саме й було присвячено можливості створення фонду допомоги жертвами торгівлі людьми чи компенсаційного фонду. Такий фонд міг би розв'язати проблему виплати компенсації і допомоги потерпілим та фінансування програм протидії торгівлі людьми. Інакше кажучи, фонд міг би гарантувати право жертв на отримання допомоги від держави. Проект пропонує конкретні заходи з удосконалення законодавства та механізмів виплати компенсацій та конфіскації майна.

Хоча створення такого фонду видається радше економічною, аніж політичною проблемою, МОМ усе ж вважає, що конфіскаційний фонд буде засновано протягом найближчих двох-трьох років. Однак працівники правоохоронних органів мають сумніви в успішному створенні такого фонду, оскільки на практиці *фактичне* майно торгівців людьми конфіскувати майже неможливо.

Досвід організацій

За даними Верховного Суду України, майже завжди у межах кримінального процесу подається цивільний позов і присуджуються компенсації.

Досвід НУО, які протидіють торгівлі людьми, свідчить, що жертви торгівлі людьми часто утримуються від подання цивільних позовів про відшкодування збитків, бо бояться розголосу.¹³² Працівники обласних підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, підтвердили, що на практиці компенсації виплачуються рідко.

Представник Одеської обласної прокуратури підкреслив, що порядок подачі позову про компенсації є дуже складним, і що жодної статистики стосовно кількості поданих компенсаційних позовів не ведеться.

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ

Чинне українське законодавство містить низку положень про захист інформації. За статтею 32 Конституції України, «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини». Стаття 10 Закону «Про соціальні послуги» визначає, що одним із основних прав отримувачів соціальних послуг є «конфіденційність інформації особистого характеру, що стала відомою суб'єкту, який надає соціальні послуги». Аналогічно, Постанова «Про затвердження типового положення про центри реабілітації для осіб, які постраждали від торгівлі людьми» містить положення, за яким відомості про особисте життя та інша інформація про зазначених осіб, яка стала відома працівникам центру, не підлягає розголошенню. Стаття 52-3 Кримінально-процесуального кодексу України забороняє розголошувати відомості про особу, взяту під захист. Стаття 6 Закону «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» визначає права і обов'язки органів, які забезпечують безпеку, вимагає ставитися з повагою до прав та свобод громадян та зазначає, що відомості про заходи безпеки та осіб, узятих під захист, є інформацією з обмеженим доступом. Більше того, самі заходи безпеки передбачають нерозголошення відомостей про осіб, узятих під захист, відповідно до статті 15 цього Закону. Закон «Про інформацію»¹³³ встановлює загальні правові основи одержання, використання, поширення та зберігання інформації, закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України, а також систему інформації, її джерела, визначає статус учасників інформаційних відносин, регулює доступ до інформації та забезпечує її охорону, захищає особу та суспільство від

¹³² Представники НУО Громадський рух «Віра, Надія, Любов» навели приклад однієї жертви торгівлі людьми, яка зазнала експлуатації в Росії. МОМ та НУО допомогли їй подати цивільний позов у кримінальній справі, що розглядалася в Росії.

¹³³ Закон «Про інформацію», № 2657-XII від 2.10.1992 р.

неправдивої інформації. Зокрема, стаття 23 дає визначення інформації про особу та забороняє збирання відомостей про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законом. Згідно з офіційним тлумаченням закону, тільки у разі зберігання і поширення особистих даних про недієздатну особу сама недієздатна особа, дієздатні члени сім'ї або законні представники недієздатного повинні мати право доступу до такого роду інформації, а також право піддавати сумніву її правильність, достовірність тощо.

Використання та захист відомостей про особу на практиці

Більшість представників державних установ заявляють, що вони отримують попередню згоду потерпілого щодо будь-якої передачі персональних даних (наприклад, подання інформації до іншого державного органу). Іноді працівники правоохоронних органів скаржилися на НУО через відмову останніх передавати відомості про особу, в тому числі заяви, зроблені жертвами, без згоди потерпілих.

Проте, за отриманими даними, правоохоронні органи і МОМ регулярно обмінюються інформацією. Іноді правоохоронні органи також можуть надсилати до МОМ відомості про особу без попередньої згоди жертви. Респонденти стверджують, що обмін даними відбувається на взаємній довірі, як правило, на особистому рівні. Наприклад, представник СБУ визнав, що служба не має офіційної угоди з МОМ про поводження з такою інформацією, але якщо дані подаються до МОМ, то із застереженням щодо способу їх використання та нерозголошення.

НУО, що отримують фінансову підтримку МОМ, повинні подавати до МОМ усю інформацію про жертв торгівлі людьми, які отримують послуги цих НУО (зокрема, заповнені анкети та звіти про вжиті заходи). Представники НУО Громадський рух «Віра, Надія, Любов» наголосили на існуванні письмової угоди з МОМ, згідно з якою НУО має надсилати всі анкети до МОМ. Якщо особа, що постраждала від торгівлі людьми, погоджується взяти участь у програмах підтримки, то передача відомостей про особу до МОМ завжди здійснюється за її попередньою згодою.

Представники «Ла Страда-Україна» підкреслюють, що можуть передавати особисті відомості про жертв торгівлі людьми третій стороні лише за згоди потерпілого.

Представники Управління у справах молоді та спорту Чернігівської обласної державної адміністрації повідомили, що персональні дані завжди використовуються з максимальним урахуванням інтересів клієнта. З метою забезпечення захисту потерпілого відомості про особу надаються правоохоронним органам, проте виключно за згодою самої особи.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Наведені нижче рекомендації спираються на результати дослідження та пропозиції, висловлені представниками установ і організацій, залучених до протидії торгівлі людьми. Рекомендації переважно стосуються таких аспектів:

1. Удосконалення механізмів перенаправлення з урахуванням особливостей українського контексту.
2. Заходів з розвитку можливостей державних установ та неурядових організацій у рамках НМП.

Через те, що більшість рекомендацій стосуються кількох різних груп зацікавлених сторін, необхідність їх залучення позначена в дужках відповідно до ступеня їх участі.¹³⁴

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПЕРЕНАПРАВЛЕННЯ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО КОНТЕКСТУ

Загальні рекомендації

- Запровадити в кожній області чітку систему перенаправлення. Створити міжгалузеві групи та встановити обов'язки і сфери компетенції відповідно до різних повноважень і функцій усіх задіяних учасників. Регіональні органи влади, спільно з місцевими НУО, повинні мати змогу належним чином захищати права та задовольняти потреби жертв торгівлі людьми, спираючись на структуру, в якій процес ідентифікації є частиною програми підтримки. Якщо на обласному рівні не існує партнерських НУО, органи управління соціальною сферою повинні забезпечити достатній рівень допомоги та підтримки постраждалим від торгівлі людьми. Рекомендовані принципи та керівні положення щодо питання прав людини та торгівлі людьми, розроблені офісом Верховного комісара ООН з прав людини, можуть слугувати настановами для створення таких структур (У, Р, С, Г, П, м, і).

¹³⁴ Групи задіяних організацій і відомств перелічені в порядку пріоритетності/ступеня їхньої участі. Ті організації і відомства, які повинні взяти на себе провідну роль у втіленні відповідних положень, позначено великими літерами, а ті, що задіяні менше (наприклад, для виконання консультативно-дорадчих функцій), позначено малими літерами. Таку розстановку пріоритетів не слід розглядати як приписування більшої важливості тій чи іншій інституції в системі урядування. У розділі «Рекомендації» використано такі умовні позначення:

В – Верховна Рада;

Г – організації громадянського суспільства, не тільки НУО, що протидіють торгівлі людьми;

І – міжнародні організації, донори/агенції розвитку;

М – окремі міністерства та інші державні відомства/служби;

П – правоохоронні органи, в тому числі Державна прикордонна служба;

Р – регіональні/місцеві органи влади;

С – надавачі соціальних послуг;

У – центральний уряд;

Ю – органи судової влади різних рівнів та різної юрисдикції.

- Посилити роль регіональних рад з протидії торгівлі людьми, щоб вони могли діяти як мережі, здатні забезпечити ефективне поширення інформації та отримання зворотного зв'язку між учасниками системи перенаправлення (Р, у, с, г).
- Запровадити ефективний механізм перенаправлення дітей, постраждалих від торгівлі людьми, як складову загального НМП. Розробляючи порядок та структури співпраці у сфері захисту прав дітей, постраждалих від торгівлі людьми, задіяні установи і організації повинні керуватися Рекомендаціями ЮНІСЕФ щодо захисту дітей, які стали жертвами торгівлі людьми (У, С, Р, Г, п, і).
- Розробити та запровадити стратегію та спеціальні програми захисту прав та інтересів дітей, що постраждали від торгівлі людьми. Порядок здійснення спеціальних заходів захисту дітей, що постраждали від торгівлі людьми, слід включити до всіх компонентів НМП, особливо до процесу ідентифікації, надання допомоги та підтримки, порядку повернення і реінтеграції та забезпечення доступу до правосуддя. На Державну соціальну службу для сім'ї, дітей та молоді, Міністерство освіти та науки, Міністерство охорони здоров'я, обласні державні адміністрації, зокрема Служби у справах дітей, слід покласти чітке завдання належно забезпечувати потреби дітей, які стали жертвами торгівлі людьми, і відповідальність за його виконання (С, М, П, р, у, ю).
- Ратифікувати Конвенцію Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми» та забезпечити її виконання. Конвенція сприяє досягненню розумної рівноваги між захистом прав людини осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та переслідуванням торговців людьми. Пояснювальна записка до Конвенції надає тлумачення різних положень, у тому числі визначення торгівлі людьми, яке збігається з визначенням, наведеним у Палермському Протоколі (В, У, г, ю, і).
- Лобіювати внесення змін до бюджетного законодавства з метою включення боротьби з торгівлею людьми окремим пунктом, що дозволить виділяти адекватне цільове фінансування на заходи у цій сфері та розширити можливості державних установ і громадських організацій, які працюють із жертвами торгівлі людьми. Тому ці зміни повинні також бути націлені на створення можливостей для прямого фінансування НУО, які забезпечують допомогу потерпілим від торгівлі людьми (У, В, м, г).
- Підтримати ініціативу щодо розробки комплексного закону про протидію торгівлі людьми, який стосуватиметься всіх форм торгівлі людьми, та щодо створення комплексної системи захисту та підтримки жертв та свідків торгівлі людьми з урахуванням усіх аспектів НМП для забезпечення захисту прав людини потерпілих від торгівлі людьми (У, В, Г, п, ю, і).
- Створити на центральному та обласному рівнях механізм моніторингу та оцінки впливу законодавства, політики, програм та практичних заходів у сфері протидії торгівлі людьми на дотримання прав людини. Взяти до уваги,

що одним із завдань Міжвідомчої ради є запровадження моніторингу виконання державних цільових програм. Важливо розробити такий механізм моніторингу, який сприяв би постійному удосконаленню заходів з протидії торгівлі людьми. Зважаючи на ключову роль НУО в наданні допомоги жертвам торгівлі людьми, слід активно залучити їх до моніторингу та оцінки впливу зазначених заходів на дотримання прав людини. З метою оцінки результативності заходів слід розробити чіткі показники для ефективного виявлення недоліків (У, Г, Р).

- Розширити можливості державних установ і громадських організацій, що працюють з потерпілими від торгівлі людьми, для їх ефективного залучення до структури НМП. Це може включати збільшення кількості кваліфікованого персоналу для ефективного виконання координаційних функцій, надання матеріально-технічної допомоги та проведення відомчого навчання з окремих аспектів торгівлі людьми (наприклад, співробітників правоохоронних органів, надавачів соціальних послуг, судових органів, МЗС). Навчальні програми слід укладати з урахуванням конкретних потреб різних учасників (У, М, Р, Г, і).
- Включити загальні аспекти протидії торгівлі людьми до навчальних планів і програм професійної підготовки соціальних і медичних працівників, співробітників міліції, спеціалістів сектору зайнятості/ринку праці і педагогів (М, У, С, Р, г, і).
- Провести дослідження стосовно України як країни призначення у сфері торгівлі людьми (як транскордонної, так і внутрішньої торгівлі людьми) для отримання чіткої картини масштабів і тенденцій цього явища та розроблення відповідних заходів протидії (У, г, і).
- Забезпечити включення до Державної програми та регіональних програм основних елементів, важливих для виконання і моніторингу програм, зокрема показники успішності та детальну інформацію про фінансування. Постанова Кабінету Міністрів № 106 від 31 січня 2007 р. «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм», яка застосовується до Державних програм, може також слугувати зразком для створення і виконання регіональних програм (У, Р, м, г, і).
- Забезпечити спрямованість кожної регіональної програми на підтримку регіональної мережі учасників системи перенаправлення (Р, У, г, с, п).

Ідентифікація імовірних жертв торгівлі людьми

- Максимально розширити механізм ідентифікації, щоб надати можливість усім цільовим групам отримувати послуги підтримки. З огляду на те, що від торгівлі людьми страждають жінки, чоловіки та діти, представники установ, залучених до протидії цьому явищу (правоохоронних органів, органів управління соціальною сферою та відповідних соціальних/медичних установ, навчальних закладів, сектору зайнятості, інспекції праці, НУО), які можуть контактувати з

імовірними жертвами торгівлі людьми, повинні брати активну участь у виконанні всіх процедур і впроваджувати активний підхід стосовно роботи з цільовими групами (У, М, Р, С, П, г, і).

- Поширити процедури ідентифікації на всі види експлуатації, що є в основі торгівлі людьми, а при створенні методик виявлення жертв торгівлі людьми враховувати аспекти як внутрішньої, так і транскордонної торгівлі людьми. Зокрема, слід приділити більшу увагу трудовим аспектами торгівлі людьми (У, П, С, Г, м, і).
- Створити мережу поінформованих учасників протидії торгівлі людьми, які контактують з імовірними жертвами торгівлі. З цією метою переглянути коло повноважень кожної установи відповідно до погоджених механізмів виявлення потерпілих (М, У, С, Г, Р).
- Зорієнтувати та забезпечити обізнаність із проблемою торгівлі людьми тих учасників процесу ідентифікації, які раніше не були до нього залучені, але можуть контактувати з імовірними жертвами торгівлі людьми, наприклад, працівників органів управління соціальною сферою, навчальних закладів (у тому числі вчителів та шкільних психологів), центрів зайнятості, експертів ринку праці (у тому числі інспекторів праці) і проводити для них навчання з ідентифікації жертв торгівлі людьми (М, У, Р, С, г, і).
- Забезпечити чіткість та зрозумілість нормативно-правової бази з питань виявлення осіб, постраждалих від торгівлі людьми, щоб уникнути суперечливих тлумачень правових норм у різних областях або різними учасниками процесу. Пояснювальна записка до Конвенції Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми» може слугувати основою для розроблення відповідних рекомендацій (У, В, г, і).
- Заохочувати імовірних жертв торгівлі людьми до того, щоб вони повідомляли про свої випадки. Ідентифікація повинна спиратись на визначення торгівлі людьми, а процес ідентифікації повинен бути абсолютно незалежним від кримінального переслідування злочинців (С, П, Г, у).
- Скасувати адміністративне покарання за проституцію, оскільки воно не дозволяє жертвам звернутися зі своїми випадками торгівлі людьми до міліції (П, В, ю, у).

Співпраця

- Посилити координацію діяльності з протидії торгівлі людьми шляхом створення національного органу (наприклад, Національного координатора з протидії торгівлі людьми), відповідального за планування, узгодження і моніторинг державних заходів боротьби з торгівлею людьми та за координацію цієї роботи з групами громадянського суспільства та міжнародними організаціями (У, В, п, с, г, м, і).

- Створити структури співробітництва між державними установами і неурядовими організаціями у рамках НМП, які можуть передбачати укладення офіційних угод між двома чи більше партнерами з метою забезпечення чіткого розподілу ролей, обов'язків та фінансування послуг. Такі структури сприятимуть узгодженню кримінального переслідування злочинців та захисту прав жертв торгівлі людьми (У, М, Г, С, Р).
- Використовувати існуючі механізми взаємодії для розбудови регіональних структур співробітництва в межах НМП (М, Р, С, Г, у, п).
- Оцінити сучасний стан управління транскордонним співробітництвом між державними установами з метою виявлення придатних механізмів і структур для подальшого розвитку. Ці механізми украй необхідні не лише для поліпшення обміну інформацією, але й для визначення способів прискорення тривалих процедур, які наразі застосовуються (У, П, Г, і).
- Надавати допомогу НУО у налагодженні необхідних контактів в основних країнах призначення та походження для сприяння репатріації та соціальній реінтеграції осіб, постраждалих від торгівлі людьми (У, Г, І, с).

Послуги підтримки й захисту

- Гарантувати однаковий доступ усім жертвам торгівлі людьми до спеціалізованих послуг (наприклад, медичного обслуговування, психологічної та правової допомоги, освіти та професійної підготовки, працевлаштування) на всіх етапах, незалежно від місця їхньої реєстрації за місцем проживання в Україні, статі, віку, правового статусу тощо (У, С, П, Г, р, м).
- Застосовувати єдині критерії направлення жертв торгівлі до надавачів соціальних послуг по всій країні (С, Р, У, М, П, Г).
- Створити та підтримувати базу даних про наявні соціальні та інші спеціалізовані послуги для жертв торгівлі людьми в державному та недержавному секторі в кожній області (Р, С, Г, у).
- Визначити в усіх областях консультативні (денні) центри, що надають первинні консультативні послуги ймовірним жертвам торгівлі людьми, оцінюють їхні соціальні, медичні та психологічні потреби і, у разі необхідності, направляють їх до притулків та/чи надавачів спеціалізованих послуг. Ці консультативні центри можуть вести базу даних про наявні послуги в кожній області (С, Р, Г, у).
- Внести зміни до Закону «Про соціальні послуги», за якими жертви торгівлі людьми та їхні близькі родичі належали б до категорії осіб, що мають право на отримання соціальних послуг. Це дозволить соціальним службам виділити їх серед інших клієнтів і надавати їм спеціалізоване піклування (У, В, С, г).
- Створити в усіх областях механізми надання допомоги жінкам, чоловікам і дітям, постраждалим від торгівлі людьми (С, У, М, Р, Г, П).

- Звернути особливу увагу на потреби дітей, постраждалих від торгівлі людьми, у захисті та допомозі. Заходи із захисту повинні спиратися на чотири загальні принципи, а саме: врахування найкращих інтересів дитини, участь дитини у прийнятті рішень, недискримінація дитини та її право на життя й розвиток (С, П, Ю, Г, р, м, і).
- Усунути законодавчі та інші перешкоди, які не дозволяють соціальним службам на обласному рівні ефективно задовольняти особливі потреби жертв торгівлі людьми. Це може, зокрема, стосуватися внесення змін до посадових обов'язків та положень, щоб центри соціальних служб, центри зайнятості, навчальні заклади, медичні установи, служби у справах дітей могли брати на себе відповідальність за забезпечення прав людини постраждалих від торгівлі людьми (С, Р, М, у, г).
- Передбачити на законодавчому рівні гарантії отримання належного захисту та допомоги жертвами торгівлі людьми, що не є громадянами України. Це забезпечить їм свободу вибору та дозволить приймати поінформовані рішення щодо повернення та співробітництва з правоохоронними органами (П, В, у, ю, г, і).
- Забезпечити стабільне фінансування послуг, що їх надають учасники НМП в усіх областях України, для гарантування підтримання єдиних стандартів якості (У, Р, С).
- Забезпечити своєчасне виділення коштів на забезпечення захисту і надання допомоги з метою дотримання прав людини та інтересів осіб, постраждалих від торгівлі людьми (У, Р, в).
- Передбачити на законодавчому рівні конкретний порядок захисту жертв торгівлі людьми не лише під час, але й після розгляду справ у суді (В, У, п, ю).

Порядок повернення – репатріація та соціальна реінтеграція

- Створити механізм повернення українських громадян в безпечних і гідних умовах із активнішим залученням українських дипломатичних представництв за кордоном та надавачів соціальних послуг в обох країнах. Загальна мета повинна полягати в забезпеченні належної оцінки ризиків до початку здійснення будь-яких заходів повернення і реінтеграції та в уникненні депортації жертв торгівлі людьми (М, У, С, п, г, і).
- Розробити єдиний порядок розгляду умов репатріації та соціальної реінтеграції жертв торгівлі людьми, що не є громадянами України, в їхніх країнах походження. Повернення постраждалої особи повинно здійснюватися залежно від її бажання та здатності повернутися на батьківщину. Здатність повернутися повинна оцінюватися з урахуванням юридичних, гуманітарних чинників та/чи інших обставин, які визначають безпечність або небезпечність повернення. Принцип оцінки ризиків необхідно застосовувати подібно до принципу невислання (У, П, г, і).

- Забезпечити спільну участь компетентних органів та постраждалої особи у прийнятті рішення про її повернення, яке повинно здійснюватись у гідний і безпечний спосіб (П, У, ю, с, г).
- Сформувати групи фахівців для оцінки ризиків і надання повної та достовірної інформації про країну походження постраждалої особи всім сторонам, задіяним в оцінці ризиків. Групи фахівців повинні складатися з представників правоохоронних органів та постачальників соціальних послуг (бажано, представників НУО), а також самих потерпілих. Лише в такому разі постраждала особа зможе прийняти поінформоване довгострокове рішення (П, С, Г, у).

Доступ до правосуддя (в тому числі компенсація та захист потерпілих/свідків)

- Забезпечити доступність належної безкоштовної правової допомоги для всіх жертв торгівлі людьми (В, У, ю, п, р).
- Заохочувати більшу кількість жертв торгівлі людьми повідомляти про свої випадки правоохоронним органам та свідчити в кримінальному судочинстві шляхом належного інформування жертв торгівлі про їхні права та можливості, в тому числі про заходи забезпечення безпеки (П, ю, с, г).
- Забезпечити належне застосування на практиці заходів безпеки та захисту, передбачених законодавством (П, у, ю).
- Забезпечити права потерпілої особи на відшкодування матеріальних і моральних збитків, а також втраченого доходу і гарантувати відповідну компенсацію (У, В, Ю, п).
- Створити національну мережу кваліфікованих юристів для надання правової допомоги жертвам торгівлі людьми і забезпечення ефективного захисту їхніх прав та інтересів (У, Г, ю, і).
- Підтримати пропозицію Верховного Суду України щодо внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України, спрямовану на спрощення порядку проведення досудового слідства та судового розгляду справ, а також підвищення статусу жертви. Таке підвищення статусу передбачає обов'язкову участь представника жертви (тобто професійного адвоката) під час досудового слідства та судового розгляду справи державним коштом (В, Ю, У, г).
- Прискорити завершення розгляду судової практики у справах про торгівлю людьми, який проводиться Верховним Судом України, та ухвалити відповідну постанову Пленуму Верховного Суду з цього приводу, що повинно зменшити нинішні непорозуміння серед правоохоронних органів та місцевих судів, які часто призводять до різного тлумачення (Ю, п).
- Підтримати зусилля з підготовки закону про компенсацію, який передбачає заснування компенсаційного фонду для потерпілих від злочинів. Такий державний

фонд повинен гарантувати право потерпілих на компенсацію та надавати їм доступ до послуг соціальної допомоги та соціальної інтеграції. Фонд не повинен залежати від міжнародного фінансування, натомість він повинен формуватися, принаймні частково, за рахунок конфіскації майна, здобутого злочинним шляхом. Фонд повинен бути невід'ємною складовою комплексної системи підтримки жертв і охоплювати компенсаційними механізмами всі без винятку категорії постраждалих від торгівлі людьми (У, В, С, П, ю, г,).

- Запровадити на законодавчому рівні положення про звільнення жертв торгівлі людьми від покарання за участь у протиправних діях за умови їх примусового залучення до таких дій (В, ю, п).

Захист даних

- Дозволити зберігання персоналізованих відомостей про осіб, які постраждали від торгівлі людьми, лише у разі абсолютної необхідності та лише тими установами, які несуть відповідальність за дотримання міжнародних стандартів захисту даних (У, П, С, Г, ю, р, м).
- Запровадити жорсткі вимоги щодо порядку обміну даними, щоб гарантувати захист відомостей про особу, що постраждала від торгівлі людьми. Гарантувати, що обробка (компіляція, запис, зберігання, зміна, знищення та передача) особистих відомостей відбувається із дотриманням права жертви торгівлі людьми на конфіденційність та за згодою цієї особи, тобто особа повинна мати право знати, що інформація про неї зберігається в певній базі даних, знати зміст цієї інформації та мати можливість виправити її у разі необхідності (У, П, С, Ю, Г, Р, м).
- Забезпечити, аби будь-яка діяльність, пов'язана зі збором особистих відомостей, відповідала основним принципам конфіденційності та стандартам захисту даних (У, П, С, Ю, Г, Р, м).
- Ратифікувати Конвенцію Ради Європи «Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру» та Додатковий протокол до неї. Конвенція є першим зобов'язальним міжнародним правовим інструментом, що захищає особу від зловживань в інформаційній сфері. Вона зокрема надає гарантії щодо збирання та обробки даних особистого характеру та, за відсутності належних законодавчих гарантій, забороняє автоматизовану обробку даних особистого характеру, як наприклад, даних про расову приналежність особи, її політичні або релігійні переконання, здоров'я або статеве життя, кримінальне минуле (В, у, п).
- Узгодити національне законодавство в галузі захисту інформації з міжнародними стандартами та кращим досвідом. Зокрема, створити механізм доступу жертв торгівлі людьми до особистих відомостей про себе та можливості їх виправлення (У, В, ю).

- Спонукувати всі сторони, залучені до збирання, зберігання та обробки особистих відомостей про потерпілих від торгівлі людьми, до перегляду існуючих процедур з урахуванням вимог Конвенції «Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру». У разі необхідності слід вжити заходів для запобігання несанкціонованого доступу, копіювання, змінення чи видалення інформації, занесеної до бази даних під час безпосередньої передачі даних з бази даних або до неї (контроль доступу) та уникнення ситуацій, коли жертва торгівлі людьми наражається на потенційну небезпеку, зазнає дискримінації чи стигматизації через несанкціоноване розголошення її особистих відомостей (У, М, Р, П, Ю, с, г).

ПРОПОНОВАНІ ЗАХОДИ З РОЗВИТКУ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ ТА НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РАМКАХ НМП

- Визначити можливості фінансування надання допомоги та підтримки жертвам торгівлі людьми. Відповідальність за захист прав постраждалих осіб покладено на уряд, який, отже, повинен докладати всіх зусиль для покриття витрат на дієвий НМП. Наразі майже всі напрямки роботи з надання допомоги жертвам торгівлі людьми фінансуються з міжнародних джерел. Однак міжнародне фінансування, зазвичай, має тимчасовий характер, тому уряд має розглянути шляхи збільшення бюджетних асигнувань та забезпечення сталого фінансування програм допомоги жертвам торгівлі людьми (У, Р, г, с, і).
- Розробити нові та запровадити існуючі навчальні програми з питань протидії торгівлі людьми для всіх учасників НМП на центральному та регіональному/ місцевому рівнях спільно з установами й організаціями, що мають досвід підготовки та проведення такого навчання та/чи планують такі роботи у подальшому, зокрема з міжнародними та регіональними організаціями (МОП, ОБСЄ, МОМ) і місцевими НУО для уникнення дублювання функцій. Навчальні програми повинні враховувати наявний досвід і знання учасників НМП. Насамперед слід ознайомити з проблемою торгівлі людьми та організувати базову підготовку працівників тих установ, які контактують з імовірними жертвами торгівлі людьми, але не є фахівцями у сфері торгівлі людьми (наприклад, сектору зайнятості, навчальних закладів, прикордонної служби, українських посольств/консульств за кордоном, центрів соціальних служб, медичних установ, служб у справах дітей), що дозволить їм виявляти і перенаправляти постраждалих. Так, у ході оцінювання було виявлено нагальну потребу в навчанні, зокрема, методиці виявлення дітей, постраждалих від торгівлі людьми, та роботі з ними. Слід розвивати уважне ставлення до прав постраждалих дітей в усіх сферах (У, М, І, Г, п, с).
- Забезпечити безперервне навчання всіх співробітників, причетних до процесу виявлення потерпілих та надання їм допомоги й підтримки, бажано міждисциплінарного характеру. До існуючих програм підвищення кваліфікації

- у відповідних галузях слід включити спеціалізовані модулі з протидії торгівлі людьми (М, У, С, г, р).
- Гарантувати ефективність навчальних заходів шляхом зниження плинності кадрів (М, Р, С, П, у).
  - Визначити міжнародні та національні джерела фінансування НУО, задіяних у НМП, з метою забезпечення стабільності їхніх послуг. Урядові слід підтримати діяльність НУО із залучення коштів та сприяти встановленню контактів з потенційними донорами, у тому числі посольствами, Європейським Союзом, іншими регіональними та міжнародними організаціями й інституціями. Слід також звернути особливу увагу на заохочення участі приватного сектору як потенційного джерела надходжень до фінансування заходів з протидії торгівлі людьми (У, Р, Г, І, с).
  - Організувати навчання для представників НУО з питань залучення коштів, приділяючи особливу увагу партнерству з державними органами і приватним сектором (У, І, п, г).
  - Активізувати міжнародні контакти українських НУО з неурядовими організаціями країн призначення та країн походження (У, І, п).
  - Міжнародним та регіональним організаціям/інституціям слід максимально узгоджувати свою діяльність, спрямовану на протидію торгівлі людьми, для ефективного вирішення поставлених завдань. Це стосується всіх напрямків підтримки, від навчальної діяльності й надання матеріальної допомоги, до проектів із виявлення імовірних жертв торгівлі людьми та допомоги потерпілим (І, у, г).

ДОДАТКИ

Установи, які були залучені до проведення співбесід (жовтень-листопад 2007 р.)

ЦЕНТРАЛЬНИЙ РІВЕНЬ

- Верховний Суд України
- Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді
- Державний центр зайнятості України
- Міністерство внутрішніх справ України (Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми)
- Міністерство закордонних справ України (Департамент консульської служби)
- Міністерство охорони здоров'я України (Департамент організації медичної допомоги)
- Міністерство праці та соціальної політики України
- Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту (Департамент сімейної, ґендерної політики та демографічного розвитку; Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини)
- Служба безпеки України
- Міжнародна організація з міграції, Україна
- Міжнародна організація праці
- Американська асоціація юристів, Ініціатива з верховенства права, Європейсько-євразійський відділ (CEELI)
- НУО «Школа рівних можливостей»
- НУО Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна»

ДОНЕЦЬК

- Головне управління праці та соціального захисту населення Донецької обласної державної адміністрації
- Головне фінансове управління Донецької обласної державної адміністрації
- Донецький обласний центр зайнятості
- Донецький обласний центр соціально-психологічної допомоги
- Прокуратура Донецької області
- Служба у справах дітей Донецької обласної державної адміністрації
- Управління боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Донецькій області
- Управління освіти і науки Донецької обласної державної адміністрації
- Управління Служби безпеки України у Донецькій області
- Управління у справах сім'ї та молоді Донецької обласної державної адміністрації
- НУО «Донецька обласна Ліга ділових і професійних жінок»

КИЇВ

- Головне управління у справах сім'ї та молоді Київської міської державної адміністрації
- Київський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

ЛЬВІВ

- Головне управління освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації
- Головне управління праці та соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації
- Головне фінансове управління Львівської обласної державної адміністрації
- Західне регіональне управління Державної прикордонної служби України
- Львівський обласний центр зайнятості
- Львівський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
- Прокуратура Львівської області
- Служба у справах дітей Львівської обласної державної адміністрації
- Управління боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Головного управління Міністерства внутрішніх справ України у Львівській області
- Управління Служби безпеки України у Львівській області
- Управління у справах сім'ї та молоді Львівської обласної державної адміністрації
- Благодійний фонд «Салюс»
- НУО «Жіночі перспективи»

ОДЕСА

- Головне управління праці та соціальної політики Одеської обласної державної адміністрації
- Головне фінансове управління Одеської обласної державної адміністрації
- Одеський обласний центр зайнятості
- Південне регіональне управління Державної прикордонної служби України
- Прокуратура Одеської області
- Служба у справах дітей Одеської обласної державної адміністрації
- Управління боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Одеській області
- Управління освіти і наукової діяльності Одеської обласної державної адміністрації
- Управління Служби безпеки України в Одеській області
- Управління у справах сім'ї та молоді Одеської обласної державної адміністрації
- НУО «Громадський рух «Віра. Надія. Любов»

ХАРКІВ

- Головне управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації
- Головне управління праці та соціального захисту населення Харківської обласної державної адміністрації
- Головне фінансове управління Харківської обласної державної адміністрації
- Служба у справах дітей Харківської обласної державної адміністрації
- Східне регіональне управління Державної прикордонної служби України
- Управління боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Харківській області
- Управління у справах сім'ї та молоді Харківської обласної державної адміністрації
- Харківський обласний центр зайнятості
- Харківський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
- НУО «Шлях у майбутнє»
- НУО «Жіноча громада»

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

- Відділ боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Управління Міністерства внутрішніх справ України у Хмельницькій області
- Головне управління праці та соціального захисту населення Хмельницької обласної державної адміністрації
- Головне фінансове управління Хмельницької обласної державної адміністрації
- Прокуратура Хмельницької області
- Служба у справах дітей Хмельницької обласної державної адміністрації
- Управління охорони здоров'я Хмельницької обласної державної адміністрації
- Управління у справах сім'ї, молоді та спорту Хмельницької обласної державної адміністрації
- Хмельницький обласний центр зайнятості
- Хмельницький обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
- НУО «Есперо»
- НУО «Карітас»

ЧЕРКАСИ

- Відділ боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Управління Міністерства внутрішніх справ України в Черкаській області
- Головне управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації
- Головне управління охорони здоров'я та медицини катастроф Черкаської обласної державної адміністрації

- Головне управління праці та соціального захисту населення Черкаської обласної державної адміністрації
- Головне фінансове управління Черкаської обласної державної адміністрації
- Управління у справах сім'ї, молоді та спорту Черкаської обласної державної адміністрації

ЧЕРНІВЦІ

- Відділ боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Управління Міністерства внутрішніх справ України в Чернівецькій області
- Відділ у справах сім'ї та молоді Чернівецької обласної державної адміністрації
- Головне управління охорони здоров'я Чернівецької обласної державної адміністрації
- Головне управління праці та соціального захисту населення Чернівецької обласної державної адміністрації
- Головне фінансове управління Чернівецької обласної державної адміністрації
- Прокуратура Чернівецької області
- Управління Служби безпеки України в Чернівецькій області
- Управління освіти і науки Чернівецької обласної державної адміністрації
- Чернівецький обласний центр зайнятості
- Чернівецький обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
- НУО «Сучасник»

ЧЕРНІГІВ

- Відділ боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Управління Міністерства внутрішніх справ України у Чернігівській області
- Головне фінансове управління Чернігівської обласної державної адміністрації
- Прокуратура Чернігівської області
- Служба у справах дітей Чернігівської обласної державної адміністрації
- Управління охорони здоров'я Чернігівської обласної державної адміністрації
- Управління у справах молоді та спорту Чернігівської обласної державної адміністрації
- Чернігівська обласна організація Спілки жінок України
- Чернігівський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
- Чернігівський обласний центр соціально-психологічної допомоги
- НУО «Чернігівський громадський комітет захисту прав людини»

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

Нормативно-правова база України

- Конституція України, 28 червня 1996 р.
- Цивільний кодекс України, № 435-IV від 16 січня 2003 р.
- Кримінальний кодекс України, № 2341-III від 5 квітня 2001 р.
- Кримінально-процесуальний кодекс України, № 1001-05 від 28 грудня 1960 р.
- Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією» № 3316-IV від 12 січня 2006 р.
- Закон України «Про соціальні послуги», № 966-IV від 19 червня 2003 р.
- Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», № 2342 від 13 січня 2005 р.
- Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», № 3782-XII від 23 грудня 1993 р.
- Закон України «Про інформацію», № 2657-XII від 2.10.1992 р.
- Закон України «Про судоустрій України», № 3018-III від 7 лютого 2002 р.
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перетинання державного кордону України», № 1723-IV від 18 травня 2004 р.
- Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря)», № 1433-IV від 4 лютого 2004 р.
- Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», № 2558-III від 21 червня 2001 р.
- Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», № 3477-IV від 23 лютого 2006 р.
- Закон України «Про прокуратуру» або 1789-XII від 5 листопада 1991 р.
- Кабінет Міністрів України, Постанова «Про затвердження Положення про Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту», № 1573 від 8 листопада 2006 р.
- Кабінет Міністрів України, Постанова «Про затвердження Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки» № 766 від 5 червня 2002 р.
- Кабінет Міністрів України, Постанова «Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної допомоги», № 608 від 12 травня 2004 р.

- Кабінет Міністрів України, Постанова «Про утворення Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді», № 1125 від 27 серпня 2004 р.
- Кабінет Міністрів України, Постанова «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», № 784 від 31 травня 2006 р.
- Кабінет Міністрів України, Постанова «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України», № 1383 від 4 жовтня 2004 р.
- Кабінет Міністрів України, Постанова «Про затвердження Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року», № 410 від 7 березня 2007 р.
- Кабінет Міністрів України, Постанова «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм», № 106 від 31 січня 2007 р.
- Кабінет Міністрів України, Постанова «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми», № 1087 від 5 вересня 2007 р.
- Міністерство охорони здоров'я України, Наказ № 238 від 11 травня 2007 р. «Про затвердження заходів МОЗ України щодо реалізації Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року».
- Міністерство внутрішніх справ України, Наказ № 931 від 20.10.2005 «Про затвердження Положення про Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України та Примірне положення про управління (відділ) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях та місті Севастополі».
- Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Наказ № 2546 від 16 липня 2007 року «Про створення Експертної робочої групи з питань попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми».
- Генеральна прокуратура України, Наказ № 1 від 19 вересня 2005 р. «Про організацію роботи і управління в органах прокуратури України».
- Генеральна прокуратура України, Наказ № 4гн від 19 вересня 2005 р. «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство».
- Генеральна прокуратура України, Наказ № 4/1гн від 19 вересня 2005 р. «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність».
- Генеральна прокуратура України, Наказ № 4/2гн від 19 вересня 2005 р. «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів спеціальними підрозділами та іншими установами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю».

- Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.1995 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди».
- Додатковий протокол про імплементацію Статті 1 Угоди про співробітництво між Урядом України та Урядом Турецької Республіки в боротьбі зі злочинністю від 7 червня 2005 р.

Організація Об'єднаних Націй

- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, UN GA Res 39/46, 10 грудня 1984 р.
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, UN GA Res A/55/383, 15 листопада 2000 р.
- Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, UN GA Res A/55/383, 15 листопада 2000 р.
- Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами, UN GA Res 317 (IV), 2 грудня 1949 р.
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, UN GA Res 34/180, 18 грудня 1979 р.
- Конвенція про права дитини, UN GA Res 44/25, 20 листопада 1989 р.
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, UN GA Res 54/263, 25 травня 2000 р.
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, UN GA Res 2200A (XXI), 16 грудня 1966 р.
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, UN GA Res 2200A (XXI), 16 грудня 1966 р.
- Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства, 7 вересня 1956 р.
- Конвенція про примусову чи обов'язкову працю, № 29, 1930 р. (Міжнародна організація праці).
- Конвенція про скасування примусової праці, № 105, 1957 р. (Міжнародна організація праці).
- Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182, 1999 р. (Міжнародна організація праці)
- Рекомендовані принципи та керівні положення щодо питання прав людини та торгівлі людьми, Доповідь Верховного комісара ООН з прав людини Економічній і Соціальній Раді, E/2002/68/Add.1, 20 травня 2002 р.

- Торгівля людьми: глобальні риси (Trafficking in Persons: Global Patterns), квітень 2006 р. (Управління ООН з питань наркотиків і злочинності).
- Оцінка процедур з перенаправлення для надання підтримки та захисту прав потерпілих від торгівлі людьми у Молдові (An Assessment on Referral Practices to Assist and Protect the Rights of Trafficked Persons in Moldova), лютий 2007 р. (Управління ООН з питань наркотиків і злочинності).
- UNHCR, Посібник з підходів і процедур у роботі з дітьми без супроводу, які шукають притулку (Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum), лютий 1997 р. (Управління Верховного комісара ООН з питань біженців).
- Посібник щодо захисту дітей – жертв торгівлі людьми (Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking), вересень 2006 р., Дитячий Фонд ООН.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі

- Рішення №557/Ред. 1 Постійної Ради ОБСЄ, План дій з протидії торгівлі людьми, 2005 (PC.DEC/557/Rev.1).
- ОБСЄ/БДИПЧ, Механізми перенаправлення жертв торгівлі людьми на національному рівні: Об'єднання зусиль по захисті прав жертв торгівлі людьми. Практическое руководство, Варшава 2004.

Рада Європи

- Конвенція Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми», ETS №197, 16 травня 2005 р.
- Європейська конвенція про здійснення прав дітей, ETS № 160, 25 січня 1996 р.
- Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, ETS № 108, 28 січня 1981 р.
- Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних, ETS № 181, 8 листопада 2001 р.
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ETS № 005, 4 листопада 1950 р.

Європейський Союз

- Директива Ради ЄС 2004/81/ЄС від 29 квітня 2004 р. щодо дозволу на проживання, виданого громадянам третіх країн, які є жертвами торгівлі людьми і/або щодо яких здійснювалися дії щодо сприяння незаконній імміграції, та які співпрацюють з компетентними органами.
- Рамкове рішення Ради ЄС 2002/629/ЈНА від 19 липня 2002 р. щодо боротьби з торгівлею людьми.
- Рамкове рішення Ради ЄС 2001/220/ЈНА від 15 березня 2001 р. щодо участі жертв у кримінальному процесі.

- Європейська Комісія, Комюніке Європейської Комісії Європейському Парламенту і Раді «Боротьба з торгівлею людьми – інтегрований підхід та пропозиції щодо плану дій», COM(2005) 514 final, 18 жовтня 2005 р.
- Європейська Комісія, Генеральний Директорат з питань юстиції, свободи і безпеки, Доповідь Групи експертів з питань торгівлі людьми, 22 грудня 2004 р.
- Група експертів Європейської Комісії з питань торгівлі людьми, Позиція щодо періоду оговтання та дозволу на проживання для жертв торгівлі людьми, 18 травня 2004 р.
- Група експертів Європейської Комісії з питань торгівлі людьми, Позиція у зв'язку з конференцією «Подолання торгівлі людьми: підходи і кращий досвід у Європі» та пов'язані документи, 11 жовтня 2005 р.

Інші джерела

- Американська асоціація юристів в Україні / Міжнародна організація з міграції в Україні, «Конфіскація в справах про торгівлю людьми в Україні: фінансування допомоги потерпілим та боротьби зі злочиним» — К.: «Тамподек XXI», 2007
- Анет Бруновскіс та Ребека Суртес, «Залишити минуле позаду? Коли жертви торгівлі людьми відмовляються від допомоги» [Anette Brunovskis & Rebecca Surtees, Leaving the past behind? When victims of trafficking decline assistance], Fafo-report, 2007:40.
- Глобальний альянс проти торгівлі жінками, Фундація проти торгівлі жінками, Група з міжнародного права у галузі прав людини, «Норми прав людини щодо поводження з потерпілими від торгівлі людьми» [Global Alliance Against Traffic in Women, Foundation against Trafficking in Women, International Human Rights Law Group, Human Rights Standards for the Treatment of Trafficked Persons], 1999.
- Інна Шваб. Питання досудового та судового розслідування справ з торгівлі людьми: Аналіз вибраних справ. – К.: 2007.
- Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна», Щорічний звіт, 2006.
- «Как организовать работу телефона доверия по предотвращению торговли людьми.», общ. ред. и составление Левченко Е.Б. – К.: «Юрисконсульт», 2006.
- Е. Левченко, О. Калашник, И. Шваб и др., «Система оказания помощи потерпевшим от торговли людьми в Украине (по результатам исследования)», – К.: Государственный институт проблем семьи и молодёжи, 2004.
- МОМ, «Посібник МОМ з надання прямої допомоги жертвам торгівлі людьми» [The IOM Handbook on Direct Assistance for Victims of Trafficking], 2007.
- Маріан Вієрс і Рулоф Хавеман, «Рекомендації з питань протидії торгівлі людьми для системи кримінальної юстиції в Україні». – Червень 2006.

- Л. Гук, М. Григоріва, Д. Доусет, О. Єделева, І. Захарченко та ін., «Форум-театр: формула виходу з кризи: Навчально-методичний посібник Для бажаючих створити форум-театр», Школа Рівних Можливостей, Київ, 2007.
- ЮНІСЕФ, ОБСЄ, АМР США, Британська Рада «Торгівля людьми в Україні: Оцінка заходів, спрямованих на протидію». – Київ, 2005.

Функції та обов'язки Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та регіональних / місцевих підрозділів стосовно протидії торгівлі людьми¹³⁵

Нормативно-правове забезпечення	Функції та завдання на рівні:			
	Міністерство	область	район	місто
Протидія торгівлі людьми				
<p>1. Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 року затверджена постановою КМУ від 07.03.2007 № 410,</p> <p>2 Положення про Міжвідомчу раду з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми затверджено постановою КМУ від 05.09.07 № 1087</p> <p>3. Типове положення про центри</p>	<p>Розробка державних програм і законодавчих актів з питань протидії торгівлі людьми (1). Координація, контроль роботи структурних підрозділів у справах сім'ї та молоді (1). Забезпечення роботи Міжвідомчої комісії з питань протидії торгівлі людьми (шквартально) (2), експертної ради (за необхідності, але щонайменше раз на квартал) (5). Організація роботи по створенню мережі міжрегіональних центрів реінтеграції за участі Міжнародної організації міграції (інших НУО) та місцевих органів виконавчої влади (1,3).</p> <p>Проведення регіональних і міжгалузевих нарад-семініарів з питань координації роботи центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо реалізації програм та заходів з</p>	<p>Координація, контроль та забезпечення виконання державних програм на регіональному рівні (1). Участь у розробці державних програм з питань протидії торгівлі людьми (1), розробка та виконання регіональних програм (1).</p> <p>Організація роботи обласних регіональних постійно діючих комісій з питань координації зусиль та обміну інформацією щодо запобігання торгівлі людьми (шквартально) (1,2). Створення центрів реінтеграції за участю НУО та місцевих органів виконавчої влади (1,3). Надання методичної, інформаційно-просвітницької допомоги у цій сфері (1). Організація</p>	<p>Забезпечення виконання регіональних програм (1), організація роботи регіональних координаційних рад (шквартально) (1,2), створення центрів реінтеграції для потерпілих від торгівлі людьми (за необхідності) (1,3), Проведення навчання спеціалістів міських відділів у справах сім'ї та молоді та різних категорій громадськості (1). Надання</p>	<p>Виконання регіональних програм (1), організації роботи місських координаційних рад (шквартально) (1,2), інформаційно-просвітницька, роз'яснювальна робота та проведення консультацій з питань протидії торгівлі людьми (1). Співпраця з НУО, органами внутрішніх справ, ЦССМ, службами у справах неповнолітніх</p>

<p>реабілітації для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, затверджено постановою КМУ від 27.06.2003 № 987</p> <p>4. Програма забезпечення прав та інтересів громадян, які виїжджають за кордон для працевлаштування, та усиновлених іноземцями дітей на період до 2005 року, затверджена постановою КМУ від 17.11.04 №1559</p> <p>5. Наказ від 16.07.07 № 2546 Міністерства внутрішніх справ (Мінсмі) «Про створення експертної робочої групи з питань протидії торгівлі людьми»</p>	<p>питань протидії торгівлі людьми</p> <p>(1). Проведення навчання начальників структурних підрозділів у справах сім'ї та молоді, працівників «гарячих ліній» та «телефонів довіри», волонтерів, представників громадських організацій із зазначених питань (1).</p> <p>Співпраця з центральними органами виконавчої влади, громадськими та міжнародними організаціями з зазначених питань (1). Просвітницька робота для всіх верств населення із залученням ЗМІ, участь у підготовці соціальної реклами та інформаційних відео-роликів (за участю громадських організацій) (1).</p> <p>Забезпечення проведення соціологічних досліджень (1), підготовка та подання Секретаріату Президента України, КМУ (1), центральним органам виконавчої влади інформаційно-аналітичних матеріалів, звітів, довідок з питань протидії торгівлі людьми.</p> <p>Опрацювання доручень ВРУ, Секретаріату Президента України, КМУ, розгляд звернень центральних органів виконавчої влади, громадських організацій та громадян.</p>	<p>та участь у регіональних і міжгалузевих нарадах-семінарах з питань координації зусиль щодо реалізації заходів по протидії торгівлі людьми (1,2). Проведення навчання із зазначених питань для начальників районних відділів у справах сім'ї та молоді, осіб групи ризику та інших категорій громадськості (1).</p> <p>Організація надання допомоги жертвам торгівлі людьми через мережу центрів реінтеграції (3).</p> <p>Узагальнення інформації щодо бази даних на дітей, батьки яких виїхали на заробітки за кордон (4).</p> <p>Підготовка звітів про виконання програм та заходів із зазначених питань.</p> <p>Розгляд звернень та скарг громадян.</p>	<p>методичної, інформаційно-просвітницької, роз'яснювальної допомоги та консультацій з питань протидії торгівлі людьми (1).</p> <p>Співпраця з органами внутрішніх справ, охорони здоров'я, соціального захисту населення, ЦССМ, службами у справах неповнолітніх бази даних на дітей, батьки яких виїхали на заробітки за кордон (4).</p> <p>Організація надання допомоги жертвам торгівлі людьми через мережу центрів реінтеграції (1,3).</p> <p>Підготовка звітів про виконання програм та заходів із зазначених питань (1).</p> <p>Розгляд звернень та скарг громадян.</p>	<p>(1). Організація надання допомоги жертвам торгівлі людьми через мережу центрів реінтеграції (1,3).</p> <p>Спільно з соціальними службами у справах сім'ї, дітей та молоді, службами у справах неповнолітніх, створення бази даних на дітей, батьки яких виїхали на заробітки за кордон (4).</p> <p>Підготовка звітів про виконання програм та заходів із зазначених питань (1).</p> <p>Розгляд звернень та скарг громадян.</p>
--	---	--	--	---

Цей звіт підготовлено у рамках проведення дослідження "Оцінка потреб національного механізму перенаправлення постраждалих від торгівлі людьми в Україні". Дослідження проведено групою незалежних консультантів на замовлення офісу Координатора проектів ОБСЄ в Україні на прохання Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії у рамках Датської програми з протидії торгівлі людьми у Південно-східній та Східній Європі.

У цьому Звіті здійснено оцінку ситуації, яка склалась у сфері протидії торгівлі людьми в Україні, зокрема стосовно ідентифікації, перенаправлення, допомоги та захисту прав постраждалих від торгівлі людьми. Проведено огляд заходів, які вживаються урядовими установами та громадськими організаціями для вирішення проблем та забезпечення потреб постраждалих від торгівлі людьми. За результатами дослідження, запропоновано рекомендації щодо вдосконалення процедури ідентифікації постраждалих від торгівлі людьми в Україні, покращення захисту їхніх прав і розширення можливостей доступу до заходів підтримки у рамках чинного національного механізму перенаправлення в Україні.

